



REPUBLIKA HRVATSKA
PUČKI PRAVOBRANITELJ
OMBUDSMAN

Broj: P. P. R. -27-13-190/12
Zagreb, 26. lipnja 2012.

REPUBLIKA HRVATSKA
65 - HRVATSKI SABOR
Z A G R E B, Trg Sv. Marka 6

Primljeno:	27-06-2012		
Klasifikacijska oznaka:	021-12/12-09/46		Org. jed.
Urudžbeni broj:	411-12-01		Pril. Vrij.
		1	1 CD

HRVATSKI SABOR

g. Boris Šprem,
predsjednik

Temeljem članka 12. stavka 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije („Narodne novine“ broj 85/08.) podnosim **Izvešće o pojavama diskriminacije za 2011. godinu.**

Posebna poglavlja ovog izvješća odnose se na podatke koje su pučkom pravobranitelju uz popratni tekst dostavile posebne pravobraniteljice te predlažem da se i njima uputi poziv na sjednicu.

Sa štovanjem,

PUČKI PRAVOBRANITELJ



Jurica Malčić



PUČKI PRAVOBRANITELJ

IZVJEŠĆE O POJAVAMA DISKRIMINACIJE

ZA 2011. GODINU

Zagreb, lipanj 2012.

UVOD

Izvješće o pojavama diskriminacije u 2011. godini je treće izvješće koje pučki pravobranitelj podnosi Hrvatskom saboru temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Prateći brojne slučajeve u kojima se ukazuje sumnja na diskriminaciju, pučki je pravobranitelj crpio podatke iz nekoliko izvora: pritužbe građana i nevladinih organizacija, vijesti i informacije iz medija i raznih internetskih portala, sudska praksa, neovisna istraživanja, te izvješća domaćih i međunarodnih organizacija i institucija.

Posebna poglavlja ovog izvješća odnose se na podatke koje su pučkom pravobranitelju dostavile tri pravobraniteljice: za djecu, za osobe s invaliditetom i za ravnopravnost spolova. Naime, sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, na snazi od 1.1.2009.; u nastavku: ZSD), pravobraniteljice dostavljaju pučkom pravobranitelju, za potrebe godišnjeg izvješća, statističke podatke o predmetima vezanima uz diskriminaciju, za područja koja su u njihovoj nadležnosti. Dodatno, radi lakšeg praćenja njihovih podataka, pravobraniteljice su dostavile i popratni tekst.

Tijekom 2011. godine izrađen je tekst novog Zakona o pučkom pravobranitelju, temeljem kojega je trebalo provesti pripajanje uredu pučkog pravobranitelja ostalih pravobraniteljskih ureda i Centra za ljudska prava. Zakon je donesen na 21. sjednici Hrvatskog sabora, održanoj 21. listopada 2011. godine. Odlukom Ustavnog suda od 15. veljače 2012. godine (NN 20/2012, od 20.2.2012.), novi Zakon nije stupio na snagu jer je Ustavni sud našao da je riječ o "organskom" zakonu, za donošenje kojega je potrebna većina svih zastupnika, a u konkretnom slučaju, od 153 zastupnika, za donošenje zakona glasalo je samo njih 76.

U tijeku je izrada nacрта Prijedloga Zakona o pučkom pravobranitelju, ali s promijenjenom koncepcijom: sve pravobraniteljske institucije ostat će samostalne, a uredu pučkog pravobranitelja pripojit će se Centar za ljudska prava. Ovo će pripajanje omogućiti ispunjenje dodatne zadaće koju je pučkom pravobranitelju odredio Ustav Republike Hrvatske, izmjenom iz 2010. godine: promicanje ljudskih prava.

Osim aktivnosti na izradi Zakona o pučkom pravobranitelju, prije dvije godine predviđena je i izmjena i dopuna Zakona o suzbijanju diskriminacije, pa je osnovana radna skupina, ali je došlo do zastoja u njezinu radu. Nova radna skupina je 2012. pristupila radu na izmjenama i dopunama ovog Zakona, no u suženom opsegu, uz naznaku da će se u nadolazećem razdoblju pristupiti radu na drugim potrebnim izmjenama ovog Zakona. Pučki pravobranitelj ukazuje na potrebu da se rad na tekstu izmjena i dopuna ZSD-a što prije nastavi, imajući u vidu veći broj primjedbi i prijedloga za njegovo poboljšanje. Pučki pravobranitelj nadalje ukazuje da je zbog važnosti ovog Zakona i materije koja se njime regulira, u rad na izmjenama i dopunama Zakona svakako potrebno uz predstavnike pučkog pravobranitelja uključiti i predstavnike posebnih pravobranitelja, organizacija civilnog društva i akademske zajednice.

Za područje nadležnosti pučkog pravobranitelja, tijekom 2011. godine otvoreno je 147 novih predmeta po pritužbama, što je na razini prošle godine, kada ih je zaprimljeno 144. I ove godine su najbrojnije pritužbe u području rada i zapošljavanja, a najčešća osnova diskriminacije je pripadnost manjinskim etničkim skupinama.

Što se tiče najtežih oblika diskriminacije, kao što je nasilje, a možemo ovdje uvrstiti i govor mržnje u javnom prostoru, može se dati ukupna ocjena za područja nadležnosti svih pravobranitelja, da su najčešće žrtve pripadnici nacionalnih manjina, posebice Romi te LGBT osobe.

Zabrinjava činjenica da se sve veći broj osoba slabijeg imovnog stanja nalaze u nepovoljnom položaju, a što ne pobuđuje dovoljnu pažnju medija, pa time niti javnosti. Ove osobe sve teže ostvaruju svoja prava i potrebe, što je posebice izraženo u pristupu pravosuđu i uslugama u područjima zdravstva.

Nepovoljna gospodarska situacija u svijetu otežava ionako složenu situaciju u Hrvatskoj, a zabrinjava pojava da sve države pokušavaju pronaći način smanjivanja troškova, prije svega u području javnih servisa, što se najviše odražava na skupinu najugroženijih u društvu, a to su siromašni, nezaposleni, bolesni i osobe starije dobi.

Iako je proteklo tri godine od stupanja na snagu ZSD-a, sudska praksa nije razvijena, što je jedan od važnijih razloga zbog kojega žrtve diskriminacije ne poduzimaju radnje u svrhu zaštite svojih prava. Sustav besplatne pravne pomoći nije omogućio jednostavan pristup pravosuđu, što je pučki pravobranitelj isticao u svojim redovnim godišnjim izvješćima Hrvatskom saboru. Ovo se posebice odnosi na položaj nevladinih organizacija kao davatelja usluga besplatne pravne pomoći, zbog čega je za očekivati da će ovaj sustav, pod pritiskom struke i nevladinih organizacija, ipak doživjeti odgovarajuće promjene. Još uvijek je među građanima izraženo nepovjerenje u djelotvornost pravosuđa, te je očita neizvjesnost u ishod i trajanje postupaka, a s tim u vezi i rizik snošenja troškova ovih postupaka.

Sve navedeno govori o potrebi obrazovanja o ljudskim pravima, posebice stjecanja znanja u području suzbijanja diskriminacije. Ovo se odnosi na širu javnost, jer građani moraju biti informirani o svojem pravu na jednake mogućnosti i život bez diskriminacije kako bi isto mogli ostvariti. Možda još važnije, ovo se odnosi i na pravosuđe i sva državna tijela, pružatelje besplatne pravne pomoći i na medije. Smatramo da je nužno provoditi javne kampanje koje bi organizirala država, sa ciljem širenja spoznaje o pravima potencijalnih žrtava diskriminacije, ali i porukom da se diskriminatorno postupanje neće tolerirati.

U raznim medijima svjedočimo istupima javnih ličnosti koje nemaju izgrađenu svijest o težini javno izrečenog, pa često koriste neprimjerene izraze prema osobama koje se ubrajaju u ugrožene skupine društva. Mediji prenose takve izjave nekritički, pri čemu javnost može steći dojam da su takva razmišljanja općeprihvaćena i poželjna. Javne ličnosti, prije svega političari, trebaju svojim primjerom poticati na toleranciju i poštivanje dostojanstva "drugih" i "drugačijih", sukladno vrijednostima proklamiranim Ustavom Republike Hrvatske i brojnim međunarodnim dokumentima, određujući Republiku Hrvatsku kao državu koja je zaštitu ljudskih prava postavila visoko na ljestvici temeljnih vrednota.

Izvješće o pojavama diskriminacije za 2011. godinu sadrži uvodna razmatranja, potom statističke podatke glede pritužbi na diskriminaciju upućenih kako pučkom pravobranitelju, tako i pravobraniteljici za ravnopravnost spolova, pravobraniteljici za osobe s invaliditetom i pravobraniteljici za djecu.

Slijedi analiza pojava diskriminacije po nekima od osnova (etnička pripadnost, vjera, spol i dr.) i područja (rad i zapošljavanje, obrazovanje, socijalna sigurnost i dr.) određenih ZSD-om, te prikaz ostalih aktivnosti kojima se pučki pravobranitelj bavio tijekom izvještajnog razdoblja, a

odnose se prije svega na suradnju sa domaćim nevladinim organizacijama i na međunarodnu suradnju.

Na kraju pojedinih poglavlja izvješća donose se preporuke koje pučki pravobranitelj i posebne pravobraniteljice smatraju potrebnima provesti sa ciljem ostvarivanja ciljeva proklamiranih u svrhu zaštite ljudskih prava i suzbijanja diskriminacije.

1. UVODNO O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE I PROMICANJU JEDNAKOSTI

1.1. OD PREDRASUDA I STEREOTIPA DO DISKRIMINACIJE

Predrasude su površni, neutemeljeni i krajnje subjektivni stavovi prema nekim osobama ili grupama ljudi¹, a stereotipi su iskrivljena znanja, vjerovanja i očekivanja o svojoj ili drugim grupama².

Stereotipe usvajamo tijekom odrastanja i usvajanja kulturnih znanja i vrijednosti, a one negativne najčešće pripisujemo drugim grupama te kroz njih pogrešnu negativnu percepciju o grupi prenosimo na sve pojedine članove te grupe, odnosno na sve osobe za koje smatramo da su članovi te grupe. Iako se stječe dojam da stereotipi u pojedinim slučajevima odražavaju statističke činjenice, oni su dio društvenih znanja i vrijednosti izgrađenih na temelju povijesnih, društvenih i političkih odnosa moći među grupama te predstavljaju iskrivljeno i pojednostavljeno znanje o pojedincima i grupama.

Veza između stereotipa, predrasuda i diskriminacije nalazi se upravo u tome što sadržaj predrasuda i stereotipa održava grupne odnose moći, zbog čega se društveno nepoželjne osobine pripisuju pripadnicima marginaliziranih grupa i zajednica. U svakodnevnom životu to znači da prema njima, svjesno ili nesvjesno, postupamo kao da su zaista manje marljivi radnici, osobe sklopne nasilju ili drugo, te ovisno o vrsti djelatnosti koju obavljamo, odlučujemo ili ne komunicirati s njima, ne dati im posao, odbiti im zdravstvenu uslugu, odbiti iznajmljivanje stana, a u ekstremnim slučajevima predrasude prema grupama mogu dovesti do zločina iz mržnje. Činjenica je kako se često netrpeljivost prema grupama, proizašla iz stereotipa i predrasuda, ne zadržava samo na stavovima već se manifestira u diskriminaciji.

No, stereotipi i predrasude nisu i ne prenose se samo djelovanjem pojedinaca već ih perpetuiraju društvene norme, znanja, prakse, običaji, pravila, zakoni te cijeli niz kulturnih proizvoda (knjige, mediji). Kada institucije, pravila ili prakse neke pojedince dovode u nepovoljniji položaj, čak i ako se sve odvija na naoko uvriježen i uobičajen način, govorimo o strukturalnoj diskriminaciji.

Nedavno provedena ispitivanja socijalne distance pokazala su kako su stereotipi i predrasude prisutni u velikoj mjeri i na razini Europe i u Hrvatskoj. Friedrich-Ebert-Stiftung je 2011.

¹ Izvor Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: interdisciplinarni rječnik, Hrvatsko povjerenstvo UNESCO, 2001.

² Izvor Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: interdisciplinarni rječnik, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, 2001.

godine objavio rezultate telefonske ankete provedene u 8 europskih zemalja³. Istraživanje je pokazalo kako oko polovina Europljana smatra da u njihovoj zemlji ima previše imigranata, oko trećina ih je smatrala kako postoji prirodna hijerarhija etniciteta, polovica ih je osudila Islam kao religiju netolerancije, većina ih je izrazila stavove koji su patrijarhalni i tradicionalistički po pitanju uloge žena u društvenom životu te ovisno o zemlji ispitivanja, veliki broj se protivio jednakim pravima za osobe homoseksualne orijentacije.

Istraživanje o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije provedeno 2009. godine u Hrvatskoj pokazalo je kako bi četvrtini ispitanika bilo neprihvatljivo da im dijete stupa u brak s osobom druge boje kože, nacionalnosti ili vjere, isto toliki broj bi se osjećao nelagodno da sazna da je netko od kolega na poslu ili susjed osoba homoseksualne orijentacije, oko 30% ispitanika smatralo je kako su starije generacije puno manje sposobne od mladih, a oko 40% kako su mlade generacije neodgojene i bez bilo kakvih moralnih nazora.

Istraživanje "Politička pismenost i stavovi o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji među učenicima završnih razreda srednjih škola"⁴ koje je u 2010. godini proveo GONG pokazalo je da 23% srednjoškolaca smatra kako se muškarci i žene razlikuju, pa se treba razlikovati i njihova uloga u obitelji, 45% ih smatra kako se većina poslova može podijeliti na one koji su primjereniji ženama i one koji su primjereniji muškarcima, a 45% ih smatra kako je homoseksualnost neka vrsta bolesti. Istraživanje "Raširenost i obilježja diskriminacije na hrvatskom tržištu rada: Anketa među nezaposlenima i anketa među poslodavcima" iz 2010. godini, a koje će biti detaljnije izloženo u poglavlju Diskriminacija na području rada, pokazalo je kako na tržištu rada stereotipi i predrasude oblikuju i utječu na politike zapošljavanja te kako je diskriminacija na tržištu rada česta pojava.

Preporuka:

- 1. Osigurati dodatna financijska sredstva pučkom pravobranitelju i posebnim pravobraniteljicama za provedbu informativnih i edukativnih kampanji i aktivnosti s ciljem podizanja razine svijesti, te za provedbu istraživanja na području diskriminacije**

1.2. DISKRIMINACIJA KAO PRAVNI POJAM

Riječ diskriminacija se često spominje u svakodnevnom govoru, najčešće za neku vrstu različitog postupanja koje se doživljava kao nepravedno. No, zakonska zabrana diskriminacije ne odnosi se na sve one situacije koje građani smatraju i nazivaju diskriminatornima.

U prošlom je poglavlju objašnjena veza između stereotipa, predrasuda i diskriminacije, pri čemu je pojašnjeno da tek kada se netrpeljivost proizašla iz stereotipa i predrasuda manifestira u određenom činjenju u vanjskom svijetu govorimo o diskriminaciji. Međutim, prema propisima na snazi u RH diskriminacija može biti i činjenje i propuštanje, djelovanje s namjerom i bez namjere, nejednako postupanje prema jednakima, ali i jednako postupanje prema nejednakima.

Ne postoji jedna pravna definicija pojma diskriminacije.⁵ Diskriminacija je u Republici Hrvatskoj zabranjena velikim brojem pravnih akata - Ustavom, brojnim međunarodnim

³ Izvor: "European population's attitudes and beliefs concerning tolerance, diversity and integration" <http://library.fes.de/pdf-files/do/07908-20110311.pdf>.

⁴ Izvor: <http://www.gong.hr/news.aspx?newsID=3446&pageID=1>.

⁵ Nepostojanje jedne pravne definicije diskriminacije koja bi se odnosila na sve oblike i vidove diskriminacije u zakonskom tekstu pokazuje se kao jedan od izazova u radu na suzbijanju diskriminacije, s obzirom da su osobe koje pučkom pravobranitelju upućuju pritužbe, osobe ili tijela

pravnim aktima o ljudskim pravima i slobodama koje je prihvatila Republika Hrvatska i brojnim zakonima. No, ovi akti zabranjuju diskriminaciju, a da je pritom rijetko koji definira, a definicije koje postoje, nisu sveobuhvatne i uvijek primjenljive.

Niti ZSD, kao krovni zakon na ovom području, ne sadrži jasnu definiciju pojma diskriminacije. Ovim zakonom transponirane su relevantne direktive prava EU, koje također ne sadrže definiciju diskriminacije. Niti pravo EU, niti hrvatski Zakon o suzbijanju diskriminacije ne sadrže definiciju ovog pojma jer je, zbog velikih razlika između pojedinih oblika diskriminacije za koje vrijede različita pravila, vrlo teško postaviti definiciju koja bi obuhvatila sve oblike diskriminacije.

Stoga diskriminacija jest definirana u Zakonu o suzbijanju diskriminacije, no ne u jednom članku ovog Zakona, kao što je praksa u većini zakona na snazi u Republici Hrvatskoj. Kao i kod direktiva EU - da bi se došlo do definicije diskriminacije, potrebno je čitanje više članaka istovremeno. Pravni pojam diskriminacije definiran je na način da se za postojanje diskriminacije traži određeno postupanje (tzv. oblici diskriminacije: izravna, neizravna diskriminacija i dr. oblici navedeni u člancima 2. – 5. Zakona) temeljem neke od karakteristika navedenih u Zakonu (tzv. diskriminacijske osnove: spol, rasa, vjera i dr. osnove navedene u članku 1. st. 1. Zakona), a pritom ne smije biti riječ o jednoj od iznimki, situacija koje je zakonodavac izrijeckom isključio, kada se stavljanje u nepovoljniji položaj ne smatra diskriminacijom (navedenim u članku 9. Zakona).

Pojednostavljeno, definiciju diskriminacije iz Zakona o suzbijanju diskriminacije možemo odrediti kao postupanje pri kojem su ispunjena dva uvjeta:

- da se radi o postupanju kojim se osoba stavlja ili je bila stavljena ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji, i
- da je takvo postupanje uvjetovano nekom od zakonom pobrojanih osnova.

Preporuke:

- 2. Provesti sustavno obrazovanje o ljudskim pravima na svim razinama obrazovanja, s naglaskom na fenomen diskriminacije.**
- 3. Sustavno educirati sve ključne dionike na području suzbijanja diskriminacije, a posebice u pravosuđu i državnim tijelima.**

1.3. IZVORI ANTIDISKRIMINACIJSKOG PRAVA - ZAKON O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE

Diskriminacija je u Republici Hrvatskoj zabranjena velikim brojem pravnih akata. Izvori se navode prema hijerarhiji od Ustava, preko međunarodnih ugovora, uz posebno navođenje značaja prava EU sada te po pristupanju Republike Hrvatske EU, do propisa nacionalnog prava.

koja se potom kontaktiraju tijekom ispitnog postupka, stranke u sudskim postupcima povodom diskriminacije, pa i nadležni sudovi, često u potrazi za jedinstvenom definicijom ovog pojma.

Člankom 3. Ustava RH⁶ propisane su najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, među kojima su jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova. Ustav u članku 14. st. 1. zabranjuje diskriminaciju proglašavajući da svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama, pri čemu treba primijetiti da Ustav listu diskriminacijskih osnova ostavlja otvorenom (za razliku od Zakona o suzbijanju diskriminacije).

Brojni međunarodni ugovori koji su u hrvatskom pravnom poretku u skladu s Ustavom dio pravnog poretka te su po pravnoj snazi iznad zakona također zabranjuju diskriminaciju. Od dokumenata Ujedinjenih naroda najznačajniji su Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948., Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966., Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966., Konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije, 1965., Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, 1979. i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, 2007.⁷

Najznačajniji dokumenti Vijeća Europe na ovom području su Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), a kojoj posebno značenje daje djelovanje Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) u Strasbourgu, zatim Europska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima (1992.) te Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1995.).

Republika Hrvatska je ratificirala i Protokol 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, koji sadrži opću zabranu diskriminacije. Riječ je o snažnom instrumentu zaštite od diskriminacije, s obzirom da je, temeljem Protokola 12, u Republici Hrvatskoj zabranjena diskriminacija na osnovi spola, rase, boje kože, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja ili drugog statusa pri uživanju svih prava određenih zakonima koji su na snazi. Nažalost, Konvencija i pripadajuća praksa ESLJP se još uvijek ne koriste dovoljno na hrvatskim sudovima, pa tako ni vezano za suzbijanje diskriminacije.

Pravo EU, iako Republika Hrvatska još nije postala država članica, već sada je od značaja za suzbijanje diskriminacije u RH. EU ima ovlasti na području suzbijanja diskriminacije temeljem šest diskriminacijskih osnova (spol, rasno ili etničko podrijetlo, vjera ili uvjerenje, invaliditet, dob i spolna orijentacija).⁸ Nakon dugogodišnjeg iskustva u suzbijanju diskriminacije temeljem spola putem direktiva i bogate sudske prakse na ovom području, 2000. godine usvojene su Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. godine o primjeni načela jednakog postupanja prema osobama neovisno o rasnom ili etničkom podrijetlu (koja se odnosi na rasno ili etničko podrijetlo), te Direktiva Vijeća 2000/78/EC od 27.11.2000. o općem okviru za jednako postupanje pri zapošljavanju i odabiru zvanja (koja se odnosi na dob, invaliditet, spolnu orijentaciju i vjeru). U cilju usklađivanja zakonodavstva Republike Hrvatske sa ovim

⁶ Ustav RH (Narodne novine 56/90, 135/97, 8/98-pročišćeni tekst, 113/00, 124/00-pročišćeni tekst, 28/01, 41/01-pročišćeni tekst, 55/01-ispravak, 76/10).

⁷ Diskriminacija se zabranjuje i u drugim dokumentima Ujedinjenih naroda koja je RH prihvatila, kao što su Konvencija protiv torture i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, 1984., Konvencija o pravima djeteta, 1989. te u aktima Međunarodne organizacije rada, kao što su Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 100) o jednakosti plaća radnika i radnica za rad jednake vrijednosti, 1951. te Konvencija Međunarodne organizacije rada (br. 111) o zabrani diskriminacije u zvanju i zapošljavanju, 1958.

⁸ U pravu EU zabranjena je i diskriminacija temeljem državljanstva država članica EU.

direktivama⁹ donesen je 2008. godine Zakon o suzbijanju diskriminacije, a zakon je stupio na snagu 1. siječnja 2009 godine.

Po pristupanju Hrvatske EU, na ove direktive i praksu Suda EU u Luksemburgu će se sudovi i druga tijela morati oslanjati pri primjeni Zakona o suzbijanju diskriminacije. Iako je Zakonom o suzbijanju diskriminacije izvršeno usklađivanje sa spomenutim direktivama, odredbe ovog Zakona će trebati primjenjivati u skladu s direktivama i presudama Suda EU (tzv. posredni tj. interpretativni učinak direktiva). Osim toga, ukoliko ove direktive nisu potpuno ispravno implementirane, one će moći, pod određenim uvjetima, u vertikalnim odnosima u kojima je pojedinac nositelj prava, a država nositelj obveze, izravno stvarati subjektivna prava (tzv. izravni učinak). No i prije ulaska u članstvo, hrvatsko antidiskriminacijsko pravo treba interpretirati u skladu s relevantnim direktivama i praksom Suda EU, kako bi se domaća sudska praksa razvijala u skladu s europskom.

Diskriminacija je zabranjena u većem broju zakona koji sadrže antidiskriminacijske odredbe, pri čemu se ovdje spominju samo neki od njih.

Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina zabranjuje se diskriminacija temeljena na pripadnosti nacionalnoj manjini, a pripadnicima nacionalnih manjina se jamči jednakost pred zakonom i jednaka pravna zaštita. Zakonom o ravnopravnosti spolova uređuje se način zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce, a zabranjuje se i diskriminacija na temelju bračnog i obiteljskog statusa te diskriminacija na temelju spolne orijentacije. Diskriminaciju na temelju spolne orijentacije zabranjuje i Zakon o istospolnim zajednicama. Zakonom o državnim službenicima propisano je da državni službenici u svojem postupanju ne smiju diskriminirati (ili povlašćivati) građane te se jamči pravo na pravedno i jednako postupanje prema svim državnim službenicima. Kazneni zakon propisuje kao posebna kaznena djela "Rasnu i drugu diskriminaciju" u članku 174. te "Povredu ravnopravnosti građana" u članku 106. Zakona, a posebno se tretira mržnja temeljem određenih karakteristika kao motivacija u počinjenju kaznenih djela (tzv. zločin iz mržnje).

Valja primijetiti da je dio kompleksnosti ovog pravnog područja odnosno izazova vezanih uz suzbijanje diskriminacije u praksi upravo broj pravnih akata koji zabranjuju diskriminaciju, a posebni problem predstavljaju ponešto različiti standardi koje postavljaju pravni akti podrijetlom iz međunarodne, europske ili nacionalne sfere odlučivanja.

ZAKON O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE

Zakon o suzbijanju diskriminacije je krovni antidiskriminacijski zakon koji zabranjuje diskriminaciju temeljem velikog broja diskriminacijskih osnova u njenim različitim oblicima (izravna diskriminacija, uznemiravanje itd.) u gotovo svim područjima: od područja rada, socijalne sigurnosti, zdravstvene zaštite, pravosuđa i uprave, pristupa dobrima, pa do sudjelovanja u kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu. Zakon se primjenjuje na postupanje svih državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, na pravne osobe s javnim ovlastima te na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba.

Zakon o suzbijanju diskriminacije ujedno određuje institucionalni okvir za borbu protiv diskriminacije imenujući pučkog pravobranitelja kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije te određujući ovlasti pučkog pravobranitelja i posebnih pravobraniteljstava u primjeni ovog Zakona.

⁹ Slijedom obveza proizašlih iz Akcijskog plana za usklađivanje zakonodavstva i stvaranje potrebnih administrativnih kapaciteta za usvajanje i provedbu pravne stečevine EU na pregovaračkom području poglavlja 19. Socijalna politika i zapošljavanje.

Zakon regulira postupak pred sudom povodom diskriminacijskih tužbi, pa osoba koja tvrdi da je žrtva diskriminacije može podnijeti tužbu za utvrđenje diskriminacije, tužbu za zabranu ili otklanjanje diskriminacije, tužbu za naknadu štete, te tražiti da se presuda kojom je utvrđena povreda prava na jednako postupanje na trošak tuženika objavi u medijima.

Zakon omogućava miješanje zainteresiranih tijela, udruga i sl. u parnicu povodom ovih tužbi te podnošenje udružnih tužbi u slučajevima diskriminacije većeg broja osoba, pri čemu udružnu tužbu ne moraju podnositi žrtve diskriminacije već to umjesto njih može učiniti, primjerice, nevladina udruga koja se bavi zaštitom prava pripadnika određene društvene skupine ili tijelo koje se bavi zaštitom od diskriminacije (poput pučkog pravobranitelja). Zakon sadrži i prekršajne odredbe za određene oblike diskriminacije, viktimizaciju te obvezu davanja svih podataka i traženih dokumenata vezanih uz diskriminaciju na zahtjev pučkog pravobranitelja ili posebnih pravobranitelja.

1.4. NADLEŽNOST PUČKOG PRAVOBRANITELJA I DRUGIH PRAVOBRANITELJSKIH INSTITUCIJA

Direktivom Vijeća 2000/43/EZ od 29. lipnja 2000. o primjeni načela jednakog postupanja prema osobama neovisno o rasnom ili etničkom podrijetlu, u članku 13., propisana je državama članica Europske unije obveza osnivanja 'tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti' na osnovu rasnog ili etničkog podrijetla. S obzirom da su već postojale institucije nadležne za suzbijanje diskriminacije temeljem određenih osnova (pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, pravobraniteljica za djecu, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom) Zakonom o suzbijanju diskriminacije pučki je pravobranitelj određen kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije s posebnim nadležnostima u odnosu na sve ostale diskriminacijske osnove iz čl. 1. st. 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Pučki pravobranitelj u odnosu na sve osnove iz Zakona obavlja poslove središnjeg tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije: prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije, u svom godišnjem izvješću, a po potrebi i izvanrednim izvješćem, Hrvatski sabor izvješćuje o pojavama diskriminacije i provodi istraživanja na području diskriminacije, daje mišljenja i preporuke te predlaže Vladi Republike Hrvatske odgovarajuća zakonska i strateška rješenja. Stoga i ovo izvješće Saboru podnosi pučki pravobranitelj, kao središnje tijelo, no uključujući statističke podatke i razmatranja o pojavama diskriminacije iz nadležnosti posebnih pravobraniteljskih institucija.

Jedna od temeljnih uloga tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti je postupanje po pritužbama građana na diskriminaciju. Sukladno podjeli nadležnosti među pravobraniteljskim institucijama uspostavljenoj ZSD-om u slučajevima diskriminacije na osnovu spola, spolne orijentacije, bračnog ili obiteljskog statusa i rodnog identiteta ili izražavanja nadležna je pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Kada je riječ o diskriminaciji na osnovu invaliditeta nadležna je pravobraniteljica za osobe s invaliditetom. Ukoliko je riječ o diskriminaciji djece, nadležna je pravobraniteljica za djecu.

U slučajevima diskriminacije na osnovu ostalih diskriminacijskih osnova iz Zakona (rasa ili etnička pripadnost ili boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovno stanje, članstvo u sindikatu, obrazovanje, društveni položaj, dob, zdravstveno stanje te genetsko naslijeđe) nadležan je pučki pravobranitelj.

Kako bi kao središnje tijelo pučki pravobranitelj mogao pratiti primjenu Zakona o suzbijanju diskriminacije, sva pravosudna tijela su dužna voditi evidencije o sudskim predmetima vezanim za diskriminaciju i po diskriminacijskim osnovama, koje se dostavljaju Ministarstvu pravosuđa, a koje ih je dužno dostaviti pučkom pravobranitelju. Zakon propisuje da su posebni pravobranitelji dužni voditi evidencije o slučajevima diskriminacije iz njihove nadležnosti te dostavljati evidencije i statističke podatke pučkom pravobranitelju.

Kao središnjem tijelu nadležnom za suzbijanje diskriminacije pučkom je pravobranitelju Zakonom postavljena i obveza da pri izradi redovitih izvješća, mišljenja i preporuka o pojavama diskriminacije konzultira socijalne partnere (reprezentativne udruge sindikata i poslodavaca više razine) i organizacije civilnog društva koje se bave zaštitom i promicanjem ljudskih prava, organizacije koje se bave zaštitom prava skupina izloženih visokom riziku diskriminacije, crkve i vjerske organizacije upisane u Evidenciju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj na temelju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica te Savjet za nacionalne manjine.

2. POJAVE DISKRIMINACIJE U 2011. – STATISTIČKI PODACI

2.1. PUČKI PRAVOBRANITELJ – PREGLED STATISTIČKIH PODATAKA

Tijekom 2011. otvoreno je 147 novih spisa predmeta koji se odnose na diskriminaciju, od kojih je riješeno 103. Osim toga, rješavani su i predmeti iz prethodnih godina i to 4 iz 2009. godine i 38 predmeta iz 2010. godine. Ukupno je dakle riješeno 143 diskriminacijskih pritužbi tijekom 2011. godine.

U dva predmeta iz 2009. godine nije utvrđena diskriminacija dok je u jednom predmetu izdana preporuka, a u jednom je, nakon dugotrajnog dopisivanja, temeljem preporuke Pučkog pravobranitelja izmijenjen Pravilnik o načinu utvrđivanja opće i posebne zdravstvene sposobnosti čuvara i zaštitara u privatnoj praksi.

Što se tiče predmeta iz 2010. godine, od 38 riješenih tijekom 2011, u dva predmeta je odgovoreno na načelni upit o postojanju diskriminacije. U tri predmeta nije pronađena osnovana sumnja na diskriminaciju ali je utvrđena mogućnost povrede nekog drugog temeljnog prava te je predmet upućen na postupanje u okviru redovnih nadležnosti pučkog pravobranitelja. U pet predmeta stranke su upućene o pravima i mogućnostima koje im dozvoljava ZSD te mogućnostima sudske zaštite. U jednom predmetu utvrđeno je da je pritužba osnovana te su poduzete radnje iz nadležnosti pučkog pravobranitelja za otklanjanje diskriminacije. U jednom predmetu je na inicijativu pučkog pravobranitelja pokrenuto postupanje MUP-a i nadležnog općinskog državnog odvjetništva, a vezano za tekst objavljen na webu koji omalovažava po vjerskoj i nacionalnoj pripadnosti te doprinosi širenju vjerske i nacionalne mržnje. Autoru spornog teksta, unatoč izostanku daljnjeg sudskog postupka, poslana je jasna poruka o neprihvatljivosti njegova postupanja. U jednom je predmetu uznemiravanja romske obitelji nadležnim tijelima upućena preporuka. U tri predmeta je na inicijativu MUP-a pokrenut prekršajni postupak te je donesena presuda za prekršaj iz članka 25. ZSD-a (uznemiravanje) o čemu je Ministarstvo sukladno zakonskim obvezama izvijestilo pučkog pravobranitelja.

Način rješavanja predmeta koji su riješeni tijekom 2011. godine

NAČIN RJEŠAVANJA	Godina otvaranja			Zbroj
	2009	2010	2011	
Predmet dovršen upućivanjem odgovora na načelni upit	0	2	4	6
Predmet okončan upućivanjem preporuke ili upozorenja	1	3	4	8
Uključivanje u sudski postupak kao umješać	-	-	2	2
Stranci pružene obavijesti o pravima i obvezama te mogućnostima sudske i druge zaštite	0	5	8	13
Upućena inicijativa za izmjenu zakona ili podzakonskog akta	1	0	0	1
Upućeno posebnim pravobraniteljima	0	3	21	24
Nakon ispitnog postupka utvrđeno da nema diskriminacije	2	16	25	43
Zabrana retroaktivne primjene ZSD-a	0	1	1	2
Predmet presigniran kao redovan iz nadležnosti pučkog pravobranitelja	0	3	8	11
Slobodna ocjena (čl. 12. ZSD-a)	0	1	9	10
Stranka odustala od zahtjeva	0	0	4	4
Nenadležnost pučkog pravobranitelja	0	1	11	12
Primljeno na znanje	0	3	6	9
Ukupno	4	38	103	143

Od 103 pritužbe na diskriminaciju koje su zaprimljene i riješene tijekom 2011. u njih 18 utvrđena je osnovana sumnja na diskriminaciju. Za naglasiti je da je uočen i trend povećanog angažiranja državnih institucija vezano za pojave diskriminacije. Primjerice, nadležno državno odvjetništvo pokrenulo je kazneni postupak zbog govora mržnje, a Ministarstvo unutarnjih poslova podnijelo je nekoliko optužnih prijedlog zbog prekršaja uznemiravanja. Tri parnična postupka pokrenuta temeljem članka 17. Zakona o suzbijanju diskriminacije o čemu su tužitelji izvijestili i pučkog pravobranitelja ukazuje na ponešto povećanu svijest građana o diskriminaciji kao zabranjenom obliku ponašanja. Nadalje, organizacije civilnog društva pokrenule su nekoliko udružnih tužbi za zaštitu kolektivnih interesa određenih skupina te se i pučki pravobranitelj u jedan od tih postupaka uključio kao umješać. Kao umješać pučki se pravobranitelj uključio i u jedan sudski postupak pokrenut po privatnoj tužbi. Navedeni postupci su još uvijek u tijeku.

Prekršajni postupak pokrenut 2010. godine na inicijativu pučkog pravobranitelja zbog uznemiravanja na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože još uvijek je u tijeku. Jedan prekršajni postupak temeljem članka 25. ZSD pokrenut je i tijekom 2011. te je donesena prvostupanjska presuda koja nije pravomoćna. Četiri su predmeta okončana upućivanjem preporuke, upozorenja, prijedloga ili obavijesti s ciljem otklanjanja diskriminacije.

Kao i tijekom prijašnjih godina, pučki je pravobranitelj zaprimao upite, kako državnih institucija tako i građana, o tome da li se određeni postupak, praksa ili ponašanje može smatrati diskriminacijom te koja pravna sredstva zaštite diskriminiranoj osobi stoje na raspolaganju.

Bilo je i slučajeva kada nakon detaljnog ispitivanja pritužbe nije utvrđena osnovana sumnja na diskriminaciju, ali je uočena mogućnost da u konkretnom slučaju postoji povreda nekog drugog temeljnog prava građana. Rad na takvim predmetima nastavljen je u okviru redovne nadležnosti pučkog pravobranitelja te su isti rješavani u skladu s odredbama Zakona o pučkom pravobranitelju. U određenom broju predmeta stranka je upućena o svojim pravima i obvezama te mogućnostima zaštite u okviru sustava zaštite od diskriminacije.

Broj pritužbi iz 2011. godine po osnovama diskriminacije:

Osnove diskriminacije	Broj pritužbi
Rasa ili etnička pripadnost, boja kože, nacionalno podrijetlo	51
Nema osnove	28
Spol	11
Dob	10
Vjera	10
Zdravstveno stanje	7
Političko ili drugo uvjerenje	5
Društveni položaj	4
Invaliditet	4
Obrazovanje	4
Bračni ili obiteljski status	3
Članstvo u sindikatu	3
Imovno stanje	3
Spolna orijentacija	2
Rodni identitet i izražavanje	1
Socijalno podrijetlo	1
Ukupno:	147

Kao i prethodnih godina najzastupljenija diskriminacijska osnova u pritužbama iz 2011. jest rasa ili etnička pripadnost, boja kože i nacionalno podrijetlo koja čini 34,6% od ukupnog broja zaprimljenih pritužbi. U brojnim pritužbama nije iskazana diskriminacijska osnova, te se ona ne može iščitati niti iz sadržaja pritužbe, što upućuje na potrebu ulaganja dodatnih napora u podizanje javne svijesti o diskriminaciji.

Broj pritužbi zaprimljenih tijekom 2011. po područjima kako su propisana ZSD-om:

Područja diskriminacije	Broj pritužbi
Rad i radni uvjeti	51
Pravosuđe i uprava	34
Obrazovanje, znanost i šport	24
Socijalna sigurnost	11
Diskriminacija općenito	10
Javno informiranje i mediji	7
Stanovanje	4

Pristup dobrima i uslugama te pružanje istih	4
Sudjelovanje u kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu	2
Ukupno	147

Vezano uz područja u kojima se diskriminacija pritužuje i dalje se najveći broj pritužbi (34.6%) odnosi na područje rada i radnih uvjeta; mogućnosti obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju, pristupa svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije. Građani se često osjećaju diskriminiranim zbog dugotrajnosti sudskih ali i drugih postupaka, te su pravosuđe i uprava kao područje diskriminacije drugi po broju zaprimljenih pritužbi. Od navedenog broja 23,12% pritužbi se odnosi na pravosuđe i upravu.

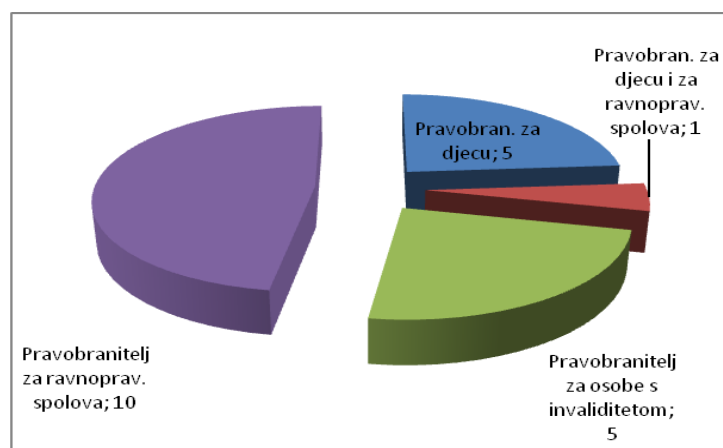
Broj pritužbi zaprimljenih tijekom 2011. po prituženim tijelima:

Pritužena tijela	Broj pritužbi
Tijela državne uprave	36
Pravne osobe s javnim ovlastima	31
Pravne osobe	22
Fizičke osobe	19
Tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave	15
Pravosudna tijela	14
Organizacije civilnog društva	1
Tijela državne uprave, pravosudna tijela	3
Pravne osobe, fizičke osobe	2
Pravne osobe s javnim ovlastima, fizičke osobe	1
Tijela državne uprave, pravne osobe	1
Nije navedeno u pritužbi	2
Ukupno:	147

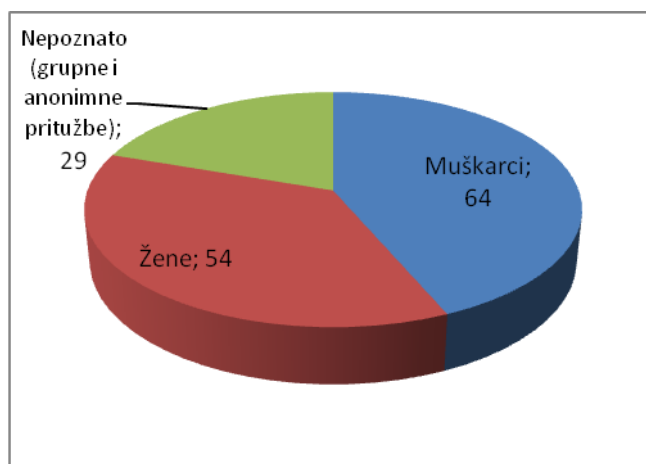
Napomena: U prvoj polovici tablice navodimo podatak o broju pritužbi u kojima se građani žale na jedan subjekt, a u drugoj polovici su navedene pritužbe u kojima se pritužuje diskriminacija od strane više tijela i osoba.

Sljedeći grafikon prikazuje broj predmeta iz nadležnosti drugih pravobraniteljskih institucija koje je pučki pravobranitelj zaprimio tijekom 2011. godine i proslijedio nadležnoj pravobraniteljskoj instituciji.

Predmeti upućeni posebnim pravobraniteljima na nadležno postupanje:



Pritužbe zaprimljene tijekom 2011. po spolu žrtava diskriminacije



Kao i prijašnjih godina, veći je broj pritužbi koje se odnose na diskriminaciju muškaraca nego žena. Navedeni trend, praćen u tri godine primjene ZSD-a ukazuje da smo još uvijek tradicionalno društvo u kojem je stavljanje osoba ženskog spola u neravnopravan položaj uvjetno rečeno "normalno," pa žene vrlo često niti ne osvijeste diskriminatorno postupanje, niti ga prijavljuju nadležnim institucijama.

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u po oblicima diskriminacije

Oblik diskriminacije	Broj pritužbi
Izravna	11
Neizravna	1
Uznemiravanje	6
Spolno uznemiravanje	0
Poticanje na diskriminaciju	0
Propuštanje razumne prilagodbe	0
Segregacija	0
Nije moguće utvrditi	55
Ukupno:	73

Osim što je postupao po pritužbama, pučki pravobranitelj uputio je i veći broj javnih priopćenja na slučajeve diskriminatornog ponašanja, uglavnom diskriminatornog govora, o čemu će biti više riječi u poglavlju 4.4. "Diskriminatorni govor u javnom prostoru". Navedeni su predmeti, zbog izbjegavanja dupliciranja statistika, po obliku diskriminacije evidentirani kao "uznemiravanje".

2.2. POSTUPANJE PUČKOG PRAVOBRANITELJA I POSEBNIH PRAVOBRANITELJICA PO PRITUŽBAMA NA DISKRIMINACIJU (OBJEDINJENI PODACI SVIH PRAVOBRANITELJA)

U ovom dijelu Izvješća prikazuju se objedinjeni podaci o pritužbama na diskriminaciju koje su pristigle svim pravobraniteljima. Uz ranije iskazane podatke o pritužbama koje su pristigle pučkom pravobranitelju, usporedno se prikazuju podaci o pritužbama upućenima pravobraniteljici za ravnopravnost spolova, pravobraniteljici za osobe s invaliditetom i pravobraniteljici za djecu, a kako bi se u ovom Izvješću o pojavama diskriminacije pokušala prikazati ukupna slika rada po pritužbama na diskriminaciju svih pravobraniteljskih institucija u 2011. godini. Statističke podatke, s njihovim opisom, pučkom su pravobranitelju dostavile posebne pravobraniteljice.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

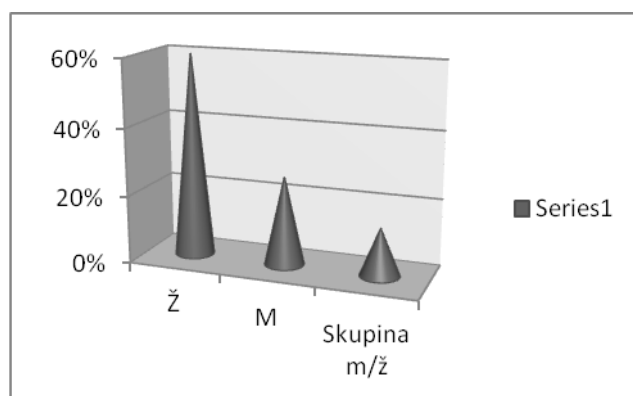
Zakonom o ravnopravnosti spolova¹⁰ (u daljnjem tekstu: ZORS) pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova definiran/a je kao neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova.

Ovo je treća evidencija koju pravobranitelj/ica za ravnopravnost spolova (u daljnjem tekstu: pravobraniteljica) dostavlja pučkom pravobranitelju temeljem članka 14., stavka 2., 3. i 4. ZSD-a, odnosno prva koju novoizabrana pravobraniteljica dostavlja u svom mandatu¹¹.

Tijekom 2011. godine radilo se na ukupno 188 slučajeva diskriminacije, od čega su 174 pritužbe građana/ki i 14 inicijativa pravobraniteljice, a odnosili su se na diskriminaciju na temelju spola, bračnog ili obiteljskog statusa, rodnog identiteta, izražavanja i spolne orijentacije u odnosu na osobe ili skupine osoba (članak 13. ZSD-a i članak 6. ZORS-a).

188 novih slučajeva diskriminacije u 2011. godini razvrstani po spolu oštećenih:

- žena 91 (48,4 %);
- muškaraca 43 (22,9 %);
- skupina 54: žena 21 (11,2 %), muškaraca i žena 27 (14,3%) i muškaraca 6 (3,2 %).



Ukupno razvrstano po spolu oštećenih, pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 60 % slučajeva¹², na muškarce – 26 % slučajeva¹³ i na mješovite skupine (žena i muškaraca zajedno) – 14 % slučajeva¹⁴.

Razvrstano po oblicima diskriminacije bilo je: 176 slučajeva izravne diskriminacije (93,6%) i 12 slučajeva neizravne (6,4%)¹⁵, od kojih se 61 slučaj odnosio na uznemiravanje i spolno

¹⁰ Narodne novine, broj 82/08

¹¹ Višnja Ljubičić imenovana je pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova odlukom Hrvatskoga sabora dana 28. listopada 2011. godine (NN 126/11.).

¹² Razvrstano po spolu oštećenih, bilo je 91 ili 48,4 % žena i 21 ili 11,2 % skupina žena, ukupno 59,6 %.

¹³ Razvrstano po spolu oštećenih, bilo je 43 ili 22,9 % muškaraca i 6 ili 3,2 % skupina muškaraca, ukupno 26,1%.

¹⁴ Razvrstano po spolu oštećenih, bilo je 27 ili 14,3 % mješovitih skupina (muškaraca i žena zajedno).

¹⁵ Članak 2. ZOSD-a

uznemiravanje (32,5%)¹⁶, a nije bilo slučajeva poticanja na diskriminaciju, na propuštanje razumne prilagodbe¹⁷ niti na segregaciju¹⁸.

188 slučajeva analizirana po osnovi diskriminacije, u smislu članka 1., stavka 1 ZSD-a:

- spol – 160 slučaj (85,1 %);
- bračni ili obiteljski status – 11 slučajeva (5,9 %);
- rodni identitet i izražavanje – 1 slučaj (0,5 %);
- spolna orijentacija – 16 slučajeva (8,5 %).

188 slučajeva analiziranih prema području diskriminacije u smislu članka 8. ZSD-a:

- 76 slučajeva (40,4 %) – rad i radni uvjeti; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije;
- 48 slučajeva (25,5 %) – socijalna sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti;
- 19 slučajeva (10,1 %) - obrazovanje, znanost i šport;
- 19 slučajeva (10,1 %) – pravosuđe i uprava;
- 8 slučajeva (4,3 %) - pristup dobrima i uslugama;
- 8 slučajeva (4,3 %) – javno informiranje i mediji;
- 7 slučajeva (3,7 %) – zdravstvena zaštita;
- 2 slučajeva (1,1 %) – članstvo i djelovanje u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama
- 1 slučaj (0,5 %) - kulturno i umjetničko stvaralaštvo.

Sumnja na diskriminaciju postojala je u svih 188 slučajeva (100 %) koji su zbog toga i zaprimljeni kao diskriminacijske pritužbe, a do kraja izvještajnog razdoblja riješeno ih je 144 (76,6 %).

U 188 razmatrana slučajeva tijela na čije se postupanje pritužba odnosila bila su:

I. 109 ili 58,0 % državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima i u pretežitom vlasništvu države:

- 44 ili 23,4 % pravne osobe s javnim ovlastima koje je osnovala država (15 zavodi, 18 centri, 11 zdravstvenih, obrazovnih i drugih javnih ustanova);
- 54 ili 28,7 % državna tijela (42 tijela državne uprave i 12 pravosudna tijela);
- 11 ili 5,9 % druge pravne osobe u pretežitom vlasništvu države (d.o.o.).

II. 24 ili 12,7 % tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i pravne osobe u njihovom pretežitom vlasništvu:

- 14 ili 7,4 % tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave;
- 10 ili 5,3 % pravne osobe s javnim ovlastima koje su osnovale jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave (komunalne, zdravstvene i obrazovne ustanove.).

III. 55 ili 29,3 % ostale osobe:

¹⁶ Članak 3. ZOSD-a

¹⁷ Članak 4. ZOSD-a

¹⁸ Članak 5. ZOSD-a

- 27 (14,4 %) privatne pravne osobe (d.d. i d.o.o.);
- 20 (10,6 %) fizičke osobe;
- 8 (4,3 %) organizacija civilnog društva.

U 188 razmatranih slučajeva pravobraniteljica je utvrdila diskriminaciju u 60 ili 31,9 % slučajeva (2010. godine u 45 ili 21,7 % slučajeva) i nakon toga dala 27 upozorenja i 32 preporuke¹⁹, dok je za nezavršenih 44 slučaja (23,4 %) ishod bio nepoznat do 31. prosinca 2010. godine. Strankama je pružena obavijest o pravima i obvezama u svih 188 slučajeva (100 %).

Tijekom 2011. godine nije bilo pokrenutih ni provedenih postupaka mirenja uz mogućnost sklapanja izvansudske nagodbe, kao ni slučajeva podnošenja udruženih tužbi od strane pravobraniteljice.

Međutim, za razliku od prethodnog izvještajnog razdoblja kada se nije umješavala, tijekom 2011. godine pravobraniteljica se umiješala u 6 sudskih postupaka (4 na Vrhovnom sudu, 1 na Upravnom sudu, 1 na Općinskom građanskom sudu).

Iako se nije povećao broj pritužbi u odnosu na 2010. godinu²⁰, u ovom izvještajnom razdoblju povećao se broj slučajeva u kojima je pravobraniteljica utvrdila diskriminaciju i to sa 45 u 2010. godini na 60 u 2011. godini temeljem kojih je dala 32 preporuke i 27 upozorenja.

U pretežnom broju slučajevi se odnose na spolnu diskriminaciju, a u najvećem broju radi se o ženama. Istovremeno, pritužbe glede seksualne orijentacije imaju trend blagog porasta, kao i u 2010. godini i 2009. godini, iako je njihov broj još uvijek značajno ispod očekivanog²¹. To i dalje upućuje kako ove osobe još uvijek nisu sklone korištenju dostupnih pravnih instrumenata zaštite ili kako nisu upoznate s mogućnošću obraćanja Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova.

Analiza pritužbi pokazuje kao i u 2010. i 2009. godini da je ostao isti trend u odnosu na broj pritužitelja/ica na izravnu i neizravnu diskriminaciju. Naime, i dalje se osobe pritužuju na neizravnu diskriminaciju u relativno malom broju slučajeva, što i dalje sugerira kako ovo jamstvo još nije zaživjelo u praksi, odnosno da građani i građanke imaju problema s njegovim razumijevanjem.²²

Isto tako, najviše pritužbi i dalje dolazi u pogledu ostvarivanja radnih i socijalnih prava (40,4 %), zatim vezano za socijalnu sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti (25,5 %). Građanke i građani u većem se broju pritužuju na postupanje državnih tijela i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i drugih pravnih osoba za koja su ta tijela nadležna (70,7 %), nego na privatne, fizičke i ostale osobe (29,3 %).

¹⁹ U Izvješću o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2010. godinu, u glavi II. Analiza po područjima rada, opisani su pojedini slučajevi, poduzete mjere i ishod.

²⁰ 188 novootvorenih predmeta u 2011. godini, u odnosu na 207 u 2010. godini.

²¹ 16 slučajeva (8,5 %) u 2011. godini, u odnosu na 12 slučajeva (5,8%) u 2010. godini i 9 slučajeva (4,4%) u 2009. godini.

²² 176 slučajeva izravne diskriminacije (93,6%) i 12 slučajeva neizravne (6,4%) u 2011. godinu, u odnosu na 187 slučajeva izravne diskriminacije (90,3%) i 20 slučajeva neizravne (9,7%) u 2010. godini i 186 slučajeva izravne diskriminacije (91,6%) i 17 slučajeva neizravne (8,4%) u 2009. godini.

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom

Uspoređujući podatke iz 2009., 2010. i 2011. Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u 2009. zaprimila je dvadeset i četiri (24) pritužbe, u 2010. zabilježen je rast broja pritužbi te je zaprimljena pedeset i jedna (51) pritužba dok je u razdoblju za koje se dostavlja ova evidencija (01.01.2011.–31.12.2011.) zaprimljeno dvadeset i pet (25) pritužbi na diskriminaciju.

Iz navedene usporedbe vidljivo je da je u 2010. bilo zaprimljeno najviše pritužbi osoba s invaliditetom – pojedinaca i udruga zbog nejednakog postupanja na temelju uzroka nastanka invaliditeta vezano uz ostvarivanja povlastice na oslobođanje naknade za korištenje javnih cesta.

Od dvadeset pet pritužbi koje su zaprimljene u 2011., a u kojima pritužitelji izrijeком spominju riječ 'diskriminacija' odnosno smatraju da su diskriminirani, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom utvrdila je sumnju na diskriminaciju u četiri (4) pritužbe u kojima je i postupano sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije. U ostalim pritužbama radilo se o (eventualnim) povredama prava iz nekog drugog razloga, te je u tim slučajevima postupano sukladno Zakonu o pravobranitelju za osobe s invaliditetom.

Evidencija iskazana u tablici odnosi se na četiri (4) pritužbe u kojima je postupano sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije u 2011. godini ili je postupanje nastavljeno u 2012. godini.

Također u 2011. godini je postupano u ukupno sedam (7) pritužbi na diskriminaciju iz 2009. i 2010. godine. Od toga broja jedna (1) je pritužba iz 2009., a šest (6) ih je iz 2010. godine. Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom okončao je rad po šest (6) pritužbi; jednoj (1) iz 2009. i pet (5) iz 2010. godine, a još uvijek radi na jednoj (1) pritužbi iz 2010. godine. Ove pritužbe prikazane su u evidencijama o slučajevima diskriminacije za prethodna evidencijska razdoblja (2009. i 2010. godinu.) i ne čine sadržaj ove evidencije.

U prvoj tablici "Pritužbe u kojima je postupano po Zakonu o suzbijanju diskriminacije, raspoređene po pritužiteljima/cama" među fizičkim osobama evidentirali smo dvije (2) žene/pritužiteljice i dva (2) muškarca/pritužitelja. Među navedene dvije (2) žene/pritužiteljice nalazi se jedna (1) majka djeteta s teškoćama u razvoju koja je kao njegova zakonska zastupnica podnijela pritužbu. Kao što se može vidjeti iz preostalih tablica, u 3 pritužbe pritužena osnova diskriminacije bila je invaliditet, dok se u jednoj radilo o zdravstvenom stanju. Pritužene su jedna pravna osoba, jedno pravosuđno tijelo i dvije pravne osobe s javnim ovlastima. Prituženo područje diskriminacije u jednom slučaju bilo je područje socijalne skrbi, u jednom slučaju pritužba se odnosila na područje pravosuđa, a u dva na pristup dobrima i uslugama. Nadalje u 2 slučaja radilo se o izravnoj diskriminaciji, u jednom o uznemiravanju, a u jednom o propuštanju razumne prilagodbe kao obliku diskriminacije.

Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom po svim je pritužbama na diskriminaciju (njih dvadeset i pet (25) postupao sukladno ovlastima iz čl. 13. Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Navedeno znači da su po zaprimanju pojedine pritužbe na diskriminaciju ispitivani navodi iste primjenom odgovarajućih zakonskih propisa koji reguliraju područje prava na koji se diskriminatorno postupanje odnosi. Nadalje, temeljem tako stečenih saznanja, tražila su se očitovanja, izvješća, podaci i dokumenti od suprotne strane/prituženika koji prituženim postupanjem, radnjom odnosno propustom moguće čini diskriminaciju. Ukoliko je Ured nakon ovog postupka i dalje sumnjao da je razlog povrede određenog prava diskriminacija (u četiri (4) pritužbe) pokušao bi, tamo gdje je to bilo moguće s obzirom na okolnosti slučaja i pristanak stranaka, provesti (barem neformalni) postupak mirenja. Tamo gdje to nije bilo moguće, Ured

bi reagirao upozorenjima, prijedlozima i preporukama prema onima koji čine diskriminaciju s ciljem sprječavanja odnosno otklanjanja iste.

Tako je u prvoj od četiri (4) pritužbe u kojoj se sumnjalo na uznemiravanje već i gore opisani tzv. ispitni postupak u kojem je od potencijalnog počinitelja/prituženika diskriminacije traženo podnošenje izvješća, imao u određenoj mjeri pozitivan učinak s obzirom da nas pritužitelj nije više kontaktirao u smislu da je i dalje izvrnut diskriminaciji. Po drugoj pritužbi u kojoj je Ured sumnjao na izravnu diskriminaciju uspješno je proveden neformalni postupak mirenja na zadovoljstvo pritužitelja i prituženika diskriminacije. U trećoj je pritužbi već tijekom ispitnog postupka prituženik diskriminacije korigirao svoje ponašanje u pogledu propuštanja razumne prilagodbe u korištenju javno dostupnog resursa, no Ured je smatrao da to još uvijek nije dovoljno te je prituženiku uputio preporuku da svoja postupanja prilagodi traženjima pritužiteljice, koja su po mišljenju Ureda sukladna pravnom standardu "razumne prilagodbe". Što se četvrte pritužbe tiče, s obzirom na datum zaprimanja iste (studeni 2011.), Ured je proveo dio ispitnog postupka nakon kojeg i dalje sumnja na diskriminaciju.

Pravobraniteljica za djecu

Ured pravobraniteljice za djecu je tijekom 2011. postupao po Zakonu o suzbijanju diskriminacije u sedam slučajeva. Četiri prijave podnijele su žene, dvije prijave muškarci, a u jednom slučaju radilo se o inicijativi pravobraniteljice. U tri slučaja radilo se o vjeri kao osnovi pritužbe za diskriminaciju, u jednom slučaju radilo se o nacionalnom podrijetlu kao osnovi, u jednom slučaju kao pritužena osnova istaknuta je dob djeteta, a u dva slučaja zdravstveno stanje. U šest slučajeva diskriminatorno postupanje prituženo je u području obrazovanja, dok u jednom slučaju nije određeno područje diskriminacije jer se radilo o diskriminatornom postupanju općenito. U odnosu na pritužena tijela, u jednom slučaju podnositelj se pritužio na fizičku osobu, u jednom slučaju na pravnu osobu, u jednom slučaju na pravnu osobu s javnim ovlastima, u tri slučaja na tijelo državne uprave, a u jednom slučaju na tijelo jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Prema oblicima diskriminacije, slučajevi u kojima je postupano po Zakonu o suzbijanju diskriminacije (ZSD) mogu se svrstati u tri pritužena slučaja izravne diskriminacije i u četiri pritužena slučaja neizravne diskriminacije.

Zbog sumnje na diskriminaciju u trenutku podnošenja pritužbi, Ured pravobraniteljice za djecu postupao je po ZSD-u na sljedeći način. U pet slučajeva obavijestili smo stranke o pravima i obvezama, odnosno o mogućnostima sudske zaštite sukladno ZSD-u. U jednom slučaju smo zatražili i izvješće ministarstva nadležnog za obrazovanje o prituženoj diskriminaciji i uputili preporuku Vladi RH. U dva slučaja zatraženo je očitovanje nadležnih ministarstava, a postupak ispitivanja utemeljenosti pritužbi na diskriminaciju je u tijeku.

U predmetu ispitivanja sumnje na diskriminaciju na temelju inicijative pravobraniteljice, Ured je uputio preporuku dječjem vrtiću za otklanjanje postupanja koja su ukazivala na postojanje diskriminacije u dječjem vrtiću, a ministarstvu nadležnom za obrazovanje preporuku o nužnosti poštivanja ZSD u predškolskim ustanovama.

U slučajevima u kojima smo od pučkog pravobranitelja primili pritužbe na diskriminaciju djece, o načinu postupanja obavijestili smo Ured pučkog pravobranitelja. U slučajevima kada su se pritužitelji pozivali na diskriminaciju odraslih osoba pritužbe su ustupljene pravobraniteljskoj instituciji nadležnoj za ispitivanje diskriminacije. U jednom slučaju Ured pučkog pravobranitelja obavijestio nas je da se umiješao u parnicu kao umješač *sui generis* na strani maloljetnih tužiteljica zbog diskriminacije tužiteljica koje su učenice strukovne škole i kojima zbog njihova romskog podrijetla nije omogućeno obavljanje prakse koju su dužne obaviti u okviru redovnog srednjoškolskog obrazovanja. S obzirom da smo u konkretnom

slučaju samo obaviješteni o postupanju pučkog pravobranitelja, ovaj slučaj nije obuhvaćen gornjim brojčanim prikazom slučajeva diskriminacije u kojima je Ured pravobraniteljice postupao po ZSD-u.

S obzirom na ovlast pravobraniteljice za djecu da prati ostvarivanje i zaštitu prava djece zanimljivo je istaknuti da smo primili obavijest od policijske postaje o podnesenom optužnom prijedlogu protiv četrnaestogodišnjeg djeteta zbog prekršaja iz ZSD, odnosno zbog ispisivanja grafitu na ulazu u osnovnu školu, čime je stvoreno ponižavajuće i uvredljivo okruženje na osnovi društvenog položaja i povrijeđeno dostojanstvo policijskih službenika.

U postupanju povodom pritužbi na diskriminaciju uočeno je da se riječ diskriminacija često koristi kolokvijalno i usputno, pored isticanja drugih povreda prava djece, te su takve pritužbe *a priori* ocijenjene kao neosnovane, odnosno nisu ispitivane po ZSD. Slijedom toga, broj predmeta u kojima je postupano po ZSD znatno je manji od broja predmeta u kojima podnositelji pritužbi koriste riječ diskriminacija i u kojima je Ured pravobraniteljice za djecu postupao prema Zakonu o pravobranitelju za djecu.

OBJEDINJENI STATISTIČKI PODACI SVIH PRAVOBRANITELJA ZA 2011. GODINU

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u raspoređene po spolu pritužitelja

SPOL PRITUŽITELJA	UREDI PRAVOBRANITELJA			
	PUČKI	ZA OSOBE S INVALIDITETOM	ZA DJECU	ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
Žena	22	2	4	91
Muškarac	37	2	2	43
Anonimna pritužba	-	-	-	-
Grupa	7	-	-	54 ²³
Nema pritužitelja ²⁴	7	-	1	-
UKUPNO:	73	4	7	188

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u raspoređene po osnovama diskriminacije

OSNOVA	UREDI PRAVOBRANITELJA			
	PUČKI	ZA OSOBE S INVALIDITETOM	ZA DJECU	ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
RASA ILI ETNIČKA PRIPADNOST ILI	30	-	-	-

²³ Razvrstano po spolu prituženih od 54 grupa bilo je 21 ili 39% skupina žena, 27 ili 50% mješovitih skupina (muškaraca i žena zajedno) i 6 ili 11% skupina muškaraca

²⁴ Inicijativa pravobranitelja, načelni upiti stranaka i slično

BOJA KOŽE				
SPOL	1	-	-	160
JEZIK	-	-	-	-
VJERA	2	-	3	-
POLITIČKO ILI DRUGO UVJERENJE	1	-	-	-
NAC. ILI SOC. PODRIJETLO	1	-	1	-
IMOVNO STANJE	2	-	-	-
ČLANSTVO U SINDIKATU	5	-	-	-
OBRAZOVANJE	-	-	-	-
DRUŠTVENI POLOŽAJ	4	-	-	-
BRAČNI ILI OBITELJSKI STATUS	3	-	-	11
DOB	7	-	1	-
ZDRAVSTVENO STANJE	-	1	2	-
INVALIDITET	1	3	-	-
GENETSKO NASLJEĐE	-	-	-	-
RODNI IDENTITET ILI IZRAŽAVANJE	-	-	-	1
SPOLNA ORIJENTACIJA	1	-	-	16
NEMA OSNOVE	15	-	-	-
UKUPNO:	73	4	7	188

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u po prituženim područjima diskriminacije

PODRUČJA	UREDI PRAVOBRANITELJA			
	PUČKI	ZA OSOBE S INVALIDITETOM	ZA DJECU	ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
RAD I RADNI UVJET	30	-	-	76
OBRAZOVANJE, ZNANOSTI I SPORT	8	-	6	19
SOC. SIGURNOST,	2	1	-	48

SOC. SKRB, MIROV. I ZDRAVSTVENO				
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	-	-	-	7
PRAVOSUĐE I UPRAVA	13	1	-	19
STANOVANJE	3	-	-	-
JAVNO INFORMIRANJE I MEDIJI	4	-	-	8
PRISTUP DOBRIMA I USLUGAMA	7	2	-	8
ČLANSTVO U SINDIKATU, NVO I POLITIČKIM STRANKAMA	1	-	-	2
KULTURNO I UMJETNIČKO STVARALAŠTVO	2	-	-	1
DISKRIMINACIJA OPĆENITO	3	-	1	-
UKUPNO:	73	4	7	188

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u po prituženim tijelima/osobama

PRITUŽENA TIJELA/OSOBE	UREDI PRAVOBRANITELJA			
	PUČKI	ZA OSOBE S INVALIDITETOM	ZA DJECU	ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
FIZIČKA OSOBA	6	-	1	20
PRAVNA OSOBA	20	1	1	26
PRAVNA OSOBA S JAVNIM OVLAŠTIMA	18	2	1	67
ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA	1	-	-	8
PRAVOSUDNO TIJELO	6	1	-	12
TIJELO DRŽAVNE UPRAVE	15	-	3	41
TIJELO JEDINICE LOKALNE I PODRUČNE (REGIONALNE) SAMOUPRAVE	7	-	1	14
UKUPNO:	73	4	7	188

Pritužbe u kojima je postupano po ZSD-u po oblicima diskriminacije

OBlici DISKRIMINACIJE	UREDNI PRAVOBRANITELJA			
	PUČKI	ZA OSOBE S INVALIDITETOM	ZA DJECU	ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA
IZRAVNA	11	2	3	176
NEIZRAVNA	1	-	4	12
UZNEMIRAVANJE I SPOLNO UZNEMIRAVANJE	6	1	-	61
SPOLNO UZNEMIRAVANJE				
POTICANJE NA DISKRIMINACIJU	-	-	-	-
PROPUŠTANJE RAZUMNE PRILAGODBE	-	1	-	-
SEGREGACIJA	-	-	-	-
NIJE MOGUĆE UTVRDITI	55	-	-	-
UKUPNO:	73	4	7	188 ²⁵

2.3. PRAVOSUDNI PREDMETI VEZANI UZ DISKRIMINACIJU

Pored ustavnosudske, normativne zaštite od diskriminacije hrvatski pravni okvir predviđa i sudsku, faktičnu zaštitu od diskriminacije u građanskim, prekršajnim i kaznenim postupcima.

Sukladno ZSD-u, sva su pravosudna tijela dužna voditi evidencije o sudskim predmetima odnosno postupcima vezanim uz diskriminaciju i osnove diskriminacije po kojima se oni vode te dostavljati ih Ministarstvu pravosuđa koje ih potom prosljeđuje pučkom pravobranitelju.

Podaci su se i za 2011. godinu prikupljali na Obrascima za statističko praćenje sudskih predmeta vezanih uz diskriminaciju (dalje Obrasci, NN br. 36/10). Kao što smo naglasili u Izvješću o pojavama diskriminacije za 2010. godinu, temeljem podataka iz spomenutih Obrazaca nije moguća sveobuhvatna analiza o pojavama diskriminacije, niti o učinkovitosti mehanizama zaštite prava na jednake mogućnosti.

Kako bismo unaprijedili sustav statističkog iskazivanja sudskih predmeta povezanih s diskriminacijom, s Ministarstvom pravosuđa dogovoren je novi statistički model po kojem će se pored podataka koji se za sada prikupljaju (a odnose se na osnove, posebne diskriminacijske

²⁵ Bilo je 176 slučajeva izravne diskriminacije i 12 slučajeva neizravne, ukupno 188 slučajeva od kojih se 61 slučaj odnosio na uznemiravanje i spolno uznemiravanje (v. pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Izvješće o radu za 2011. godinu)

tužbe, način dovršetka predmeta i sl.) prikupljati i podaci o područjima diskriminacije (s posebnim osvrtom na zaštitu od diskriminacije u radnim sporovima) i njezinim oblicima, podaci o udružnim tužbama i zahtjevima za utvrđivanje diskriminacije kao prethodnog pitanja, odnosno podaci o vrstama kaznenih i prekršajnih djela povezanim s diskriminacijom te podaci o izrečenim sankcijama. Podaci bi se trebali prikupljati na obrascima koji bi činili dijelove sudskih spisa, kvartalno i zbirno na kraju godine počevši sa 1. siječnja 2012.

Za potrebe ovog Izvješća vezano uz sudske predmete i diskriminaciju osim od Ministarstva pravosuđa zatražili smo podatke i od Državnog odvjetništva Republike Hrvatske te Visokog upravnog suda Republike Hrvatske.

Slijedi pregled prema Obrascima Ministarstva pravosuđa.

1. Građanski predmeti

Svatko tko smatra da mu je zbog diskriminacije povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se o tom pravu odlučuje kao o glavnom pitanju sukladno čl. 16. ZSD ili u posebnom postupku propisanom čl. 17. ZSD, odnosno posebnom tužbom za zaštitu od diskriminacije. Podaci koje prikazujemo odnose se na posebne antidiskriminacijske tužbe (iz čl. 17.) jer u postojećem evidencijskom sustavu nije moguće iskazati postupke u kojima se o diskriminaciji odlučuje kao o prethodnom pitanju (čl. 16. ZSD).

Tijekom 2011. godine vodilo se ukupno 65 parničnih postupaka radi diskriminacije i to po 36 tužbi iz prethodnog razdoblja i 29 podnijetih tijekom 2011. godine.

Podaci o vrstama tužbi podnijetih 2011. godine:

- 14 tužbi radi utvrđivanja diskriminacije (čl. 17. st.1. toč. 1. ZSD)
- tri radi njezine zabrane ili otklanjanja (čl. 17. st.1. toč. 2 ZSD)
- osam radi naknade štete (čl. 17. st.1. toč. 3. ZSD)
- četiri tužbe bez pojašnjenja o kakvom se zahtjevu radi.

Kao što smo i lani ukazali, iskazivanje podataka o udružnim tužbama nije posebno predviđeno postojećim Obrascima (no prema podacima organizacija civilnog društva vođeno je 5 postupaka po ovoj vrsti tužbe, a u jedan od njih se umiješao pučki pravobranitelj).

Pravomoćno je okončano 13 postupka (neriješenih ostaje 52) tako što su usvojena 3 tužbena zahtjeva, 4 ih je odbijeno, a 6 postupaka riješeno je na drugi način (ne precizira se kako, no pretpostavljamo da su tužbe odbačene iz procesnih razloga). Osam postupaka dovršeno je u roku od 12 mjeseci, a pet je trajalo duže od tog roka.

Prema podacima DORH-a, tijekom protekle godine podnijeto je osam zahtjeva za mirno rješavanje sporova povezanih s diskriminacijom, a koji se moraju podnijeti prije podizanja tužbe protiv Republike Hrvatske (temeljem čl. 186. a Zakona o parničnom postupku). Dva su odbijena kao neosnovana – u jednom se radilo o nezadovoljstvu ishodom upravnog spora, a u drugom o nezadovoljstvu odlukom poslodavca o poslovno uvjetovanom otkazu. U ostalim slučajevima je u tijeku parnica.

2. Kazneni predmeti

Kazneni zakon propisuje nekoliko kaznenih djela povezanih s diskriminacijom (čl. 106. Povreda ravnopravnosti građana, čl. 174. Rasna i druga diskriminacija unutar kojeg je i "govor mržnje", čl. 176. mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje).

Tijekom 2011. godine prema podacima Ministarstva pravosuđa vođeno je 17 kaznenih postupaka povezanih s diskriminacijom (od čega 12 iz prethodnog razdoblja), no nemamo podatke zbog kojih se kaznenih djela postupak vodio, odnosno o kojim je djelima riječ jer ih postojeći Obrasci ne predviđaju.

Pravomoćno je dovršeno šest kaznenih postupaka (11 je u tijeku), sa osuđujućim presudama protiv osam osoba. Pet postupaka se vodilo u roku do 12 mjeseci, a jedan preko tog roka.

Treba naglasiti i kako pored gore navedenih djela Kazneni zakon posebno propisuje zločin iz mržnje čl. 89. st. 36. i to kao svako kazneno djelo počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog i socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog stanja ili drugih osobina.

Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske (sada Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina) sukladno Protokolu o postupanju u slučaju zločina iz mržnje od 2. travnja 2011. je središnje tijelo za prikupljanje i objavu podataka o zločinima iz mržnje. Prema podacima koje smo dobili od tog Ureda, a vezano uz slučajeve zločina iz mržnje, u 2011. imamo 20 optužnica i 10 nepravomoćnih presuda, od kojih je 9 osuđujućih presuda zbog zločina iz mržnje, i to dvije zbog kaznenog djela prijetnje (čl. 129. KZ-a), dvije zbog kaznenog djela teške tjelesne ozljede (čl. 99 KZ-a), dvije zbog nasilničkog ponašanja (čl. 331 KZ-a) te jedna zbog tjelesne ozljede (čl. 98 KZ-a) i uništenja i otuđenja tuđih stvari (čl. 222. KZ-a). Izrečene sankcije u rasponu su od odgojne mjere upućivanja maloljetnika u odgojni zavod uslijed počinjenja kaznenog djela tjelesne ozljede kao zločina iz mržnje, pa do kazne zatvora u trajanju 7 mjeseci kao najteže sankcije izrečene zbog zločina iz mržnje u 2011. godini, a zbog nanošenja teške tjelesne ozljede. Ostale izrečene sankcije izrečene zbog zločina iz mržnje u 2011. godini su kazne zatvora u rasponu od 3 mjeseca pa do 2 godine, sa rokom kušnje od 2, 3 ili 5 godina.

3. Prekršajni predmeti

Protekle je godine (podaci Ministarstva pravosuđa) vođeno ukupno 58 prekršajnih postupaka povezanih s diskriminacijom (11 iz ranijih godina), od čega ih je 26 pravomoćno riješeno.

Doneseno je 20 osuđujućih presuda u kojima je osuđeno 19 osoba, te 6 oslobađajućih presuda.

Umjesto zaključka: prema postojećim Obrascima ne možemo razlučiti o kojim se točno prekršajima radilo, pretpostavljamo onima propisanim člancima 25. do 28. ZSD-a: uznemiravanje, spolno uznemiravanje, nedostavljanje podataka i viktimizacija). No, prekršaje povezane s diskriminacijom nalazimo i u drugim propisima, npr. Zakonu o ravnopravnosti spolova, Zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira. Po novom modelu prikupljanja podataka za svaki podatak o prekršaju bi osim navođenja odredbe trebalo navesti i propis kojim je isti zapriječen.

Slijedi pregled osnova diskriminacije prema vrstama sudskih postupaka vođenih tijekom 2011. godine:

OSNOVE DISKRIMINACIJE (preuzete iz Obrazaca)	GRAĐANSKI POSTUPCI	KAZNENI POSTUPCI	PREKRŠAJNI POSTUPCI	Ukupno
Rasa ili boja kože	1	4	-	5
Etnička pripadnost	-	3	14	17
Spol	5	1	16	22
Spolna orijentacija	11	4	10	25
Jezik	-	-	-	-
Vjera	1	-	1	2
Političko ili drugo uvjerenje	1	-	-	1
Nacionalno podrijetlo	11	1	11	23
Socijalno podrijetlo	1	-	-	1
Imovno stanje	2	1	3	6
Članstvo u sindikatu	6	-	-	6
Društveni položaj	2	1	2	5
Bračni ili obiteljski status	1	2	-	3
Dob	1	-	1	2
Obrazovanje	5	-	-	5
Zdravstveno stanje	3	-	-	3
Invaliditet	4	-	-	4
Genetsko naslijeđe	-	-	-	-
Rodni identitet	-	-	-	-
Izražavanje (po svim osnovama diskriminacije)	10	-	-	10

Primjećujemo kako su i dalje dominirajuće diskriminacijske osnove u postupcima pred hrvatskim sudovima rasa u širem smislu²⁶, spolna orijentacija i spol, a najveći broj slučajeva odnosi se na područje zapošljavanja i nasilje prilikom Parade ponosa u Splitu.

Zanimljiv je i podatak o 10 parnica koje se vode zbog "izražavanja po svim osnovama". Izražavanje kao osnova iz ZSD povezuje se isključivo sa rodnim identitetom, rodom ali ne i drugim osnovama, pa ga se ubuduće ne može vezati uz bilo koju drugu osnovu (npr. izražavanje nacionalnog podrijetla kao osnova ne postoji) i na ovaj način širiti listu osnova iz čl. 1. ZSD.

4. Upravni sporovi

U proteklom nas je razdoblju nekoliko stranaka obavijestilo kako su u upravnom sporu pred Upravnim sudom Republike Hrvatske zatražili i zaštitu od diskriminacije.

²⁶ U Obrascima se odvojeno tretiraju diskriminacijske "rasa ili boja kaže" od "etničke pripadnosti" od "nacionalnog podrijetla", međutim prema pravu EU riječ je o istoj diskriminacijskoj osnovi ("rasno ili etničko podrijetlo"), a i prema međunarodnom pravu riječ je o istom vidu diskriminacije, o rasnoj diskriminaciji (ICERD rasnu diskriminaciju definira široko). Ukoliko se zbroji broj postupaka vođenih po ovim kategorijama (5+17+23=45) vidljivo je da je najveći broj sudskih postupaka vođen za rasnu diskriminaciju u širem smislu.

Od 1. siječnja 2012. započeli su sa radom prvostupanjski upravni sudovi u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci a nekadašnji Upravni sud nastavio je s radom kao Visoki upravni sud Republike Hrvatske. Reformu je potaknuo Ustavni sud Republike Hrvatske, koji je u odluci br. U–I–745/1999 od 8. studenog 2000. zaključio da Upravni sud nije sud pune jurisdikcije koji u svakom sporu utvrđuje činjenično stanje i provodi usmenu raspravu čime se građanima ne jamči konvencijski i ustavni pristup sudu.

S obzirom na karakteristiku upravnog spora kao spora o zakonitosti raznih upravnih akata - rješenja o utvrđivanju prava na mirovinu, prava na obnovu, i sl. prije reforme (a i poslije budući da se novim Zakon o upravnim sporovima propisuje da se svi predmeti koji nisu dovršeni do 31. prosinca 2011. završavaju po starom Zakonu), nametnulo se pitanje hoće li se i na koji način pravila iz ZSD pa tako i incidentalna zaštita od diskriminacije koju su neke stranke zatražile, primjenjivati u upravnim sporovima.

Također, sam ZSD navodi da se posebni postupci za zaštitu od diskriminacije na području rada i zapošljavanja smatraju sporovima iz radnih odnosa. Što to znači npr. u pogledu kontrole zakonitosti otkazivanja državnim ili lokalnim službenicima, a što obavlja Upravni sud?

Od Visokog upravnog suda smo zatražili podatke i praksu o postupanju u takvim predmetima, a u svom odgovoru Sud navodi kako pisarnica nema zabilježenih podataka samo za postupanje po ZSD-u. Vezano uz šest poimence navedenih predmeta za koje znamo da su stranke ukazivale i na diskriminaciju, obaviješteni smo da su tri riješena: jedna tužba je uvažena, dok su dvije odbijene. Zajedničko im je da Sud ne raspravlja o prigovorima na diskriminaciju, niti stranke upućuje kako i gdje ostvariti pravo na zaštitu.

I na kraju: nesporno je da postojanje diskriminacije utvrđuju sudovi, no kako bi se u potpunosti realizirala uloga pučkog pravobranitelja kao središnjeg tijela u suzbijanju diskriminacije neophodan nam je pravodoban i konstantan uvid u sudsku praksu. Iako se radi o relativno malom broju odluka njihovo sustavno prikupljanje pokazalo se dodatnim problemom. Kako bi se u budućnosti izbjegle dodatne komplikacije, nužno je propisivanje obveze sudovima na dostavu odluka vezanih uz diskriminaciju pučkom pravobranitelju.

U ostvarivanju svoje uloge, pučki pravobranitelj koristi dostupnu sudsku praksu kako domaćih, tako i sudova u Strasbourgu i Luksemburgu. S obzirom da je uvid u praksu domaćih sudova prilično ograničen zbog nepostojanja prikladne baze podataka o predmetima, smatramo potrebnim ovo pitanje riješiti na sustavan način, što bi unaprijedilo stupanj zaštite ljudskih prava.

Preporuka:

- 4. Zakonom o suzbijanju diskriminacije treba sudovima popisati obvezu dostave odluka vezanih uz diskriminaciju pučkom pravobranitelju.**

2.4. KAZNENA DJELA U VEZI SA DISKRIMINACIJOM

Kaznena djela povezana uz diskriminaciju opisana su Kaznenim zakonom, odnosno čl. 106. povreda ravnopravnosti građana, čl. 174. rasna i druga diskriminacija unutar kojeg je sankcioniran i govor mržnje te čl. 176. mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje. Kazneni zakon ujedno propisuje da je zločin iz mržnje temeljem čl. 89. st. 36 svako kazneno djelo počinjeno iz mržnje prema osobi zbog njezine rase, boje kože, spola, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog i socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog stanja ili drugih osobina.

Vežano za rasnu i drugu diskriminaciju, odnosno čl. 174. KZ ističemo da Državno odvjetništvo Republike Hrvatske navodi da je u 2011. godini zaprimilo jednu kaznenu prijavu protiv jedne osobe zbog kaznenog djela iz čl. 174. KZ-a, a koja je rješenjem odbačena, dok je protiv druge tri osobe, po podnošenju kaznene prijave, podnesen optužni prijedlog zbog kaznenog djela rasne i druge diskriminacije iz čl. 174. KZ-a.

Ministarstvo unutarnjih poslova je u 2011. godini evidentiralo 11 kaznenih djela rasne i druge diskriminacije iz članka 174. KZ-a, od čega je 8 razriješeno te su protiv počinitelja podnesene kaznene prijave nadležnim državnim odvjetništvima.

Navedena razilaženja u službenim evidencijama Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog odvjetništva navode na zaključak o potrebi uvođenja jedinstvenih evidencija.

Posebno ističemo da je člankom 174. KZ inkriminiran i govor mržnje (st. 3. ovog kaznenog djela sankcionira govor mržnje, a st. 4. govor mržnje putem Interneta odnosno računalnog sustava).

Budući da ne postoje objedinjene evidencije državnih odvjetništava i policije o ovim kaznenim djelima, nije moguće prikazati objedinjene podatke o ukupnom broju kaznenih djela govora mržnje u 2011. godine. Iz tih razloga, za potrebe Izvješća koristi se fenomenološki pristup govoru mržnje, kojeg njegovi širitelji uglavnom koriste radi širenja mržnje i omalovažavanja manjinskih skupina po raznim osnovama.

Osobitu zabrinutost izaziva govor mržnje osoba čije izjave uslijed prirode njihovog zanimanja dolaze do velikog broja građana. Ured pučkog pravobranitelja je u 2011. godini u više navrata javno upozoravao na pojave diskriminacije, između ostalog i na govor mržnje, što će biti pobliže obrađeno u poglavlju 4.4. Izvješća "Diskriminatorni govor u javnom prostoru".

Udruga Centra za LGBT ravnopravnost su više reagirale na govor mržnje i poticanje na diskriminaciju²⁷ te su između ostalog reagirale na izjave više pripadnika Katoličke crkve, vežano uz Povorku ponosa u Splitu te na izjave zastupnika Hrvatskog sabora vežane uz isti događaj, nalazeći da su njihove javne izjave diskriminatorne, odnosno govor mržnje.

Jedan je svećenik kažnjen zbog počinjenja kaznenog djela iz st. 174. st. 3. na kaznu zatvora u trajanju 3 mjeseca, uvjetno na 1 godinu, a zbog činjenice da je na svojem javnom blogu na internetskoj stranici objavio tekst u kojem je podržao nasilje na beogradskim ulicama povodom "Parade ponosa", podupirući stav da na takvim okupljanjima građana sudjeluju "moralne nakaze i psihopati".

Vežano za zločine iz mržnje, odnosno kaznena djela počinjeno iz mržnje prema osobama zbog njihove rase, spola, spolne orijentacije, ili drugih osobina ističemo da je, a kako je već navedeno u Izvješću o pojavama diskriminacije za 2010. godinu, 31. ožujka 2011. usvojen Protokol o postupanju nadležnih tijela u slučaju zločina iz mržnje, a sa ciljem osiguranja uvjeta za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela koja sudjeluju u otkrivanju, postupanju i praćenju rezultata postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje, odnosno unaprjeđenja sustava njihova praćenja.

²⁷ Izvješće Pučkom pravobranitelju o pojavama diskriminacije LGBT osoba u 2011. godini udruga Zagreb Pride, Queer Zagreb i Lezbijska organizacije Rijeka LORI, 20. veljače 2012. godine

Temeljem obrazaca za statističko praćenje kaznenih i prekršajnih djela povezanih sa zločinima iz mržnje izrađenih u sklopu Protokola, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, kao središnje tijelo za prikupljanje i objavu podataka o zločinima iz mržnje, izvijestio nas je da je u 2011. godini Ministarstvo unutarnjih poslova zabilježilo 57 kaznenih djela vezanih uz zločin iz mržnje.

Dostavljeni podaci govore da je u 45 slučajeva seksualna orijentacija bila motiv počinjenja, dok je u 10 slučajeva motiv bio etnički (8 slučajeva mržnje prema Srbima, 1 prema Romima i 1 prema Hrvatima).

Ovi podaci prikupljeni po Protokolu potkrijepljeni su podacima koje je iznio Centar za LGBT ravnopravnost²⁸, koji ukazuje na nasilje i diskriminaciju po osnovama spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja kao jedne od najčešćih osnova diskriminacije u Republici Hrvatskoj. Napose se navodi da je u odnosu na prošle godine praćenja zločina iz mržnje, 2011. godine povećan broj prijava kaznenih djela iz mržnje protiv lezbijki.

Najviše nasilja protiv LGBT osoba i dalje najviše ima u Zagrebu, u blizini "gay klubova", a u 2011. godini najviše zločina iz mržnje prema LGBT osobama vezano je uz Povorku ponosa (Gay pride), održanu 11. lipnja 2011. godine u Splitu. Slijedom ove činjenice, najveći broj kaznenih djela iz mržnje u 2011. godini vezan je uz nasilničko ponašanje (čl. 331. KZ-a) i povredu prava na okupljanje i javni prosvjed (čl. 108. KZ-a) te su zabilježena po 22 slučaja zločina iz mržnje vezana za svako navedeno kazneno djelo.

Neželjeno ponašanje prema sudionicima Povorke ponosa u Splitu sankcionirano je i pokretanjem prekršajnih postupaka te je, prema podacima Ministarstva pravosuđa, pred Prekršajnim sudom u Splitu, vezano uz taj događaj, podneseno 65 optužnih prijedloga. Od toga je riješeno 36 predmeta: u 25 predmeta donesena je osuđujuća presuda (izrečene novčane kazne u rasponu od 700,00 do 5.000,00 kuna), u 6 predmeta presuda je odbijajuća, u 4 oslobađajuća te je u 1 predmetu maloljetnik upućen na primjenu odgojno/zaštitne mjere. U rješavanju je ostalo još 29 predmeta.

Ovako obrađeni i prikazani predmeti ukazuju na očekivano učestalije postupanje nadležnih tijela povodom događaja „visokog rizika“, kao što je Povorka ponosa. Nasuprot tome, postupanje nadležnih tijela povodom kaznenih djela vezanih uz diskriminaciju je malobrojno, ukazujući da "svakodnevni" incidenti izražavanja netrpeljivosti prema drugome koji je "drugačiji" nisu u dovoljnoj mjeri izvrgnuti društvenoj osudi kroz pokretanje kaznenih postupaka.

Preporuka:

- 5. Uskladiti službene evidencije Ministarstva unutarnjih poslova i Državnog odvjetništva o kaznenim djelima vezanim uz diskriminaciju, uz uvođenje jedinstvenih evidencija za sva državna odvjetništva za ova kaznena djela, imajući u vidu pozitivna iskustva sa evidencijom prekršaja vezanih uz Zakon o suzbijanje diskriminacije, Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima, koja govore u prilog korisnosti i učinkovitosti jedinstvenih evidencija.**

²⁸ Izvješće Pučkom pravobranitelju o pojavama diskriminacije LGBT osoba u 2011. godini udruga Zagreb Pride, Queer Zagreb i Lezbijska organizacija Rijeka LORI, 20. veljače 2011. godine

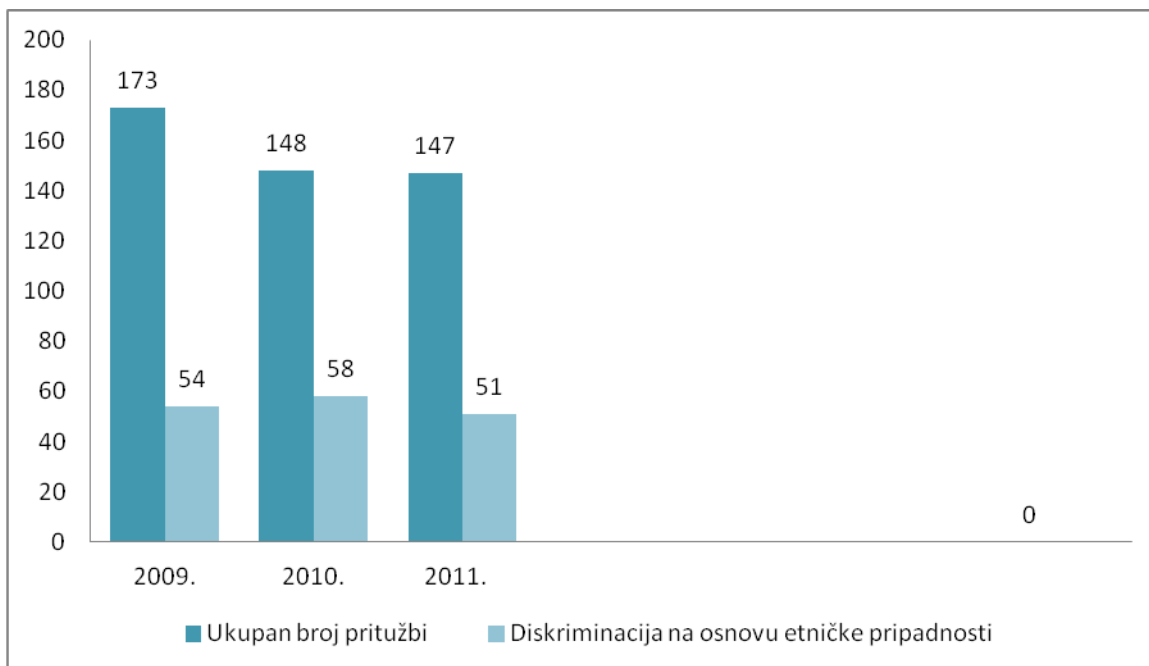
3. NEKI VIDOVI DISKRIMINACIJE

U ovom dijelu Izvješća se problemski obrađuje pojava diskriminacije prema nekim diskriminacijskim osnovama. Od diskriminacijskih osnova iz nadležnosti pučkog pravobranitelja za obradu su izabrane diskriminacijske osnove "rasa ili etnička pripadnost ili boja koža" odnosno "nacionalno podrijetlo", zatim "dob", "vjera" te "imovno stanje". Također se obrađuju diskriminacijske osnove iz nadležnosti posebnih pravobraniteljica, a kako bi se u ovom Izvješću dobila što cjelovitija slika o pojavama diskriminacije u RH, bez obzira što su za različite osnove nadležne različite institucije. Tekst koji se odnosi na diskriminacijske osnove "spol" i "spolna orijentacija" pučkom je pravobranitelju dostavila pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, tekst o diskriminaciji temeljem invaliditeta dostavila je pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, a tekst o diskriminaciji djece u Hrvatskoj u 2011. godini, pravobraniteljica za djecu.

3.1. DISKRIMINACIJA TEMELJEM RASE ILI ETNIČKE PRIPADNOSTI ILI BOJE KOŽE TE NACIONALNOG PODRIJETLA

I tijekom 2011. godine najveći se broj pritužbi upućenih pučkom pravobranitelju odnosio na diskriminaciju temeljem etničkog podrijetla, odnosno nacionalne pripadnosti.

Sljedeći grafikon prikazuje udio ovih pritužbi u ukupnom broju pritužbi na diskriminaciju, za posljednje tri godine.



Plan zapošljavanja manjina temeljem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za razdoblje 2011-2014 usvojen je u svibnju 2011. godine²⁹. Ovim se planom predviđa zapošljavanje ukupno 802 pripadnika nacionalnih manjina u ovom razdoblju. Međutim, uslijed

²⁹ Plan prijama pripadnika nacionalnih manjina u državnu službu u tijela državne uprave za razdoblje od 2011. do 2014. godine (dugoročni plan) NN 65/11

ograničenja novog zapošljavanja u državnom sustavu nije došlo do osjetnog zapošljavanja predstavnika nacionalnih manjina u tijelima državne uprave i pravosudnim tijelima.

Podaci koje je dostavilo Ministarstvo uprave govore o ukupno 51.645 zaposlenih državnih službenika i namještenika na dan 31. prosinca 2011. godine, od čega je 1.754 pripadnika nacionalnih manjina, dok je 592 pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom broju od 12.915 zaposlenih u upravnim tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.

U srpnju 2011. godine održani su izbori za članove vijeća nacionalnih manjina i za predstavnike nacionalnih manjina u županijama, gradovima i općinama u ukupno 165 županija, gradova i općina. Odaziv birača je bio vrlo nizak te je 10,44 % birača izašlo na birališta u županijama, 9, 45% u gradovima i 15, 93% u općinama. No, s obzirom da su izbori održani u sezoni godišnjih odmora, ovako slab odaziv bio je očekivan. Izbori su provedeni bez ikakvih izgreda.

Već je godinama u Republici Hrvatskoj prepoznat posebno ranjiv položaj pripadnika romske nacionalne manjine. Pojedini strateški dokumenti Vlade RH svrstavaju Rome/kinje u najugroženije društvene grupe, a Akcijskim planom Desetljeća za uključivanje Roma 2005-2015 i Nacionalnim programom za Rome trebalo bi ih se osnažiti i omogućiti im ravnopravno sudjelovanje u društvenom životu RH.

U okviru Akcijskog plana desetljeća za Rome, predstavnici romske nacionalne manjine iz Slavanskog Broda već nekoliko posljednjih godina aktivno se angažiraju radi ostvarivanja uvjeta dostojnog stanovanja za Rome na području Mjesnog odbora "Josip Rimac". Radi se o romskom naselju koje postoji više od 50 godina, a sagrađeno je na zemljištu u vlasništvu RH. U pitanju je 97 nelegalnih stambenih objekata u kojima živi oko 750 osoba, od kojih je 450 djece. Stanje ovih stambenih objekata je vrlo loše. U naselju nema kanalizacije, objekti nemaju vodu, oborinske vode slijevaju se po zidovima i ilegalnim električnim instalacijama. Stanovnici ovog naselja vodu koriste iz hidranata koji su zimi zaleđeni.

Komunalno uređenje naselja i ozakonjenje objekata (zgrada), koje je u prvom redu potrebno izvršiti za priključivanje tih objekata na komunalne mreže, nije moguće izvršiti prije nego što se prethodno riješe imovinsko-pravni odnosi na zemljištu (raspolaganje zemljištem u državnom vlasništvu).

Grad Slavonski Brod je 2009. godine omogućio uređenje romskog naselja i zadržavanje prijepornih 97 stambenih objekata na način da je postojeće stanje odnosno postojeće naselje uklopio u prostorni plan ("Novo naselje").

U travnju 2010. godine Grad Slavonski Brod zatražio je od Vlade Republike Hrvatske da stvarnim korisnicima omogući pravo vlasništva na parcelama stambenih građevina, a Gradu Slavonskom Brodu vlasništvo na parcelama s javnim sadržajima. Rješavanjem zatečenog stanja na zatraženi način želi se postići da korisnici stambenih objekata postanu i korisnici/vlasnici zemljišta na kojem su ti objekti podignuti, a jedinica lokalne samouprave da može pristupiti izgradnji komunalne infrastrukture.

Postupak je dugotrajan, a sada se provode geodetske izmjere zemljišta i parcelacije (formiranje i označavanje građevinskih parcela za stambene objekte i parcela javnog dobra) te identifikacija i popis korisnika stambenih objekata. Prema procjeni Grada Slavanskog Broda radi se o investiciji vrijednoj preko 70.000,00 kuna.

Nacionalni program za Rome definira nekoliko područja primjene te unutar njih ciljeve koje je potrebno postići kako bi se poboljšao trenutni položaj romske nacionalne manjine, a jedno od

područja je i područje odgoja i obrazovanja. Ovim su programom odgoj i obrazovanje proglašeni "među najvažnijim čimbenicima za promjenu i poboljšanje njihovog položaja u društvu", a kao temeljni cilj odgoja i obrazovanja romske djece u RH navedeno je "osiguranje jednakih šansi, nediskriminacija, desegregacija, suzbijanje društvene marginaliziranosti, poticanje društvene integracije Roma uz poštovanje prava manjina i prava na jednakost".

Naime, upravo je činjenica da je društveni život u gotovo svim suvremenim društvima organiziran na način da se članovi društva tijekom svojeg života (počevši od djetinjstva) moraju obrazovati kako bi se mogli zaposliti i privređivati za vlastit život, presudna kod odlučivanja oko toga koji aspekt društvenog života mora biti dostupan svima pod jednakim uvjetima. Bez obrazovanja je gotovo nemoguće pronaći zaposlenje (osim u potplaćenim i podcijenjenim sektorima, u kojima Romi trenutno najčešće rade), a bez mogućnosti privređivanja sredstava za život osobe nemaju mogućnost sudjelovati niti u drugim područjima života te im prijete život u siromaštvu, a katkad i beskućništvo.

Ranije spomenuti Akcijski plan Desetljeća za uključivanje Roma³⁰ definira četiri područja na kojima je potrebno poduzeti mjere kako bi se uklonile dugogodišnja marginalizacija i diskriminacija, a jedno od područja je i obrazovanje. Značajno je primijetiti kako ovaj dokument neposredno navodi kako je cilj srednjoškolskog obrazovanja: "Povećanje broja romskih učenika oba spola koji upisuju i uspješno završavaju srednju školu". Naime, iz drugih dokumenata koji prate provedbu Akcijskog plana vidljivo je ne samo kako veći broj romske djece upisuje nego što ih uspije završiti srednjoškolsko obrazovanje nego i kako znatno veći broj muške nego ženske djece upisuje srednju školu. Poznavajući patrijarhalne prakse prisutne u romskoj zajednici (kao i u mnogim drugim), osiguravanje mogućnosti za obrazovanje i stjecanje kvalifikacija romskim djevojčicama dvostruko utječe na stvaranje preduvjeta za njihovo ravnopravno sudjelovanje u društvenom životu.

Prema podacima Ministarstva uprave, samo dva pripadnika romske nacionalne manjine su zaposlena u tijelima državne uprave.

Mladi Romi koji sudjeluju u obrazovnom sustavu nakon kojeg steknu kvalifikacije s kojima mogu pronaći posao imaju priliku promijeniti svoju životnu situaciju, a s obzirom da je upravo obrazovanje ono što im omogućava da osiguraju život bez siromaštva ono mora biti dostupno svima i osigurano bez diskriminacije.

PRIMJERI:

(1) Predmet P.P.-28-02-797/11: Na poziv Centra za mirovne studije pučki pravobranitelj umiješao se u parnicu koju su radi utvrđivanja diskriminacije u pristupu učeničkoj praksi pokrenule dvije učenice jedne strukovne škole, inače pripadnice romske nacionalne manjine. One su u sklopu redovnog srednjoškolskog obrazovanja dužne određeni broj sati odraditi u vidu praktične nastave u struci, odnosno kao prodavačice u trgovinama, zbog čega su se u različitim vremenskim razmacima prijavile direktorici jednog trgovačkog društva koja ih je odbila primiti na praksu.

Nije bilo sporno da tužena nije primila učenice na praksu, već razlog takvog postupanja. Tužiteljice su tvrdile da je razlog neprimanja na praksu njihovo romsko podrijetlo. Tužena se branila da ih nije uzela na praksu jer nije imala potrebu za novim praktikanticama zbog teške ekonomske situacije. Upitnim se postavilo bi li tužiteljica ipak uzela druge učenice, koje nisu Romkinje, da su u tom trenutku zatražile praksu? U pogledu dokazivanja se kao dodatni problem pokazao ležeran i vrlo fleksibilan stav škole u pogledu načina upućivanja na praksu

³⁰http://www.vlada.hr/hr/uredi/ured_za_nacionalne_manjine/akcijski_plan_desetljeća_za_uključivanje_roma_2005_2015

(bez prethodne provjere raspoloživih mjesta s poslodavcem/kinjom koji nekoliko mjeseci poslije mogu tvrditi kako uopće ne trebaju praktikante/ice ili ih ne trebaju toliki broj, retroaktivno sklapanje ugovora, odricanje od učeničkih naknada i sl.).

U veljači 2012. godine je okončan prvostupanjski postupak usvajanjem tužbe, a trenutno je u tijeku drugostupanjski postupak.

Iako je uočeno smanjenje broja etnički motiviranih napada prema pripadnicima srpske manjine, nastavili su se napadi na spomen obilježja žrtvama rata te je postupanje policije po prijavljenim napadima poboljšano, no tek su rijetki napadi procesuirani.

Vezano za diskriminaciju pripadnika srpske nacionalne manjine treba primijetiti da je ostvaren napredak u području povratka izbjeglica pripadnika manjina te se povratak u Republiku Hrvatsku nastavlja uz odgovarajuće promjene u zakonskoj i podzakonskoj regulativi, no u praksi povratnici su nailazili na brojne poteškoće³¹. Podaci govore o registriranom povratku preko 132,872 povratnika pripadnika srpske manjine, što odgovara otprilike polovici Srba koji su napustili Republiku Hrvatsku do 1995. godine.

(2) Predmet P.P.-1853/00: Pučkom se pravobranitelju još 2000. godine obratila pritužiteljica M.M., srpske nacionalnosti, tražeći zaštitu svojih prava.

Njezina obitelj imala je prije rata stanarsko pravo na stanu u Zagrebu i vikendicu sjeverno od Zagreba, površine 35m². Nepoznate uniformirane osobe su obitelj izbacile iz stana 1991. godine, pa obitelj odlazi u Srbiju kod rodbine. Pritužiteljica se vratila sama, no u međuvremenu je stanarsko pravo prestalo sudskom odlukom, a u vikendicu je uselio M.N., a nakon toga je uspio dobiti rješenje o privremenom korištenju vikendice.

Privremeni korisnik M.N. je na mjestu vikendice počeo graditi, bez građevinske dozvole, objekt cca 120 m², a nakon sudskog postupka, morao je iseliti iz kuće (2007.godine). Kod primopredaje kuće, komisija nadležnog ministarstva utvrdila je da je objekt nedovršen, devastiran i neuseljiv.

Još tijekom 1998. godine, M.N. je ostvario pravo na obnovu kuće u mjestu južno od Zagreba, ali nikada nije preselio u tu kuću, a nadležno Ministarstvo nije reagiralo.

Nakon što je iselio iz kuće, privremeni korisnik podnio je tužbu protiv pritužiteljice, te je presudom nadležnog općinskog suda (od 9.6.2009.) presuđeno da mu je dužna isplatiti iznos od cca. 300.000,00 HRK, s naslova njegovih ulaganja u objekt. Njezina je žalba odbijena, a u tijeku je rješavanje o reviziji pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske.

Zaključkom Vlade Republike Hrvatske od 7. prosinca 2006. godine, predviđeno je da će se u ovakvim slučajevima sklopiti tripartitna nagodba, kojom će potraživanje prema vlasniku preuzeti Republika Hrvatska, pa je pritužiteljica podnijela zahtjev za sklapanje ove nagodbe. Zahtjevu nije udovoljeno sve do 2011. godine, kada je ovo pitanje uređeno zakonom. Naime, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi, određeno je da će u ovakvim slučajevima Republika Hrvatska preuzeti potraživanje privremenog korisnika prema vlasniku - ali pri tome, Republika Hrvatska "... stječe prema vlasniku pravni položaj davatelja kredita u visini preuzete obveze po najpovoljnijim uvjetima kredita koji daje bilo koja banka.". Dakle, vlasnik dolazi u položaj da mora otplaćivati iznos koji je privremeni korisnik uložio u njegovu kuću. U ovom slučaju, radi se o kući koja je devastirana i neupotrebjljiva.

³¹ Manjinski povratak u Hrvatsku - Studija otvorenog procesa, Milan Mesić i Dragan Bagić, UNHCR 2011

Pritužiteljica živi od socijalne pomoći u iznosu od 500,00 HRK mjesečno, jer živi sama kao podstanarka, nezaposlena je, nema sredstava za život i ne može otplaćivati kredit. Pritužiteljica smatra da su joj svim ovim postupcima povrijeđena ljudska prava zbog njezine nacionalne pripadnosti, traži odgovarajući stan u vlasništvu, a za uzvrat, ona bi državi dala u vlasništvo vikendicu, no zahtjevu nije udovoljeno.

Uz pomoć nevladine organizacije, podnijela je tužbu protiv Republike Hrvatske Europskom sudu za ljudska prava zbog povrede prava na mirno uživanje vlasništva, prava na pravično suđenje i diskriminacije, temeljene na činjenici pripadnosti srpskoj nacionalnoj manjini.



Napredak je zabilježen u području stambenog zbrinjavanja i otkupa stanova u državnom vlasništvu budući je Odlukom o otkupu stanova u državnom vlasništvu od 2. rujna 2010. godine (NN 109/10) otvorena mogućnost otkupa dodijeljenih stanova i bivšim nositeljima stanarskih prava, dok je u ožujku 2011. godine Vlada donijela novu Odluku o stambenom zbrinjavanju povratnika - bivših nositelja stanarskog prava na stanovima izvan područja posebne državne skrbi (NN 29/11), u roku koji je istekao 30. travnja 2012. godine.

U srpnju 2011. stupila je na snagu nova Odluka Vlade o prodaji stanova u vlasništvu Republike Hrvatske (NN 109/11), temeljem koje se zahtjev za kupnju stana mogao podnijeti do 31. prosinca 2011. godine, dok za stanove u vlasništvu Republike Hrvatske koji se nalaze izvan područja posebne državne skrbi, a za koje još nije s najmoprimcima zaključen ugovor o najmu stana, rok za podnošenje zahtjeva za kupnju stana iznosi godinu dana od dana sklapanja ugovora o najmu.

Rok za podnošenje zahtjeva za stambeno zbrinjavanje unutar područja posebne državne skrbi i dalje je otvoren.

Na razlike između uvjeta stambenog zbrinjavanja na i izvan područja posebne državne skrbi, kao i korisnika stambenog zbrinjavanja s obzirom na njihovu etničku pripadnost, podrijetlo i društveni položaj javno su upozorile organizacije civilnog društva³², navodeći da je pravo na stambeno zbrinjavanje za hrvatske branitelje, pripadnike Hrvatskog vijeća obrane iz Bosne i Hercegovine te osobe koje su dobile na korištenje stan u društvenom vlasništvu na oslobođenom teritoriju, uglavnom Hrvate, zakonski regulirano Zakonom o područjima posebne državne skrbi iz 2008. godine (NN 86/08) i njegovim izmjenama i dopunama iz 2011. godine (NN 57/11), koji svojim odredbama spomenutim osobama omogućuju stjecanje trajnog vlasništva nekretnine u kojoj su stambeno zbrinuti temeljem ugovora o darovanju sa Republikom Hrvatskom, uz uvjet da nekretninu ne smiju otuđiti u sljedećih 10 godina. Spomenuti propisi za ove osobe propisuju i veću stambenu površinu na koju ostvaruju pravo u odnosu na ranije propise na području stambenog zbrinjavanja i obnove (10m² više za stan i 20 m² za obiteljsku kuću po članu domaćinstva).

Nasuprot tome, bivši nositelji stanarskih prava koji imaju pravo na stambeno zbrinjavanje, a radi se o uglavnom osobama srpske nacionalnosti koje se žele vratiti u Republiku Hrvatsku, imaju pravo otkupa, a ne darovanja stanova u kojima jesu ili će tek biti zbrinuti, i to temeljem odluka Vlade o prodaji stanova u vlasništvu Republike Hrvatske (NN 109/10 i NN 109/11).

³² Srpski demokratski forum, "Različiti, nejedinstveni i diskriminacijski standardi i praksa u ostvarivanju prava na stambeno zbrinjavanje u Republici Hrvatskoj", 19. ožujka 2012. godine

Uvjeti otkupa propisani ovim odlukama se razlikuju od uvjeta otkupa stanova koji su se odnosili na nositelje stanarskih prava koji su živjeli u stanovima koje su otkupili, uglavnom tijekom 1990-ih godina i uglavnom Hrvata. Otkupna cijena, utvrđena odlukama, znatno je veća od cijene otkupa po kojoj je privatizirana većina društvenih stanova u Hrvatskoj, no tome je doprinijela i inflacija.

Uvjeti otkupa stanova u kojima su stambeno zbrinuti povratnici nisu primjereni socio-ekonomskim mogućnostima većine korisnika stambenog zbrinjavanja.³³ Upravo su financijske poteškoće nositelja stanarskih prava bile najznačajniji problem u realizaciji otkupa većine društvenih stanova u Hrvatskoj, iako su oni privatizirani po otkupnoj cijeni od svega cca 10% njihove tržišne vrijednosti.

Pučki pravobranitelj naglašava potrebu za značajnim unaprjeđenjem sadašnjeg modela stambenog zbrinjavanja na način da se uvede jednak pravni režim za korisnike stambenog zbrinjavanja na cijelom području Republike Hrvatske, prije svega u pogledu sadržaja i opsega prava, uključujući i pravo na otkup stana, rokova i mogućnosti korištenja pravnih lijekova. Naime, postupak odlučivanja o zamolbi za stambeno zbrinjavanje izvan područja posebne državne skrbi nije upravni postupak budući se temelji na zaključku Vlade RH i ne mogu se ulagati pravni lijekovi, dok je postupak stambenog zbrinjavanja na području posebne državne skrbi upravni postupak i podnositelji zamolbe za stambeno zbrinjavanje na raspolaganju imaju pravne lijekove, te je pravo na stambeno zbrinjavanje propisano Zakonom o područjima posebne državne skrbi.

U 2011. godini, a vezano uz primjenu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, Vijeće Europe je izrazilo mišljenje i donijelo nekoliko preporuka vezano uz položaj manjina u Republici Hrvatskoj³⁴. Između ostalog, Vijeće nalazi da značajan broj pripadnika nacionalnih manjina, a osobito Srba starije dobi, Bošnjaka i Roma koji žive na području Republike Hrvatske i nadalje imaju poteškoće u postupku pribavljanja hrvatskog državljanstva te nisu u mogućnosti koristiti zaštitne mehanizme predviđene Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina te Okvirnom konvencijom Vijeća Europe o zaštiti nacionalnih manjina, dok je neregulirani status jedan od razloga nemogućnosti školovanja djece Roma.

Preporuke uključuju i izmjenu propisa o dvojnem državljanstvu kako bi se izbjeglo nejednako postupanje temeljem etničkog podrijetla, zatim poduzimanje daljnjih napora usmjerenih prema sprječavanju, suzbijanju i sankcioniranju nejednakosti i diskriminaciji kojoj su stalno izloženi Romi prilikom zapošljavanja, pristupa dobrima i uslugama, poboljšavanja životnih uvjeta. Primjerice, rezultati jednog istraživanja istraživanja³⁵ navode nisku razinu socijalne uključenosti Roma u osnovne društvene usluge, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje i zapošljavanje te je jedino povećanje stupnja obrazovanja i pristup zdravstvenom osiguranju ostvario učinak na poboljšanje zdravstvenog stanja Roma.

Vezano uz zastupljenost manjina u javnom medijskom prostoru, kvantiteta i kvaliteta izvještavanja o položaju i pravima nacionalnih manjina ukazuje na to koliko su vrijednosti tolerancije, dijaloga i multikulturalnosti uopće prisutne u javnom i medijskom prostoru.

³³ Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, Izbjeglice iz Republike Hrvatske u nejednakom položaju u odnosu na ostale hrvatske građane u privatizaciji stanova, Novi Sad, 28. rujna 2010. godine.

³⁴ Resolution CM/ResCMN(2011)12 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Croatia (Adopted by the Committee of Ministers on 6 July 2011 at the 1118th meeting of the Ministers' Deputies)

³⁵ Croatian Medical Journal: Trapped between Tradition and Transition – Anthropological and Epidemiological Cross-sectional Study of Bayash Roma in Croatia- Croat Med J. 2007;48:708-19

Uz primarnu funkciju informiranja javnosti manjinski mediji važni su radi očuvanja manjinskog identiteta i zadržavanja posebnosti manjinske kulture, no oni isto tako mogu biti glavni resurs u nastojanju da se ostvari vidljivost koju manjinska grupa traži za sebe.

Istraživanja³⁶ ukazuju da predstavljenost etničkih, kulturnih i religijskih manjina u medijima ne odražava njihovu stvarnu zastupljenost u populaciji, jer brojnost manjine ne znači jednaku medijsku predstavljenost – Bošnjaci i Talijani brojni(ji) su, a malo predstavljeni, Mađari su najmanje zastupljeni, dok su Slovenci i Česi relativno malo zastupljeni s obzirom na brojnost. Najviše se izvještava o Srbima, Romima i Židovima, a o Albancima i Romima najviše se piše u crnoj kronici, čime se potvrđuje teza kako "(d)ominantna medijska slika predstavlja manjine kao uzroke problema većine".

Manjine u Hrvatskoj posjeduju i svoje vlastite medijske kuće, ponajviše radijske postaje i nakladničke kuće (npr. nekoliko radijskih postaja u Podunavlju i Istočnoj Slavoniji namijenjenih srpskoj manjini). Jedina televizijska kuća specijalizirana za programe srpske nacionalne manjine *TV Dunav* prestala je s emitiranjem još 2002. godine. U Rijeci i na području Istre mnogo je manjinskih medija i glasila, uglavnom za talijansku, slovensku i bošnjačku manjinu. Dodajmo tomu još i područje Daruvara (za Čehe), Vukovara (za Srbe) te Osijeka (za Mađare i Nijemce).

Nakladnička aktivnost manjina u području tiskanih medija uključuje izdavanje 35 glasila kojima se informira o radu manjinskih vijeća, organizacija i udruga. U Zagrebu većina nacionalnih manjina izdaje vlastite tjedne, mjesečne ili periodične tiskovine, ali su one uglavnom malih naklada. Postoji i pedesetak internetskih stranica i društvenih mreža koje su relevantne za informiranje manjina i o manjinama, kao i Vijeća nacionalnih manjina koja informiraju o aktivnostima vijeća, kao i o svim bitnim društvenim, političkim i kulturnim zbivanjima u Hrvatskoj i u "matičnoj naciji".

Uvidom u količinu i kvalitetu manjinskih medija i izvještavanja o manjinama, čini se da ne postoji jasna strategija kontinuiranog praćenja i izvještavanja o manjinskoj problematici te je opravdano zapitati se je li izdvajanje manjinskih tema u zaseban korpus kršenje ili pak promoviranje manjinskih prava, iz razloga što su manjine integralni dio društva, pa tako i pitanja njegovanja i promicanja kulture i tradicije manjinskih skupina trebaju biti sastavni dio svakodnevice - kako manjine, tako i većine.

Ova obveza dodatno proizlazi i iz odredbe članka 9. st. 4. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, koja traži od država potpisnica usvajanje odgovarajućih mjera radi ostvarenja nekoliko ciljeva, kao što su bolji pristup medijima pripadnicima nacionalnih manjina, promicanje snošljivosti i omogućavanje kulturnog pluralizma. Podsjećamo i da sukladno članku 9. stavku 4. Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u okviru svojih pravnih sustava države trebaju usvojiti odgovarajuće mjere s ciljem olakšanja pristupa medijima pripadnika nacionalnih manjina, te s ciljem promicanja snošljivosti i omogućavanja kulturnog pluralizma, dakle potrebno je raditi i na tome da većinski narod bude upoznat s kulturama manjinskih naroda, jer isto pridonosi snošljivosti i kulturnom pluralizmu.

Preporuke:

6. Dosljedna primjena Plana zapošljavanja manjina temeljem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina za razdoblje 2011-2014, usvojenog u svibnju 2011.

³⁶ Drago Župarić-Iljić: "Predstavljenost nacionalnih manjina i prisutnost njihovih medija u hrvatskome medijskom prostoru", *Politička misao*, god. 48, br. 4, 2011, str. 133-153

godine, a koji predviđa zapošljavanje ukupno 802 pripadnika nacionalnih manjina u ovom razdoblju.

7. Dosljedna primjena Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma 2005-2015 i Nacionalnog programa za Rome, a kako bi ih se osnažilo i omogućilo ravnopravno sudjelovanje u društvenom životu RH, uz osobit naglasak na obrazovanje dostupno svima i osigurano bez diskriminacije.
8. Stvaranje jasne strategija javnih medija u svrhu kontinuiranog praćenja i izvještavanja o manjinskoj problematici, te razmatranje opravdanosti izdvajanja manjinskih tema u zaseban korpus budući su manjine integralni dio društva, pa tako i pitanja njegovanja manjinskih prava trebaju biti sastavni dio svakodnevice kako manjine tako i većine.
9. Unaprjeđenje sadašnjeg modela stambenog zbrinjavanja uz uvođenje jednakog pravnog režima za korisnike stambenog zbrinjavanja na cijelom području Republike Hrvatske, prije svega u pogledu sadržaja i opsega prava, uključujući i pravo na otkup stana, rokova i mogućnosti korištenja pravnih lijekova.

3.2. DISKRIMINACIJA TEMELJEM DOBI

Diskriminacija temeljem dobi tek je u novije doba uključena u antidiskriminacijsko pravo. Temeljem dobi mogu biti diskriminirane osobe svih starosnih skupina – mladi, stari, te osobe srednje životne dobi. Diskriminacija temeljem dobi ima podlogu u predrasudama o mogućnostima osoba pripadnika određenih dobnih skupina, a kao posljedicu ima njihovo isključivanje iz društvenog života.

S obzirom na činjenicu sve većeg postotka starijeg stanovništva, diskriminacija osoba starije životne dobi (uglavnom je riječ o dobi +50) sve se više nalazi u fokusu interesa institucija za zaštitu ljudskih prava i tijela nadležnih za suzbijanje diskriminacije. Naime, unatoč činjenici da se ljudski vijek produžuje, uloga pojedinca u društvu starenjem postaje sve manja.

Kao i u većini zemalja EU i hrvatsko stanovništvo sve je starije. Porast broja stanovnika starijih od 50 godina i njihov utjecaj na ekonomski i socijalni razvoj, svakako mijenja i ulogu starijih u društvu koje se mora prilagoditi novim demografskim trendovima i potrebama osoba starije životne dobi te povećati mogućnosti njihovog aktivnog sudjelovanja u društvu.

S druge strane, kada je riječ o diskriminaciji na osnovu dobi, stereotipi prema starijima su duboko zaživjeli u društvu, te se ona vrlo često tretira manje ozbiljno od diskriminacije po drugim osnovama. Duboka ukorijenjenost istih stereotipa i u svijest osoba starije životne dobi utječe na njihovo mirenje sa situacijom i dovodi do manjeg broja prijava diskriminacije temeljem dobi u odnosu na diskriminaciju po drugim osnovama.

U prvoj godini primjene ZSD-a, pučki pravobranitelj dobio je 5 pritužbi zbog diskriminacije temeljem dobi, tijekom 2010. i 2011. zaprimljeno je po 10 takvih pritužbi. Od navedenih 25 pritužbi samo je u 6 slučajeva utvrđena osnova za postupanje po odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije te su poduzete radnje iz nadležnosti pučkog pravobranitelja za otklanjanje diskriminacije (2 predmeta), upućena je preporuka ili upozorenje (1 predmet) odnosno stranci je dostavljen odgovor na načelni upit (3 predmeta). Tijekom tri godine, uočeno je da se diskriminacija temeljem dobi pojavljuje u području rada i zapošljavanja i području obrazovanja. To je pitanje veze između dobi i završetaka radnog odnosa, ali i dobi i početka radnog odnosa. Primjerice, jedan od problema koji je uočen iz sadržaja pritužbi upućenih pučkom pravobranitelju jest određivanje odgovarajuće dobi kao uvjeta za zapošljavanje u oglasima za posao.

PRIMJER:

(3) Predmet P.P. 28-01-1868/11: Diskriminacija temeljem dobi

Na internetskim stranicama jedne radijske postaje objavljen je oglas za audiciju za voditeljice i voditelje, novinarke i novinare itd., ali samo za osobe između 18 i 29 godina starosti.

Pučki pravobranitelj je kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije upozorio radijsku postaju na postojanje sumnje da je u predmetnom oglasu riječ o izravnoj diskriminaciji temeljem dobi. Naime, dobnim ograničenjem za pristupanje audiciji osobe starije od 29 godina stavljene su u nepovoljniji položaj isključivo temeljem svoje dobi, a što sukladno članku 2. stavku 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije predstavlja izravnu diskriminaciju. S obzirom da je natječaj bio u tijeku pučki pravobranitelj je uputio preporuku da se iz teksta objavljenog oglasa ukloni navedeno dobno ograničenje.

Zakon u određenim situacijama dopušta, uvjetno rečeno izravnu diskriminaciju temeljem dobi i to ako ju je moguće "opravdati" te u tim slučajevima i nije riječ o diskriminaciji, već o dopustivom dobnom ograničenju. U skladu sa čl. 9. st. 2. t. 4. Zakona iznimno se ne smatra diskriminacijom stavljanje u nepovoljniji položaj u odnosu na određeni posao kada je priroda posla takva ili se posao obavlja u takvim uvjetima da karakteristike povezane s nekim od osnova iz članka 1. ovoga Zakona predstavljaju stvarni i odlučujući uvjet obavljanja posla, a pod uvjetom da je svrha koja se time želi postići opravdana i uvjet odmjeren. Primjerice, prema odluci Suda Europske Unije u Luksemburgu u predmetu *C - 229/08, Wolf v. Stadt Frankfurt am Main* određivanje 30 godina kao najviše dobi za zapošljavanje ne predstavljaju zabranjenu diskriminaciju na temelju dobi.

Nadalje, iako Zakon o suzbijanju diskriminacije u čl. 9. u kojem se nabrajaju situacije u kojima se stavljanje u nepovoljniji položaj ne smatra diskriminacijom, ne navodi iznimku koja bi se odnosila na određivanje najviše dobi kao uvjeta za zasnivanje radnog odnosa (već isključivo najniže dobi/profesionalnog iskustva/stupnja obrazovanja u čl. 9. st. 2. t. 7.), u pravu Europske unije postoji mogućnost "opravdanja" i za ovakvu izravnu diskriminaciju temeljem dobi. Naime, u skladu sa Direktivom 2000/78/EZ propisivanje dobnog ograničenja dozvoljeno je ako se takvom mjerom želi ostvariti "objektivno i razumno opravdan legitimni cilj, uključujući legitimnu politiku zapošljavanja, promicanje ciljeva tržišta rada i stručnog osposobljavanja i ako su sredstva za postizanje tog cilja prikladna i nužna."

Stoga je radio postaja pozvana da dostavi očitovanje i navede razloge koji bi (eventualno) opravdali određivanje dobne granice postavljene u oglasu, kako bi se moglo ocijeniti je li možda riječ o dopustivom dobnom ograničenju koje ne predstavlja diskriminaciju. Iz očitovanja proizlazi da je oglas bio sastavljen na ovaj način zbog iznosa minimalne zakonom predviđene plaće koja se nudila kandidatima te se očekivalo da kao takav neće biti od interesa za novinare s iskustvom. Pučki pravobranitelj ovo obrazloženje ne smatra osnovanim, s obzirom da mogućnost sudjelovanja u natječajnom postupku, odnosno mogućnost rada (pa makar i za minimalnu zakonom predviđenu plaću) valja pružiti svim zainteresiranim kvalificiranim kandidatima. Odmah po saznanju za nepravilnosti u tekstu oglasa usvojena je preporuka pučkog pravobranitelja i iz oglasa za audiciju je maknuto dobno ograničenje te je predmet uspješno dovršen.

I prema istraživanju portala moj-posao.net 56% sudionika istraživanja navodi da se često susreće s oglasima za zapošljavanje u kojima se spominje dobna granica. Zanimljivo je da dobna granica najviše obeshrabruje ispitanike mlađe od 29 godina te one s magisterijem ili doktoratom, a u 67% slučajeva postavljanje dobne granice odvraća osobe zainteresirane za javljanje na takav oglas. Dobna diskriminacija kod zapošljavanja odnosi se i na 'premlade' i na

'prestare' radnike. Nadalje, 66% ispitanika sumnja da nisu dobili posao zbog svoje dobi. Od toga, 31% zbog toga što su premladi, a 35% zbog toga što su prestari. Da dobna diskriminacija kod zapošljavanja stvarno postoji, govori i podatak o 30% ispitanika kojima su poslodavci otvoreno rekli da ne odgovaraju za neki posao zbog dobi. Najkritičnija je skupina ispitanika starijih od 40 godina. Takvim je ispitanicima u čak 44% slučajeva eksplicitno rečeno da su "prestari" za posao. Među ispitanicima iz te dobne skupine kojima to nije eksplicitno rečeno, 69% ipak sumnja da su odbijeni zbog starosti.

Vezano za diskriminaciju temeljem dobi, treba obratiti posebnu pažnju području pristupa dobrima i uslugama. Naime, često primjena novih tehnologija i informatizacija pristupa dobrima i uslugama ali i zdravstvu onemogućuje starije osobe u konzumiranju istih. Kao primjer navodimo postupak naručivanja za specijalističke preglede u zdravstvenim ustanovama gdje je uvedeno centralno naručivanje pacijenata. U elektroničkim uputama za centralno naručivanje stoji: "Dokumentaciju možete dostaviti osobno, telefaksom ili e-mailom". Takav sustav naručivanja isključuje dio starijih iz samog sustava, prije svega teško pokretnih osoba, koje se ne koriste Internetom i nemaju dostupan telefaks. S druge strane, privatizirani dio zdravstvenog sustava ponovo isključuje starije i umirovljene građane kojima je zbog slabog imovnog stanja taj segment zdravstvene zaštite nedostupan.

Brojni su i drugi primjeri isključenosti starijih i iz različitih područja društvenog života (rezervacija kino ulaznica isključivo Internetom i sl.) i stoga je osmišljavanje mogućnosti prilagođenih potrebama starijih osoba u području pružanja dobara i usluga, zdravstva, socijalne skrbi, ali i u drugim područjima društvenih aktivnosti jedan od važnijih izazova. Svjesni smo sve veće informatizacije javnih službi, što je praksa koja itekako dovodi do neizravne diskriminacije upravo osoba starije životne dobi koje se ne znaju koristiti računalima te nemaju pristup Internetu. Ako uzmemo u obzir druge zdravstvene probleme s kojima se evidentno češće susreću starije osobe (slabiji sluh i vid i sl) te sve prisutnije automatizacije službi koje rade sa strankama (telefonski govorni automati, nemogućnost kontaktiranja stvarne fizičke osobe i postavljanja specifičnog pitanja), i u tom su segmentu stariji često onemogućeni u realizaciji svojih prava. Tzv. "user friendly" tehnologije mogu uvelike olakšati svakodnevno življenje starijim ljudima.

Matica umirovljenika Hrvatske ističe problem većeg broja slučajeva prijevara starijih osoba u imovinsko-pravnim ugovorima, posebno kada je riječ o ugovorima o dosmrtnom odnosno doživotnom uzdržavanju. Naime, mogućnost uključivanja osobe u sustav institucionalne skrbi o osobama starije životne dobi je nedostatna, pa postoje primjeri kada se za smještaj u domove za starije i nemoćne čeka i do desetak godina. Zbog takve situacije, te vrlo visokih cijena tzv. "privatnih staračkih domova" koja često premašuje i višestruki iznos mirovine, starije osobe sklapaju ugovore o dosmrtnom uzdržavanju te nerijetko postaju žrtvama prijevara uslijed kojih ostaju i bez imovine i bez skrbi.

Premali kapaciteti institucionalnog smještaja za osobe starije životne dobi kojima je potrebna tuđa njega i skrb dovodi do višestruke diskriminacije starijih osoba, koje osim temeljem dobi bivaju diskriminirane i temeljem imovnog stanja. Zbog visokih cijena legalni privatni domovi za stare i nemoćne su prosječnim umirovljenicima nedostupni, pa su oni često prepušteni raznim drugim, nelegalnim i profesionalno i smještajno neodgovarajućim oblicima skrbi koji dodatno produbljuju postojeće probleme u društvu.

Napominjemo da je pučki pravobranitelj u Izvješću o pojavama diskriminacije za 2010. godinu već upozorio na problem nedostatka ustanova za skrb o starijim osobama teško oštećenog zdravlja, navodeći da njihovo zbrinjavanje ne može biti prepušteno privatnoj inicijativi te je stoga preporučio poduzimanje mjera radi sustavnog rješavanja ovog problema. Pritom treba

osobito paziti na starije i bolesne osobe slabijeg imovnog stanja kao na posebno osjetljivu društvenu skupinu.

Novi problem s kojim se Matica u svojem radu susreće je i problem ovrha koje se, kako se navodi "lihvarski obračunavaju", pri čemu osobe nad čijim se prihodom ovrha provodi ostaju bez gotovo cijelih mirovina koje osim za otplatu duga odlaze odvjetničkim i javnobilježničkim uredima koji vode ovršne postupke. S druge strane, umirovljenici zbog godina starosti ne mogu od banaka dobiti kredite pa pritisnuti financijskim obvezama dižu kredite kod promidžbeno dobro organiziranih "privatnih kreditora" uslijed čega postaju žrtve utjerivača dugova. Ističe se da su letci s takvim ponudama dostupni na javnim mjestima (sredstva javnog prijevoza, prostorije javnih službi, osobni poštanski sandučići i sl), a sustav ne poduzima ništa konkretno kako bi se ta protuzakonita djelatnost zaustavila.

Kao jedan od oblika diskriminacije Matica ističe i način naplate TV pretplate koja se obračunava kao 1,5% prosječne plaće. Kako su mirovine u našem društvu znatno niže od plaća, Matica je predlagala da se pretplata za umirovljenike računa kao 1,5% prosječne mirovine, što bi prema njihovom mišljenju bilo pravednije, prihvatljivije i ravnopravnije, međutim do danas sa svojim zahtjevom nisu uspjeli.

Kao poseban problem, nevladina udruga GONG istaknula je nemogućnost ostvarivanja biračkog prava birača koji se nalaze u bolnicama, staračkim domovima i ostalim, kako u izvješću navode, stacionarima. Stoga je i na izborima 2011. onemogućeno glasovanje značajnome broju bolesnih i nemoćnih osoba koje su na dan izbora bili u stacionarima, bolnicama i staračkim domovima jer u većini ustanova glasanje nije bilo organizirano. S obzirom da se glasanje organizira u zatvorima i na hrvatskim brodovima, Udruga ističe da je isto potrebno osigurati i u navedenim ustanovama.

Preporuke:

10. Uspostaviti odgovarajući sustav institucionalne skrbi za starije i nemoćne osobe.

11. Sukladno prijedlogu Matice umirovljenika, osigurati pravičnu naplatu TV pretplate umirovljenicima usklađivanjem visine pretplate sa visinom prosječne mirovine

3.3. DISKRIMINACIJA TEMELJEM VJERE

U ovom poglavlju iznosimo neke statističke podatke o strukturi hrvatskog stanovništva s obzirom na vjeroispovijest (prema Izvješću State Departmenta), te analiziramo problem vjeronauka u školama.

Za potrebe sastavljanja ovog Izvješća pučki je pravobranitelj od Državnog zavoda za statistiku zatražio informaciju o strukturi hrvatskog stanovništva na temelju vjere iz popisa stanovništva provedenog 2011. godine kako bi ih mogao usporediti s podacima iz 2001. godine, no Zavod nije bio u mogućnosti dostaviti tražene podatke. U Izvješću State Departmenta³⁷ iz 2010. godine u kojem je predstavljena analiza stanja vjerskih sloboda u gotovo 200 zemalja svijeta, u dijelu koji je posvećen Hrvatskoj, navodi se kako je oko 85 posto stanovništva Hrvatske rimokatoličke vjere, 6 posto pravoslavne te da skupine koje čine manje od 5 posto stanovništva obuhvaćaju muslimane, Židove i sljedbenike drugih religija, kao i da u Hrvatskoj postoje 42 registrirane vjerske zajednice.

³⁷ Izvor: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2010/148924.htm>

Izvješće također navodi da u razdoblju od srpnja do prosinca 2010. nije bilo promjene statusa poštivanja vjerskih sloboda, odnosno, kako i dalje vjerske zajednice ističu problem povrata imovine nacionalizirane ili konfiscirane tijekom jugoslavenske komunističke vladavine. U Izvješću se navode stavovi Srpske pravoslavne crkve da je u odnosu na posljednjih deset godina primijećen minimalan napredak, te židovske zajednice kako je restitucija u mirovanju već godinama, izuzev povrata jednog odmarališta.

Osim pojava koje je naveo State Department potrebno je spomenuti i kako se u hrvatskom javnom diskursu posljednjih godina, kao pitanje diskriminacije na temelju vjere dominantno pojavljivalo i pitanje vjeronauka u školama. Zadržavanje vjeronauka kao školskog predmeta, premda i u formi izbornog predmeta, zbog neadekvatnog načina organiziranja školskog rasporeda, mnoge nevladine organizacije isticale su kao implicitnu prisilu djece da sudjeluju na satovima vjeronauka. U 2011. godini Forum za slobodu odgoja u suradnji s civilnom udrugom Protogora proveo je istraživanje naziva "Vjera i obrazovanje u vjeri: Stavovi i iskustva nereligioznih roditelja prema religiji i vjeronauku u javnim školama u Republici Hrvatskoj," a prema mišljenju autora rezultati istraživanja su pokazali kako su nereligiozni roditelji i njihova djeca diskriminirani u obrazovnome sustavu.

Primarni cilj bio je istražiti stavove nereligioznih roditelja prema religioznosti, kao i način na koji se religijske teme obrađuju u odgoju i obrazovanju njihove djece, dok je sekundarni bio pridonijeti razumijevanju nereligioznih stavova i praksi u Hrvatskoj te potaknuti javnu raspravu o pravima i socijalnom uključivanju nereligioznih osoba i njihove djece u obrazovni sustav.

Nakon provedenog istraživanja i sumiranja rezultata donesene su kratkoročne i dugoročne preporuke koje mogu doprinijeti smanjivanju izvora diskriminacije i potencijalnih društvenih tenzija. Neke od kratkoročnih preporuka su poticanje umrežavanja i potpore grupama za podršku nereligioznim roditeljima, da se vjeronauk u školama održava na kraju ili početku rasporeda sati, te da se izradi letak s osnovnim informacijama o vjeronauku u školama, obvezama škole i ravnatelja te pravima roditelja i djece koji će se ponuditi roditeljima pri upisu djece u prvi razred.

Dugoročne preporuke su pak daljnji istraživački i aktivistički naponi na ovome području, proširenje i produbljenje istraživanja uloge religije u obrazovnom sustavu.

Broj pritužbi na diskriminaciju temeljem vjere porastao je u tri godine provedbe Zakona o suzbijanju diskriminacije. Naime, u 2009. i 2010. godini pučki je pravobranitelj zaprimio po 4 pritužbe na temelju vjere dok je u 2011. zaprimio 10 pritužbi koje se odnose na diskriminaciju temeljem vjere.

Premda bi, gledano isključivo prema broju pritužbi koje su zaprimljene tijekom tri godine (zaprimljeno je ukupno 18 pritužbi na diskriminaciju na osnovu vjere, odnosno svega 3,8%) bilo moguće zaključiti kako diskriminacija na temelju vjere nije česta pojava u Hrvatskoj, sadržaj pritužbi upućuje upravo na suprotno. Naime, pritužbe na temelju ove osnove ukazuju na diskriminaciju čitavih zajednica vjernika i to pretežito kroz državne politike. Stoga u nastavku donosimo opise dvaju predmeta iz 2011. godine.

PRIMJER:

(4) Predmet P.P.–28-11-533/11-9: Diskriminacija po osnovi vjere (pravosuđe i uprava).

Unatoč dobivenoj presudi u postupku pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu temeljem koje je Vlada Republike Hrvatske obvezana regulirati vjerska prava zajednicama

okupljenim u Koaliciju, pučkom se pravobranitelju pritužbom opetovano obratila Hrvatska kršćanska koalicija.

Spor u ovom predmetu nastao je zbog odbijanja Vlade Republike Hrvatske sklopiti ugovore sa nekim vjerskim zajednicama okupljenima u koaliciji o uređenju pitanja od zajedničkog interesa, iako su one navodile argumente koji govore u prilog tezi da su ispunjavale uvjete za sklapanje ugovora. Sklapanje ugovora omogućilo bi pojedinim vjerskim zajednicama obavljanje raznih djelatnosti, kao što je dušebrižnička pomoć u zdravstvenim i ustanovama socijalne skrbi, vjerski odgoj i nastavu vjeronauka u obrazovnim i odgojnim ustanovama, oružanim snagama, te kaznionicama i zatvorima. Nakon što je u predmetu intervenirao pučki pravobranitelj, a Vlada RH nije reagirala, pokrenut je postupak i o spornom je pitanju odluku donio Europski sud za ljudska prava.

Novom pritužbom pučkom pravobranitelju ukazuje se na sadržaj obrasca – Popisnice za popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. i neusklađenost odredaba Zaključka VRH za sklapanje ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa za Republiku Hrvatsku i vjerske zajednice s odredbama Zakona o popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj u 2011. godini ("Narodne novine", broj 92/10) i sadržajem Popisnice.

Naime, broj vjernika pojedine vjerske zajednice jedan je od kriterija za donošenje odluke o sklapanju ugovora o pitanjima od zajedničkog interesa za RH i vjersku zajednicu. Sukladno točki 1. alineji 1. spornog Zaključka, Komisija za odnose s vjerskim zajednicama ustanovila je praksu prema kojoj se broj vjernika pojedine vjerske zajednice utvrđuje prema zadnjem popisu stanovništva. Određeni broj vjernika, utvrđen na zaključkom propisani način, jedan je od dva uvjeta koja vjerska zajednica mora ispunjavati da bi mogla sklopiti ugovor sa Vladom.

S druge strane, Popisnica za popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. pod rednim brojem 21. sadrži pitanje koje se odnosi isključivo na vjeru, a ne na pripadnost određenoj vjerskoj zajednici, pa je nemoguće dokazati da vjerska zajednica okuplja potreban broj vjernika. Na isti način postavljeno je pitanje i kod popisa stanovništva koji je proveden tijekom 2001. godine i odnosi se isključivo na vjeru. Tako neusklađen obrazac Popisnice i kriterija koji je propisan Zaključkom VRH, osim što dovode u pitanje legitimnost do sada sklopljenih ugovora, uzrokuju i zbuđenost pripadnika manjih vjerskih zajednica koje se kao i pritužitelji (koji su pripadnici jedne od brojnih kršćanskih denominacija) takvim kriterijima dovode u neravnopravan položaj jer upisom vjere u za to predviđeni dio obrasca gube mogućnost dokazivanja broja vjernika svoje vjerske zajednice, a time i mogućnost sklapanja ugovora sa VRH.

Državni zavod za statistiku, u čijoj je nadležnosti provedba popisa stanovništva, u svojem očitovanju Vladinoj Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama upozorava da službeni podaci Popisa stanovništva ne mogu poslužiti kao izvor podataka o broju pripadnika pojedine vjerske zajednice. Svrha je popisa stanovništva prikupiti podatke o stanovništvu i njegovim pojedinim obilježjima (dobno-spolna struktura, obrazovna, ekonomska, etnička, migracijska i druga obilježja), te je u tom kontekstu bitna pripadnost vjeri, a ne vjerskoj zajednici.

Vežano uz navedeni problem, pučki je pravobranitelj, u svjetlu presude Europskog suda za ljudska prava, još jednom skrenuo pozornost na potrebu određivanja jasnih i nedvojbenih kriterija i njihovu ujednačenu primjenu pri donošenju odluke o sklapanju ugovora. Povodom pritužbe obratio se Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama tražeći sustavno rješavanje konkretnog problema, ali i prevenciju sličnih situacija u budućnosti. Komisija VRH za odnose s vjerskim zajednicama upozorena je na potrebu korigiranja spornog Zaključka i njegova

usklađivanja sa zakonima koji su u RH na snazi, te na potrebu zakonskog definiranja kriterija koje mora ispuniti vjerska zajednica za sklapanje ugovora sa VRH. Kao i kod odlučivanja o zahtjevu za upis u Evidenciju vjerskih zajednica, način utvrđivanja broja vjernika pojedine vjerske zajednice treba biti nedvojbeno propisan i to na način koji će se jednako i dosljedno primjenjivati na sve vjerske zajednice.

Sukladno spomenutoj presudi Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) i obvezama koje za Republiku Hrvatsku iz nje proizlaze Vlada Republike Hrvatske osnovala je Međuresornu radnu skupinu za pripremu prijedloga mjera za izvršenje presude ESLJP te Međuresornu radnu skupinu za izradu prijedloga izmjena i dopuna Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, ali do danas sporni Zaključak, kao niti Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica nisu izmijenjeni. Pučki pravobranitelj nije zaprimio obavijest o aktivnostima poduzetim u cilju rješavanja navedenog problema, već samo napomenu da se do kraja prosinca 2011. godine Međuresorna radna skupina nije sastala.

Problematična je i činjenica da je unatoč obećanju Vlade da do promjene Zakona o vjerskim zajednicama neće potpisivati ugovore, u listopadu 2011. potpisan ugovor sa Židovskom vjerskom zajednicom Bet Israel, dok sa Hrvatskom kršćanskom koalicijom i njenim članicama to nije učinjeno.

Članice Hrvatske kršćanske koalicije ovakav postupak Vlade smatraju nepravednim i diskriminirajućim te su o istom uputile i pismo Ministrima Vijeća Europe.

Pučkom pravobranitelju su se tijekom 2011. godine obratile tri pritužiteljice rođene 1967., 1983. i 1992. godine, islamske vjere, kojima je nadležna policijska uprava odbila izdati vozačke dozvole zbog toga što na fotografijama nose pokrivala za glavu, pri čemu treba naglasiti da se radilo o marami, ne o nikabu ili burki (predmet broj: P.P.-28-05-401/11). Fotografiranje s pokrivalima za glavu dopušta se samo iznimno i to samo starijim osobama (ljudi u dobi od 60 do 75 godina)³⁸ koje prema narodnim običajima nose maramu ili kapu kao sastavni dio nošnje. Budući da pritužiteljice ne spadaju u tu kategoriju zahtjevi su im odbijeni premda je jedna druga policijska uprava jednoj drugoj građanki rođenoj 1974. godine (iako se očito ne radi o starijoj osobi) izdala je vozačku dozvolu s fotografijom na kojoj nosi maramu.

Pritužba ukazuje na probleme praktične i normativne prirode, odnosno na neujednačenu praksu policijskih uprava pri izdavanju istog dokumenata (vozačke dozvole) koja dovodi do pravne nesigurnosti i neodređenosti zbog čega je neprihvatljiva. Drugi i zasigurno kompleksniji problem tiče se propisa i učinka koji proizvodi prema određenoj skupini osoba mlađe dobi koje nose pokrivala za glavu iz vjerskih i tradicijskih razloga, odnosno prema mladim muslimankama.

Stoga je pritužba prvenstveno razmatrana zbog sumnje na diskriminaciju po osnovi dobi (izravna) i vjere (neizravna), iako se pitanje povrede prava na slobodu vjeroispovijedi i slobodno javno očitovanje vjere ili drugog uvjerenja (kao što je to u naprijed opisanom primjeru) ne može zanemariti.

U Republici Hrvatskoj izgled i sadržaj identifikacijskih isprava pa tako i fotografija koje one sadrže propisuje ministar unutarnjih poslova pravilnicima. Pravilnikom o vozačkim dozvolama (NN 155/08 i 8/09) kao i Pravilnikom o obrascima i evidenciji osobnih iskaznica (NN 148/02 i

³⁸ Prema tumačenju MUP-a koji se pozvao na definiciju Svjetske zdravstvene organizacije "starije osobe" koje na dokumentima mogu imati pokrivala za glavu su ljudi u dobi od 60-75 godina

155/08)³⁹ propisano je da osoba mora biti fotografirana s lica, otkrivena čela, bez pokrivala za glavu (šešir, kapa, marama) i to tako da 70 do 80% visine fotografije pokazuje glavu osobu od brade do tjemena. Iznimno, ukoliko se radi o starijim osobama koja prema narodnim običajima nose maramu ili kapu tada i njihovi dokumenti mogu imati fotografiju s tim pokrivalom. Ono što je vidljivo na prvi pogled je propisivanje dobi kao dopuštenog kriterija razlikovanja izgleda na fotografijama. "Najnapredniji" je Pravilnik o obrascima i evidencijama putnih isprava hrvatskih državljana (NN 4/10 i 22/09) jer bez uključivanja dobi kao kriterija, dopušta fotografiranje s pokrivalima za glavu ukoliko je riječ o vjerskim ili medicinskim razlozima uz uvjet da se vide obrazi, brada i čelo.

Kako je riječ o fotografiji ljudskog lica, opravdano je upitati se što je kod njega značajno za mogućnost identifikacije, odnosno koliko način odijevanja i pokrivalo za glavu (koje nije niti nikab niti burka) a koje se nosi svakodnevno smanjuje mogućnost identifikacije osobe koja ga nosi te u kakvoj je vezi s njezinom dobi. Neka novija istraživanja pokazala su kako, suprotno uvriježenom stavu, važniju ulogu u prepoznavanju imaju obrve od očiju. Također, jednako važnu ulogu imaju unutarnje karakteristike lica (oči, nos...) kao i vanjske (kosa i oblik čeljusti). Pokrivalo za glavu koje nose neke starije osobe ali i neke mlade Muslimanke poput pritužiteljica, onemogućuje percepciju određenih vanjskih elemenata npr. kose, ali u tom slučaju upravo ono predstavlja njihovu vanjsku karakteristiku. Naime, ako je prepoznavanje percipiranje jedne zasebne specifične cjeline, onda bi fotografije osoba koje inače nose pokrivalo bez obzira na dob, bez tih pokrivala na identifikacijskom dokumentu zapravo otežale ili onemogućavale identifikaciju i polučila učinak suprotan očekivanome.

Od Ministarstva unutarnjih poslova zatraženo je očitovanje o pritužbi posebno s naglaskom na pitanje sigurnosti te usklađivanja s propisima Europske unije.

Ministarstvo se o pritužbi očitovalo u dva navrata, ne nudeći obrazloženja dobnog razlikovanja kao jedinog kriterija dopuštenosti i prihvatljivosti pokrivala za glavu. Također niti problemi sa identifikacijom, problemi povezani sa sigurnošću na cestama u smislu garancije da je upravo osoba na slici osoba osposobljena upravljati vozilom (a što je sukladno Zakonu o sigurnosti prometa na cestama primarni smisao vozačke dozvole za razliku od drugih identifikacijskih dokumenta) te eventualna zaštita od krivotvorenja kao što je to navela Francuska u naprijed opisanom slučaju, ne spominju se kao razlogom postojeće (različite) regulative.

Ministarstvo jedino navodi kako su Pravilnici nastali u različitim vremenskim razdobljima (pa samim time su valjda i odraz priznavanja jedino tradicije u odijevanju starijeg stanovništva Dalmatinske Zagore, Like i sl.) što se nikako ne može podvesti pod opravdanje zakonita cilja primjerenim i nužnim sredstvima i što pritužbu karakterizira osnovanom.

U slučaju pritužiteljica zbog važećih propisa prvostupanjska rješenja potvrđena su od strane viših tijela. Ne raspoložemo podatkom jesu li pokretale upravne sporove, no presudom US-1044/2005 od 7. svibnja 2009. Upravni sud Republike Hrvatske potvrdio je ovakvu odbijajuću praksu MUP-a.

No u budućnosti, s obzirom da je Ministarstvo već navelo kako će se propisi mijenjati odnosno izgled na fotografiji propisati jednako za sve osobne dokumente, mišljenja smo da bi jedino zadovoljavajuće rješenje bilo preuzimanje propozicija vezanih uz fotografije na putovnicama i dopuštanje upotrebe fotografija na kojima građani i građanke nose pokrivala za glavu iz vjerskih ili medicinskih razloga, bez dobnog ograničenja.

³⁹ Pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske je u tijeku postupak ocjene ustavnosti i zakonitosti Pravilnika o obrascima i evidencijama osobnih iskaznica.

Preporuka:

12. Poduzeti potrebne mjere sukladno presudi Europskog suda za ljudska prava, od 9. prosinca 2010. godine, u predmetu Savez crkava "Riječ života" i ostali protiv Hrvatske.

3.4. DISKRIMINACIJA TEMELJEM IMOVNOG STANJA

Postoje brojna područja na kojima ne postoje jednake mogućnosti, a razlike su vezane za imovno stanje građana. Primjerice, posebno ističemo tešku situaciju i višestruku diskriminaciju prema beskućnicima, o čemu je bilo više riječi u Izvješću o pojavama diskriminacije za 2010. godinu, koja je bila proglašena Europskom godinom borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Međutim, u ovom Izvješću posebno ćemo se koncentrirati na pristup pravosuđu, odnosno sustav besplatne pravne pomoći.

Ograničen i teško ostvariv pristup pravosuđu kroz sustav besplatne pravne pomoći jedan je od problema s kojima se građani slabog imovnog stanja susreću već nekoliko godina, o čemu smo izvještavali i ranije. Pritom se ponovno fokusiramo na ovu tematiku i jer o pristupu pravosuđu ovisi mogućnost ostvarivanja prava na jednako postupanje u svim područjima i po svim diskriminacijskim osnovama koje se spominju u ovom Izvješću. Ukoliko bilo kojem građaninu ili kategoriji građana koji su diskriminirani temeljem primjerice dobi, spola, invaliditeta, spolne orijentacije itd. nije osiguran pristup sudu i pristup učinkovitoj pravnoj zaštiti koja se dobiva sudskim putem, a zbog njihovog imovnog stanja koje im ne omogućava vođenje postupaka uz stručnu pomoć, uvijek će ujedno postojati i višestruka diskriminacija (temeljem dobi, spola, invaliditeta ili spolne orijentacije i temeljem imovnog stanja). Kod diskriminacijskih postupaka posebice je često riječ o kompliciranim sudskim postupcima gdje je zbog kompleksnosti pravnog područja potrebna stručna pomoć. Ukoliko sustav besplatne pravne pomoći ne omogući zastupanje svima kojima je pomoć potrebna, jedan broj građana neće biti u mogućnosti ostvariti sudsku zaštitu od diskriminacije, a čime se dovodi u pitanje učinkovitost cjelokupnog sustava zaštite od diskriminacije.

Prigovori pučkog pravobranitelja, struke, organizacija civilnog društva i korisnika sustava besplatne pravne pomoći ustanovljenog Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći (NN 62/08 i 81/11; u nastavku: ZBPP) prije izmjena i dopuna iz srpnja 2011. godine, uglavnom su se odnosili na ograničenje vrsta postupaka u kojima je ovo pravo moguće ostvariti (čl. 5. st. 2. ZBPP), potom na način određivanja kruga potencijalnih korisnika (čl. 8. ZBPP) te na kompliciranost samog postupka odobravanja pomoći.

Ustavni sud Republike Hrvatske (odlukom broj: U-I/722/2009 od 6. travnja 2011., NN br. 44/11) ukinuo je upravo odredbe na koje smo ukazivali, odnosno čl. 5. st. 2. te čl. 8. ZBPP-a (ali i čl. 10. st. 2., čl. 37. i čl. 53. st. 2.) zbog nepreciznosti i neodređenosti, naglašavajući kako građani iz norme trebaju moći iščitati svoja prava i obveze, a tijela koja ju primjenjuju svoje postupanje moraju prilagoditi njezinom sadržaju i svrsi. Prijeporna tumačenja neke pravne norme koja rezultiraju neujednačenom praksom upravnih i sudskih tijela predstavljaju sigurnu naznaku pogrešaka i nedostataka u određenosti norme, ističe Sud.

U praksi je bilo problema s tumačenjem spomenutih "egzistencijalnih pitanja" koja su bila određena primjerice i bez zakonske definicije (ukinuta odredba čl. 5. st. 2.) pa je tako stranci (koliko nam je u trenutku prituženja bilo poznato riječ je o samohranjoj, nezaposlenoj majci i podstanarki) odbijen zahtjev za sekundarnu pravnu pomoć u povratu stare devizne štednje iz

Ljubljanske banke jer se po mišljenju nadležnog tijela nije radilo o egzistencijalnom pitanju. Vrlo je složeno pravno pitanje kako doći do ušteđevine u ovom slučaju, pred kojim tijelom pokrenuti postupak - s obzirom da se povrat stare devizne štednje veže uz sukcesiju. Ovo je primjer koji pokazuje koliko je strankama potrebna i nužna stručna pravna pomoć. Osim toga, jasno je da se povratom ušteđevine mogu riješiti egzistencijalni problemi.

Prema praksi Europskog suda za ljudska prava, je li u postupku pred sudom koji odlučuje o pravima građanske naravi nužno osigurati besplatnu pravnu pomoć ocjenjuje se uvijek u svijetlu okolnosti konkretnog slučaja, uzimajući u obzir pravnu složenost predmeta i postupka u kojem se pravo ostvaruje, njegovo značenje za podnositelja zahtjeva i sposobnost da se sam zastupa (presuda u predmetu Steel i Morris protiv Velike Britanije od 15. veljače 2005., zahtjev br. 68416/01).⁴⁰ Tijelo koje odlučuje o zahtjevu za besplatnom pravnom pomoći treba voditi računa o navedenom pitanju.

U već spomenutoj odluci Ustavni sud ocjenjuje i da ograničenja koja je za pružanje besplatne pravne pomoći ZBPP postavio u čl. 5. st. 2. u pogledu predmeta veće imovinske vrijednosti ne ispunjavaju navedene europske standarde. Ona, naime, pretpostavljaju da će korisnik uvijek moći naći pružatelja pravne pomoći spremnog preuzeti slučaj u kojem je vrijednost spora veća od (u 2010. godini) 54.000,00 kuna. Pri tome bi se, korisnik slabijeg imovnog stanja mogao poslužiti ugovaranjem nagrade u razmjeru s uspjehom u postupku kako bi potencijalnog zastupnika nagovorio na preuzimanje slučaja. No, takva argumentacija nije prihvatljiva jer se "egzistencijalno pitanje" ne smije vezati uz visinu predmeta spora u postupku. To bi, a contrario, značilo da se uskraćuje besplatna pravna pomoć ako bi očekivani ishod postupka predstavljao veću materijalnu dobit neovisno o materijalnoj situaciji tražitelja te pomoći u trenutku podnošenja zahtjeva za njezino odobravanje. To bi iz mogućnosti za ostvarivanje tog prava isključilo i one kategorije građana koji se smatraju "egzistencijalno ugroženima" prema kriterijima iz članka 8. ZBPP-a i koji vode postupak da bi ovisno o ishodu postupka eventualno poboljšali svoju materijalnu situaciju. Time bi se potpuno ispraznio sadržaj ustavnog prava na pristup sudu koje se zakonodavac, donošenjem ZBPP-a, obvezao štiti.

U srpnju 2011. godine uslijedila je novela ZBPP, a u studenome je održan okrugli stol pod nazivom "Reforma sustava besplatne pravne pomoći: budućnost pravnog savjetovanja"⁴¹.

U raspravi su analizirana zakonska rješenja, aktualno stanje u pružanju besplatne pravne pomoći, te financijski podaci o sredstvima utrošenima na izravno financiranje besplatne pravne pomoći, te je zaključeno da je postojeći sustav neadekvatan i nefunkcionalan sa stanovišta ciljanih skupina kojima je namijenjen. On osobito ne odgovara potrebama socijalno ugroženih osoba za pravnim savjetovanjem - primarnom pravnom pomoći.

O nefunkcionalnosti sustava govori podatak o tome da je (na temelju ZBPP-a), za više od dvadeset registriranih organizacija koje pružaju primarnu pravnu pomoć u 2010. godini isplaćeno ukupno oko 10 tisuća kuna te da se unutar sustava iz ZBPP 99,5 % predmeta pravnog savjetovanja nije ni priznalo ni poduprlo.

⁴⁰ Odluka-rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I/722/2009 od 6. travnja 2011. str. 5-7

⁴¹ 14. studenog 2011. godine održan je okrugli stol na temu Reforma sustava besplatne pravne pomoći u Novinarskom domu u Zagrebu. Organizatori su bili Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Pravna klinika i Veleposlanstvo Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske u suradnji s Pučkim pravobraniteljem i Centrom za ljudska prava. Zaključci se u cijelosti mogu naći na web stranicama Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Valja naglasiti da se primarnom pravnom pomoći odnosno pravnim savjetovanjem smanjuje broj nepotrebnih postupaka i rasterećuju sudovi i upravna tijela, pogotovo ukoliko se daje izvan i prije njihova pokretanja, pa bi ovaj oblik pomoći trebalo osigurati i podupirati za širi krug pravnih problema bez obzira na njihovu narav. Problem je što se novelom ZBPP suzila mogućnost podupiranja svih oblika pravnog savjetovanja i praktički isključilo iz sustava svako pravno savjetovanje izvan sudskih postupaka, upravnih postupaka i upravnog spora.

Stoga bi se upravo primarna pravna pomoć trebala osigurati širokom krugu korisnika bez inzistiranja na strogoj provjeri imovinskog cenzusa. Praksa mnogih država pokazuje da se za neka pitanja i slučajeve treba osigurati pravni savjet i bez ikakvih prethodnih provjera imovinskog statusa. U svakom slučaju, kriteriji imovinskog statusa koji kvalificiraju za primarnu pravnu pomoć trebaju biti blaži od uvjeta postavljenih za pravno zastupanje (sekundarnu pravnu pomoć).

Novelom je ustavno neprihvatljiv pojam "egzistencijalnog pitanja" vrlo restriktivnom listom pitanja (koja je k tome i bitno uža od pitanja za koje se pruža sekundarna pravna pomoć) isključila velik broj slučajeva i pravnih problema koji zaslužuju pravnu pomoć.

Zaključno, sudionici skupa su naveli kako u narednim reformama sustava besplatne pravne pomoći treba bolje koristiti i uvažiti već prikupljene prijedloge i materijale te stručne ocjene domaćih i međunarodnih eksperata, relevantnih institucija i organizacija civilnoga društva. Potrebno je također osigurati obuhvatan sustav neovisnog znanstvenog i stručnog praćenja i istraživanja razvoja u području besplatne pravne pomoći te se oslanjati na takva istraživanja u budućim zakonodavnim potezima. U razvoju sustava besplatne pravne pomoći, osobito u području primarne pravne pomoći, potrebno je slijediti i koristiti praksu zemalja koje imaju najrazvijeniju kulturu poticanja besplatne pravne pomoći, kao što su Velika Britanija, te države europskog Sjevera.

Kao pozitivan pomak na području pružanja primarne pravne pomoći navodimo početak funkcioniranja Pravne klinike pravnog fakulteta u Zagrebu tijekom 2011. godine, čime se istovremeno ostvaruju dva cilja: omogućavanje studentima prava da usvoje praktične vještine tijekom studija (istovremeno osvještavajući buduće pravnike o problemima socijalno najugroženijih građana) te učinkovito pomaganje onima koji je potrebna pravna pomoć.

Preporuke:

- 13. Primarnu pravnu pomoć odnosno pravno savjetovanje trebalo bi osigurati i podupirati za maksimalno širok krug pravnih problema bez obzira na njihovu narav, odnosno u sustav bi trebalo uključiti savjetovanje i izvan i prije sudskih i upravnih postupaka.**
- 14. Primarna pravna pomoć trebala bi se osigurati širokom krugu korisnika bez inzistiranja na strogoj provjeri imovinskog cenzusa odnosno kriteriji imovinskog statusa koji kvalificiraju za primarnu pravnu pomoć trebali bi biti blaži od uvjeta postavljenih za pravno zastupanje (sekundarnu pravnu pomoć).**

3.5. DISKRIMINACIJA TEMELJEM ZDRAVSTVENOG STANJA

ZSD razlikuje diskriminaciju po osnovi zdravstvenog stanja koja se može pojaviti u svim područjima obuhvaćenim Zakonom i diskriminaciju u području zdravstvene zaštite kada se može diskriminirati po svim osnovama koje su Zakonom pobrojane.

Tijekom protekle godine zaprimili smo nekoliko pritužbi u kojima se pritužuje diskriminacija na osnovu zdravstvenog stanja. Od toga, veliki se dio odnosi na područje rada i zapošljavanja, međutim bilo je i pritužbi u području pristupa dobrima i uslugama te u području obrazovanja.

Jedan od uočenih problema koji se odnose na diskriminaciju po osnovi zdravstvenog stanja je uvjetovanje ostvarivanja prava iz radnog odnosa ne korištenjem bolovanja, odnosno instituta privremene nesposobnosti radnika za rad. Jedna od pritužbi pučkom pravobranitelju upućivala je i na mogućnost otkazivanja ugovora o radu radniku kojem je uslijed posljedica povrede na radu nastupio invaliditet i smanjena radna sposobnost.

PRIMJER:

(4) Predmet P.P.-28-01-1441/11: Diskriminacija na osnovi zdravstvenog stanja

Pučkom pravobranitelju obratila se XY, zaposlenica velikog trgovinskog lanca koja je tijekom obavljanja posla prodavačice prigodom dizanja tereta pretrpjela ozljedu na radu (povredu lumbalnog dijela kralježnice). Uslijedilo je dugotrajno liječenje i rehabilitacija, te je XY bila na bolovanju dvije i pol godine. Po završetku liječenja, liječnik medicine rada napravio je ocjenu radne sposobnosti, te se stranka javila poslodavcu na posao. Na razgovoru sa poslodavcem stranci je rečeno da nema slobodnog radnog mjesta na koje se može vratiti na posao te joj je ponuđen raskid ugovora o radu i to: ili sporazumni otkaz ili otkaz koji daje poslodavac. Kako stranka na to nije pristala, na nju je pojačan pritisak te joj se prijetilo da će biti upućena na rad u poslovnicu udaljenu 100 km od njenog mjesta stanovanja. Kako je XY želeći raditi pristala i na takav uvjet, njen pristanak je zanemaren, te joj je opet rečeno da nema za nju odgovarajućeg radnog mjesta.

S opisanim problemom stranka se obratila Sindikatu trgovine i Uredu za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske koji je pritužbu uputio pučkom pravobranitelju kao središnjem tijelu nadležnom za suzbijanje diskriminacije. Kako je sindikat promptno reagirao, stranka je već prije dostavljanja pritužbe pučkom pravobranitelju vraćena na posao, pa je nestalo potrebe za postupanjem pučkog pravobranitelja.



Potaknuti navedenom pritužbom kontaktirali smo Sindikat trgovine koji upućuje na sve češću diskriminirajuću praksu poslodavaca u trgovini koji otkazuju ugovore o radu zbog korištenja bolovanja. Kako je najčešće riječ o osobama ženskog spola u životnoj dobi iznad 50 godina, navedenu praksu možemo nedvojbeno svrstati u višestruku diskriminaciju po osnovama zdravstvenog stanja, dobi i spolu.

Osim toga, upozoreni smo i na praksu neizravne diskriminacije kada se takvim osobama, nakon povratka sa bolovanja, nudi posao na novim lokacijama koje su vrlo često i više desetaka kilometara udaljena od njihova mjesta stanovanja, pa se zbog fizičke nemogućnosti odlazaka na nova radna mjesta (radi se o unutrašnjosti RH gdje nema javnog prijevoza) jednostavno raskida radni odnos. Ako se uzme u obzir da su radna snaga u trgovini uglavnom žene navedena, naizgled neutralna praksa, veliki broj žena isključuje iz tržišta rada.

Zbog raširenosti postavljenog problema smatramo potrebnim u ovom Izvješću naglasiti da je pravo na bolovanje zakonom zajamčeno pravo te je svako uvjetovanje ostvarivanja prava iz radnog odnosa nekorištenjem instituta privremene nesposobnosti za rad protuzakonito i nedozvoljeno.

Unatoč tome, poslodavci pokušavaju spriječiti izostanak radnika s posla raznim intervencijama u interne akte (pravilnik o radu ili donošenjem nekih posebnih odluka) propisivanjem novčanih nagrada za radnike koji ne koriste pravo na bolovanje (zdrave radnike), čime su po logici stvari kažnjeni oni koji češće obolijevaju i zbog bolesti izostaju s posla. Takve odredbe internih akata odnosno odluka poslodavca kojima se utvrđuje novčano nagrađivanje radnika koji tijekom godine nisu bili na bolovanju su ne samo nezakonite već i diskriminatorne. Tzv. lažna bolovanja često služe kao opravdanje za donošenje takvih akata. Međutim rješavanje navedenog problema preko leđa stvarno bolesnih radnika je nedopustivo. Hrvatski pravni sustav ugradio je odredbe koje omogućuju poslodavcu nadzor nad korištenjem bolovanja kroz institut kontrole opravdanosti bolovanja, mada i taj institut predstavlja izvjestan pritisak na bolesnu osobu, a upitna je zaštita privatnosti bolesnika.

Od 7 pritužbi pristiglih pučkom pravobranitelju a koje se odnose na diskriminaciju na osnovi zdravstvenog stanja, 3 su upućivale na mogući gubitak određenih prava zbog bolesti – primjerice pravo na mirovanje studija, otkaz ugovora o autorskom djelu i otkaz ugovora o radu.

Jedan od problema koji bi se mogao podvesti pod diskriminaciju temeljem zdravstvenog stanja, a o kojem smo izvještavali i u redovnim izvješćima o radu pučkog pravobranitelja, predstavlja i praksa lišavanja poslovne sposobnosti osoba s duševnim smetnjama. U nekim slučajevima osobe koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti ili su je lišene djelomice glede raspolaganja imovinom i prihodima onemogućene su u posjedovanju svoje imovine i u kontroliranju vlastitih financijskih poslova. Iako je za raspolaganje imovinom potrebno prethodno odobrenje centra za socijalnu skrb, način zaštite interesa osoba lišenih poslovne sposobnosti često ovisi o savjesti imenovanog skrbnika. Ako istaknemo da se prema međunarodnim pravnim aktima potpuno lišavanje poslovne sposobnosti smatra potpuno neprikladnim oblikom zaštite određene osobe, zabrinjavajuće je da se u čak 89% slučajeva lišavanja poslovne sposobnosti odnosi na potpuno lišavanje. Kako bi se stigmatiziranje i diskriminacija osoba s duševnim smetnjama svela na što je moguće manju mjeru, potrebno je u zakonskom uređivanju instituta lišavanja poslovne sposobnosti voditi računa o individualnom pristupu svakoj osobi te savjesnoj i stručnoj medicinskoj procjeni utjecaja dijagnosticirane bolesti ili duševne smetnje na njenu mogućnost svakodnevnog funkcioniranja. Primjena instituta potpunog lišenja poslovne sposobnosti mora se ograničiti na iznimne i izrazito opravdane slučajeve vodeći računa o poštivanju ljudskih prava osobe i njenoj zaštiti od diskriminacije.

Nadalje, vezano uz prava osoba lišenih poslovne sposobnosti udruga GONG ističe da osobe koje su pravomoćnom sudskom odlukom potpuno lišene poslovne sposobnosti nisu niti upisane u popise birača te ne mogu ostvariti svoje biračko pravo. Kako im je biračko pravo zajamčeno Ustavom Republike Hrvatske kao opće i jednako za sve hrvatske državljane sa navršenih 18 godina života, Udruga upućuje na navedenu diskriminatornu praksu prema osobama lišenim poslovne sposobnosti.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj, u 25 godina koliko postoji sustav bilježenja zaraze HIV-om zaražena je ukupno 921 osoba od kojih je 345 razvilo AIDS, a prema ovim podacima Hrvatska je zemlja s niskom incidencijom HIV/AIDS-a. U suprotnosti sa svjetskim trendom u Hrvatskoj je veći postotak zaraženih muškaraca nego žena (85% od ukupnog broja zaraženih osoba).

Hrvatska omogućava besplatno i anonimno HIV testiranje, kao i dobrovoljno savjetovanje, a od 1993. godine razvijaju se nacionalni programi za HIV/AIDS a (aktualan onaj za period od 2011. do 2015. godine). Danas je antiretrovirusna terapija kombinacijom postojećih lijekova u svijetu, ali i onih koji su dostupni u Hrvatskoj (trenutno je 16 lijekova na listi od primjerice 29

koliko ih je u EU) uznapredovala toliko da uzimajući je oboljele osobe mogu doživjeti gotovo "normalnu" starost.

Strah od bolesti i zablude oko načina prijenosa virusa stvaraju predrasude kako prema pojedincima koji žive s virusom, tako i prema skupinama za koje se drži da su izložene povećanom riziku i da su "same krive za svoje zdravstveno stanje". Poruga, ponižavanje i zgražanje, otkazi, izolacija i izopćenje iz zajednice i obitelji direktno dovode do kršenja ljudskih prava.

No usprkos tome građani koji žive s virusom odbijaju koristiti sve mehanizme zaštite od diskriminacije, a za pravnu kao i psihološku pomoć obraćaju se uglavnom udrugama.

Zabrinjavaju podaci Hrvatske udruge za borbu protiv HIV-a i virusnog hepatitisa HUHIV (dalje u tekstu samo HUHIV) ali i prof. Josipa Begovca iz Klinike za infektivne bolesti "Dr. Fran Mihaljević" o tome da se većina prigovora odnosi na neprofesionalno ponašanje zdravstvenih djelatnika, odnosno da je gotovo 80% HIV pozitivnih osoba imalo stigmatizirajuće iskustvo upravo s njima. Evo nekoliko primjera pritužbi upućenih udruzi HUHIV.

- N.N. (48 g.) je stradao u prometnoj nesreći. Njegov brat blizanac bez problema hospitaliziran je u bolnici koja je bila najbliža mjestu nesreće dok su njega zbog priznanja da je HIV pozitivan slali od bolnice do bolnice, primljen je tek u trećoj, a hitna operacija noge stradale u nesreći obavljena je tek nakon intervencije liječnika Klinike za infektivne bolesti.
- N.N. (37 g.) je trebao operirati očnu mrežnicu laserskom operacijom koja ne uključuje direktan rad s krvlju pacijenta. Nije mogao dobiti termin za operaciju jer su ga liječnici uz isprike tipa: "ne može se operirati", "imam listu od 3 godine", "šaljem te kod drugog liječnika", "ako ti bude bolje nemoj doći" slali od jednog do drugog pa ih je u godinu dana promijenio ukupno 8. Situacija je opet riješena intervencijom liječnika Klinike za infektivne bolesti.
- N.N. (45 g.) je imao problema s pregledom kod dermatologa. Otišao je specijalistu dermatologu zbog osipa za koji je htio provjeriti radi li se o Kaposiev-om sarkomu. Dermatolog ga nije htio niti pregledati, samo je te promjene na koži dodirivao "špatlom" i rekao da to nije sarkom, već da je pukla kapilara. Pacijent je izjurio iz ordinacije pokušavajući što prije zaboraviti cijelu situaciju.

Koliko nam je poznato niti jedan od tih slučajeva nije imao sudski epilog. Kao što i udruga HUHIV ističe riječ je o općem trend skrivanja, prešućivanja i neprijavlivanja diskriminacije iz raznih razloga: neosviještenosti, nepoznavanja i nepovjerenja u sustav zaštite od diskriminacije, mirenja sa okolnostima, straha od negativnih posljedica, viktimizacije i provociranja daljnjih neugodnih situacija.

Dodatni su razlozi iz kojih žrtve nevoljko pokreću sudske postupke radi zaštite svojih prava jest njihova dugotrajnost i neizvjesnost, zatim mogućnost otkrivanja identiteta i zdravstvenog stanja osobe s HIV/AIDS-om, te dodatna stigmatizacija koja može uslijediti. No sudske odluke su važne ne samo za reguliranje pojedinačnih odnosa već i za promjenu kolektivne svijesti. Bez njih (uz naravno primarnu kontinuiranu edukaciju javnosti, posebno mladih ljudi te zdravstvenih djelatnika) situacija će se sporo i teško mijenjati, dok s druge strane samo jedna presuda kojom se utvrđuje postojanje diskriminacije temeljem HIV pozitivnog statusa može odaslati snažnu poruku onima koji diskriminiraju i šire, da je određeno ponašanje zabranjeno i da se ono neće tolerirati.

Preporuka:

- 15. Osigurati ostvarivanje biračkog prava osobama koje su lišene poslovne sposobnosti u skladu s odredbama Ustava RH i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.**

3.6. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLA (PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA)

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova se u okviru svojih zakonskih ovlasti i ove godine osvrnula na trendove na području zapošljavanja i rada s obzirom na spol, kao i na područje obrazovanja te rad medija. U sklopu navedenih razmatranja tijekom 2011.g. provedeno je istraživanje o statusu žena u upravljačkim strukturama trgovačkih društava, kako onih koji su u privatnom vlasništvu, tako i onih koja su u pretežnom ili potpunom vlasništvu Republike Hrvatske. U okviru razmatranja nastavnih planova analiziran je način prikaza žena i muškaraca u udžbenicima vjeronauka, posebno je analizirana raspodjela žena i muškaraca u nastavnom kadru kao i u učeničkoj populaciji, dok je u okviru praćenja rada medija pozornost posvećena načinu na koji su pisani i elektronički mediji postupali i prikazivali žene.

Zapošljavanje i rad

Pritužbe vezane za područje zapošljavanja i rada i koristi vezanih uz radni odnos činile su 65% od ukupnog broja pritužbi upućenih pravobraniteljici u 2011.g. Najveći broj pritužbi na diskriminaciju u ovom području odnosi se na spolnu diskriminaciju i iznosi čak 94,7 %. Najveći broj pritužbi – 56,25 % - i dalje dolazi od strane žena. Ujedno zabrinjava i visok broj pritužbi radi spolnog uznemiravanja u području zapošljavanja i radnih odnosa, što čini 42,5% svih pritužbi u području zapošljavanja i radnih odnosa. Pritužbe radi spolnog uznemiravanja podnosile su isključivo žene. Podatke o pojedinačnim pritužbama radi diskriminacije u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih koristi vezanih uz radni odnos korisno je smjestiti u širi kontekst ravnopravnosti spolova na tržištu rada. Žene i dalje čine većinu nezaposlenih osoba u RH, rade u potplaćenim sektorima, i dalje je vidljiva razlika u plaćama, čine većinu osoba zaposlenih na određeno vrijeme (52,9%), uz prisutnu horizontalnu i vertikalnu segregaciju između muškaraca i žena na tržištu rada.

Trudnoća i materinstvo

Broj pritužbi koje pravobraniteljica zaprima od strane trudnica i žena koje su nedavno rodile radi spolne diskriminacije u pogledu njihovog radno-pravnog statusa, odnosno radnih uvjeta i ove godine je vrlo nizak. Nizak broj pojedinačnih pritužbi od strane trudnica i žena koje su nedavno rodile nije iznenađujući. Raskid radnog odnosa i gubitak stalnog izvora ekonomskog prihoda posebno teško pada ovoj skupini žena s obzirom na povećanje troškova života koje donosi rođenje djeteta. Ove osobe su stoga značajno osjetljivije na rizik moguće viktimizacije sadašnjeg ili budućeg poslodavca radi pritužbe pravobraniteljici odnosno pokretanja sudskog postupka.

Također, poražavajuća je činjenica da su trudnice i žene koje su nedavno rodile, žrtve spolne diskriminacije ne samo od strane poslodavaca već i od strane državnih institucija koje imaju posebnu obvezu brinuti o njihovom, zdravlju, ekonomskoj situaciji i položaju na tržištu rada. Ova kritika prvenstveno se odnosi na diskriminatornu praksu Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje na koju je pravobraniteljica već upozoravala u prethodnim izvještajnim razdobljima.

Istraživanje koje je proveo Ured pravobraniteljice "Zastupljenost žena i muškaraca na rukovodećim i upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH", pokazalo je da su žene značajno, a u velikom broju slučajeva i izrazito podzastupljene na hrvatskom tržištu rada i to na svim razinama sudjelovanja, od redovitih radnih mjesta preko rukovodećih pozicija, do sudjelovanja u upravnim i nadzornim tijelima, iako u Republici Hrvatskoj čine većinu visokoobrazovanog stanovništva. Rezultat istraživanja pokazuje značajniju podzastupljenost žena na najodgovornijim pozicijama u subjektima koji su u pretežitom vlasništvu Republike Hrvatske, odnosno u pravnim osobama s javnim ovlastima.

Navedeno ukazuje i na potrebu primjene pozitivnih mjera radi stvaranja mogućnosti usklađivanja obiteljskih i profesionalnih obveza, uključujući i mjere radi postizanja ujednačenije raspodjele kućanskih i obiteljskih poslova između muškaraca i žena.

Obrazovanje

Ovogodišnja analiza Ureda pravobraniteljice o zastupljenosti žena i muškaraca u području obrazovanja kao posebno zabrinjavajuće ističe negativne tendencije vezano za veliku podzastupljenost nastavnika muškog spola u osnovnim školama, dok je isti problem na razini srednjoškolskog obrazovanja puno manje izražen. Među nastavnicima/cama i suradnicima/cama u nastavi na visokim učilištima i ove godine bilježi se sve veći udio žena što predstavlja pozitivnu tendenciju s obzirom na još uvijek prisutnu ukupnu podzastupljenost ženskog spola u tom području.

Na razini srednjoškolskog obrazovanja i dalje je prisutna podzastupljenost ženskog spola među učenicima/cama u industrijskim i obrtničkim srednjim školama, te podzastupljenost muškog spola u umjetničkim srednjim školama, dok se u gimnazijama broj učenika u odnosu na učenice također sve više smanjuje te se polako ističe kao novo područje sa značajnom podzastupljenošću.

Možda najveći problem u pogledu neravnomojnosti zastupljenosti spolova predstavlja područje visokoškolskog obrazovanja gdje su, kao i prethodnih godina, područja studija vidljivo podijeljena na "tradicionalno muška" i "tradicionalno ženska", pa se tako kao izrazito "ženska" područja najviše ističu područja usluga socijalne skrbi, obrazovanja odgajatelja/ica i učitelja/ica, znanosti o obrazovanju i bioloških znanosti, a kao "muška" područja inženjerstva i inženjerskih obrta, računarstva i usluga zaštite.

Kod magistara/ica znanosti, magistara/ica i specijalista/ica područja koja se posebno ističu s najvećom podzastupljenošću su prirodne znanosti (podzastupljenost muškaraca) i tehničke znanosti (podzastupljenost žena), dok je kod doktora/ica znanosti jedino područje većeg nesrazmjera zastupljenosti područje tehničkih znanosti.

Analizirani podaci ukazuju na pojedine tendencije dijeljenja na "tradicionalno muška" i "tradicionalno ženska" zanimanja što nije u skladu sa odredbom o jednakoj prisutnosti žena i muškaraca u svim područjima javnog i privatnog života propisanom čl.5. ZORS-a.

Nakon analize nekoliko udžbenika vjeronauka namijenjenih učenicima/ama osnovne škole, za 8. razred osnovne škole "S Kristom u život", pravobraniteljica je Ministarstvu dala nekoliko preporuka - da se izmijeni formulacija koja upućuje na zaključak da je homoseksualnost bolesno stanje te da se uklone diskriminacijski elementi u prikazu spolova koji opisuju tradicionalnu podjelu društvenih uloga žena i muškaraca, te se razlažu karakteristike i specifičnosti žena i muškaraca na vrlo stereotipan način, a koji sadržaji stoga nisu u skladu sa odredbom čl.4.st.2. Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu, tako da se pripremi novo izdanje istih udžbenika. Također je pravobraniteljica izdala i preporuku da se za pojmove kao što su pobačaj, medicinski potpomognuta oplodnja i genetički inženjering razmotri

moćnost dodavanja napomene ispod teksta da se radi o sadržajima koji su regulirani pozitivnim propisima Republike Hrvatske s pojašnjenjem u kojim slučajevima su takvi zahvati dopušteni.

No, uočeni su i pozitivni primjeri te je utvrđeno da pojedini udžbenici vjeronauka djelomično vrlo korektno obrađuju neke aspekte područja ravnopravnosti spolova, pa je tako u jednom odnosu među spolovima opisan s naglaskom na "jednakost dostojanstva" među spolovima te "ravnopravnu i jednaku vrijednost žena i muškaraca".

S obzirom na uočenu problematiku, pravobraniteljica je inicirala uspostavljanje dijaloga i suradnje sa stručnjacima za katolički vjeronauk u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu, ponajviše i iz razloga što do sada nije bilo pokušaja uspostavljanja suradnje od strane institucije pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova. Stoga su krajem 2011. održani sastanci s predstavnicima Hrvatske biskupske konferencije i Agencije za odgoj i obrazovanje.

Mediji

Razlike u prikazivanju žena i muškaraca u medijima, koje Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, sukladno svojoj nadležnosti, kontinuirano prati, pokazuje da seksizam i spolni stereotipi prevladavaju i dalje, više na štetu žena. Naime, djelovanje i dostignuća žena u raznim područjima života u medijima se objavljuju prerijetko, marginaliziraju se u odnosu na druge teme ili sasvim prešućuju.

3.7. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLNE ORIJENTACIJE (PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA)

Društveni položaj seksualnih i rodnih manjina odnosno LGBT građana i građanki Republike Hrvatske nije se značajno mijenjao u odnosu na 2010.g. te i dalje ostaje nepovoljan, prvenstveno jer su žrtve nasilnih nasrtaja motiviranih predrasudama. Učestalo nasilje i zločini iz mržnje prema LGBT osobama svjedoče o postojanju homofobije u hrvatskom društvu, no još uvijek se ne primjećuje jasan napredak u pogledu poboljšanja zaštite njihovog temeljnog ljudskog prava zajamčenog Ustavom Republike Hrvatske i Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda – prava na tjelesnu sigurnost i integritet, a što je osobito došlo do izražaja neposredno prije i tijekom LGBT "Povorke ponosa" u Splitu u lipnju 2011.g. Koristeći ovlast umješačice, temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije, pravobraniteljica se u 2011. odlučila umiješati u 4 sudska postupka povodom tužbi radi diskriminacije na temelju seksualne orijentacije (u jednom predmetu pred općinskim sudom, u jednom predmetu pred upravnim sudom i u dva predmeta pred Vrhovnim sudom). Iako nema konkretnih statističkih pokazatelja o položaju LGBT osoba na tržištu rada, pravobraniteljica je prateći i sudjelujući u sudskim postupcima povodom diskriminacije LGBT osoba stekla uvjerenje kako je značajan broj poslodavaca sklon diskriminaciji LGBT osoba. Naime, one osobe koje nisu tajile svoju spolnu orijentaciju gotovo u pravilu bile su na neki način stavljene u nepovoljniji položaj u svom radnom okruženju, pa se stoga može pretpostaviti kako bi bile u jednako nepovoljnom položaju pri zapošljavanju ukoliko bi poslodavci znali za njihov seksualni identitet.

Stoga je neophodno daljnje osvješćivanje društva o neprihvatljivosti ovih oblika diskriminacije, kao i promicanje tolerancije u svim područjima javnog života, a posebno radnih odnosa, kako bi se LGBT osobama osiguralo temeljno pravo da slobodno, bez straha od osude i štetnih posljedica, izraze i žive svoj osobni identitet.

3.8. INVALIDITET (PRAVOBRANITELJICA ZA OSOBE S INVALIDITETOM)

Kao što smo naglasili i u proteklom izvještajnom razdoblju, osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju su već samom činjenicom postojanja invaliditeta stavljene u nepovoljniji položaj u odnosu na druge osobe bez invaliditeta u svim usporedivim životnim situacijama.

Osobe s invaliditetom nisu u dovoljnoj mjeri upoznate s pojmom razumne prilagodbe i činjenicom da je njezin izostanak oblik diskriminacije. Poseban je problem utvrđivanje nerazmjernog tereta. Usprkos tome što su diskriminatorna postupanja vrlo često izravna, konkretnih pritužbi osoba s invaliditetom na diskriminaciju je vrlo malo, a gotovo da se nitko ne odlučuje na traženje sudske zaštite. Razlozi za takvu situaciju zajednički su općenito niskoj razini prijavljivanja diskriminacije i po svim ostalim osnovama u hrvatskom društvu i leže u neinformiranosti o mogućnostima zaštite, nepovjerenju u institucije, osjećaju da se ništa neće promijeniti i da se prituživanjem ne bi ništa dobilo nego bi si osoba još više otežala situaciju i izložila se i materijalnim troškovima koje ne može snositi. Za osobe s invaliditetom specifična je još opća iscrpljenost stalnim zdravstvenim izazovima i borbom za osiguravanje osnovnih preduvjeta za osiguranje minimalne egzistencije koja ni njima ni njihovim obiteljima ne ostavlja prostora za veći angažman u ostvarivanju svojih prava.

U prošlom izvještajnom razdoblju posebno smo se osvrnuli na učestale pritužbe osoba s invaliditetom na diskriminaciji po osnovama koja nisu propisane ZSD-om, odnosno uzroku i vrsti invaliditeta. Pritužbe na stavljanje u nepovoljniji položaj različitih kategorija osoba s invaliditetom s obzirom na vrstu invaliditeta prisutne su i u ovom izvještajnom razdoblju. Iako prema ZSD-u takvo razlikovanje nije zabranjeno budući da vrsta invaliditeta nije jedna od diskriminacijskih osnova, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je institucije koje su svojim aktima i postupanjima različito tretirale osobe s invaliditetom s obzirom na vrstu njihova invaliditeta upozorila na takva postupanja.

U nastavku navodimo dva primjera postupanja Ureda po pritužbama grupacije osoba s invaliditetom na stavljanje u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe s drugim vrstama invaliditeta u usporedivoj situaciji koja se po ZSD-u ne smatraju diskriminacijom.

Tijekom donošenja Zakona o socijalnoj skrbi Pravobraniteljica je uputila preporuku nadležnom ministarstvu da se u odredbama Zakona koje se odnose na pravo na status roditelja njegovatelja izbjegne svako razlikovanje po osnovi vrste invaliditeta. Naime, Pravobraniteljica je zaprimila znatan broj pritužbi koje su se odnosile na pravo roditelja djece s intelektualnim teškoćama, duševnim smetnjama, ali i nekim drugim težim oštećenjima koji ne mogu ostvariti pravo na status roditelja njegovatelja samo zbog činjenice da njihovo dijete nema "težinu oštećenja zbog kojega je u potpunosti nepokretno i uz pomoć ortopedskih pomagala ili kod djeteta ne postoji više vrsta težih oštećenja, zbog čega bi bilo potpuno ovisno o brizi roditelja".

Ovakvim razlikovanjem osobe s teškim fizičkim oštećenjem automatski su definirane kao "najteže" oštećene osobe, dok ostale osobe s drugim vrstama oštećenja (prvenstveno intelektualnim i psiho-socijalnim) trebaju imati dva takva oštećenja da bi prema Zakonu ispunili kriterije za dobivanje prava na status roditelja njegovatelja iako su zbog težine svog oštećenja u potpunosti ovisne o brizi roditelja.

Sukladno tome, Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom upozorila je nadležno ministarstvo da predložene odredbe zakona stavljaju u nepovoljniji položaj posebice osobe s teškim intelektualnim, psiho-socijalnim oštećenjem, autizmom i osobe s gluho-sljepoćom.

Drugi primjer stavljanja u nepovoljniji položaj, odnosno nejednakog postupanja u kojem nema ZSD-om propisane diskriminacijske osnove tiče se ostvarivanja prava na dječji doplatak za dijete s težim oštećenjem zdravlja nakon navršene 27. godine života. Uredu pravobraniteljice za osobe s invaliditetom obratilo se više roditelja djece s teškoćama u razvoju koji su odbijeni u svom zahtjevu za ostvarivanjem dječjeg doplatka za svoju djecu s težim oštećenjem zdravlja nakon navršene 27. godine. Iako se sukladno ZSD-u takvo razlikovanje ne može smatrati diskriminacijom budući da nema odgovarajuće osnove, pritužitelji smatraju da su diskriminirani u odnosu na one koji su to pravo ostvarili do 01.01.2002. godine pa im pripada doplatak za djecu i nakon navršene 27. godine života.

Za opću ocjenu pojava diskriminacije temeljem invaliditeta važno je navesti da pojedinačni slučajevi na koje je prituženo pravobraniteljici primjeri šireg diskriminatornog postupanja temeljem invaliditeta i zdravstvenog stanja posebice u području obrazovanja na svim razinama od predškolskog odgoja do cjeloživotnog obrazovanja. Primjeri iz prakse Ureda ukazuju na, s jedne strane, proklamirani inkluzivni pristup predškolskom odgoju i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju, a s druge strane sustavno propuštanje da se djeci s teškoćama u razvoju sukladno njihovim specifičnim potrebama omogući korištenje javno dostupnih resursa, kao što su to vrtići i škole, prilagodbama koje nisu nerazmjerni teret za te ustanove nego štoviše predstavljaju njihovu obavezu.

Uvjeti koji će zadovoljiti individualne potrebe djece s teškoćama u razvoju stvaraju se razumnim prilagodbama prostora, opreme, infrastrukture, organizacijom rada te na druge načine koji nisu nerazmjerni teret za određenu ustanovu predškolskog odgoja i obrazovanja dječje vrtiće i škole, primjerice. Ovi "drugi načini" na koje se također može činiti razumna prilagodba jesu odnosno trebali bi biti npr. kreativnost pristupa, senzibilitet, promjena osobnih stavova, timski rad između stručnih djelatnika vrtića, djeteta i roditelja itd. Upravo ti i takvi "drugi načini" prilagodbi, često puta nevidljivi, jednako su važni kao i oni vidljivi (u smislu prilagodbi prostora, opreme itd.) s tom razlikom što ovi prvi ne koštaju ništa, pa time niti mogu biti nerazmjerni teret za onoga tko je i na taj "drugi način" dužan omogućiti korištenje javno dostupnog resursa, dječjeg vrtića.

Preporuke

- 16. Potrebno je deklarirano inkluzivno/uključujuće obrazovanje od predškolskog do cjeloživotnog obrazovanja za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom stvarno i provesti poštujući time, pored ostalih međunarodnih i domaćih propisa, Zakon o suzbijanju diskriminacije u dijelu njegovih odredbi koje uređuju institut razumne prilagodbe i to kroz donošenje propisa koji će sustavno riješiti pitanje podrške za uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u sustav redovnog obrazovanja kao preduvjet njihovom zapošljavanju i neovisnom životu u zajednici.**
- 17. Preporuča se Vladi RH da prilikom donošenja propisa te prilikom njihovih izmjena i dopuna ima u vidu da je Konvencija o pravima osoba s invaliditetom nedvosmisleno definirala osobe s invaliditetom kao osobe s tjelesnim, senzoričkim, intelektualnim i mentalnim oštećenjima te da je nedopustivo stavljanje u nepovoljniji položaj osoba s različitim vrstama invaliditeta.**
- 18. Potrebno je prava osoba s invaliditetom temeljiti na individualnoj procjeni potreba i ne stavljati ih u nepovoljan položaj s obzirom na uzrok i vrstu invaliditeta.**
- 19. Potreban je značajniji i veći angažman na promicanju dostojanstva osoba s invaliditetom i suzbijanju neželjenih ponašanja koja uzrokuju strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju. S tim u vezi preporuča se da se u predloženi školski**

predmet Gradanski odgoj i obrazovanje obavezno uvede tema o invaliditetu kao dijelu ljudske različitosti i da se po mogućnosti provedu kampanje u svrhu promicanja pozitivnog i podržavajućeg pristupa osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju i nužnosti poštivanja invaliditeta kao ljudske različitosti.

20. Osigurati proračunska sredstva za osiguravanje pristupačnosti dobrima i uslugama za osobe s invaliditetom unatoč nepovoljnim gospodarskim kretanjima jer su ona preduvjet ostvarivanju ljudskih prava osoba s invaliditetom.

3.9. DJECA KAO POSEBNA SKUPINA (PRAVOBRANITELJICA ZA DJECU)

U prošlogodišnjem radu Ureda pravobraniteljice za djecu u primjeni ZSD-a, najkritičnije područje u kojem se pojavljuje sumnja na diskriminaciju je područje odgoja i obrazovanja.

U 2011. godini Ured pravobraniteljice za djecu primio je dvije pritužbe na organizaciju i provedbu nastave vjeronauka i ostalih izbornih predmeta u osnovnoj školi. Pritužbe ukazuju na to da za djecu koja u osnovnoj školi ne pohađaju izborni predmet vjeronauk nije osmišljen odgovarajući alternativni sadržaj, odnosno izborni predmet, čime se ukazuje na nejednake obrazovne standarde i mogućnosti djece u osnovnoj školi. Prema važećim propisima vjeronauk nije obvezan nastavni predmet za sve učenike već djeca i njihovi roditelji imaju pravo odlučiti hoće li ili neće izabrati pohađanje tog nastavnog predmeta, a ako ga izaberu, njegovo pohađanje je obvezno. Za djecu koja ne pohađaju vjeronauk škole su dužne organizirati druge sadržaje i aktivnosti djece, a na temelju interesa učenika i uz suglasnost roditelja, mogu organizirati i izbornu nastavu drugih nastavnih predmeta. Međutim, u nekim slučajevima roditelji djecu ipak upisuju na vjeronauk, iako to zapravo ne namjeravaju, radi zaštite i sigurnosti djece, zbog neadekvatno organiziranog "slobodnog" sata. Neke škole to pitanje pokušavaju riješiti tražeći pisanu suglasnost roditelja da djeca koja ne pohađaju vjeronauk mogu ostati na nastavi vjeronauka. Zbog toga smo MZOS-u preporučili da se nastava svih izbornih predmeta, pa tako i vjeronauka, odvija, u pravilu, prvi i posljednji sat po rasporedu ili u suprotnoj smjeni, kako bi se osiguralo da djeca koja ne pohađaju izbornu nastavu za to vrijeme ne budu bez nadzora izvan škole ili u neprimjerenim školskim prostorijama. U slučajevima kada učenici koji nisu izabrali vjeronauk kao izborni predmet, i time se zapravo izjasnili da ne žele pohađati nastavu vjeronauka u školi, ipak borave u učionici za vrijeme sata vjeronauka, dovodi se u pitanje ostvarivanje prava djece na slobodan izbor izbornih predmeta i slobodu uvjerenja, a time i pravo na obrazovanje u jednakim uvjetima, na što smo upozorili ministarstvo nadležno za obrazovanje i škole. Smatramo svrsishodnim osigurati djeci koja ne žele pohađati vjeronauk u školi kvalitetno i sadržajno provođenje vremena umjesto nastave vjeronauka, uključivši i pohađanje alternativnih nastavnih sadržaja kako bi se za sve učenike ujednačila ponuda nastavnih sadržaja u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu. Zbog toga smo Vladi RH uputili preporuku da poduzme mjere za uvođenje alternativnog izbornog predmeta za učenike koji ne pohađaju vjeronauk u školi čime bi se ujedno pristupilo provedbi Nacionalnog okvirnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje kojim je planirano uvođenje "alternativnog izbornog predmeta koji omogućuje stjecanje temeljnih etičko-moralnih kompetencija i osnovnoga znanja o religiji za one učenike koji ne upisuju konfesionalni vjeronauk".

Na temelju inicijative pravobraniteljice za djecu ispitivan je slučaj sumnje na diskriminatorno postupanje dječjeg vrtića koje se sastojalo u uključivanju djece u vjerske sadržaje od strane odgojiteljica, izvan odobrenog programa vjerskog odgoja i protivno volji roditelja. Budući da to ukazuje na postojanje sumnje na vjersku diskriminaciju djece koja nisu i čiji roditelji nisu

pripadnici crkve ili vjerske zajednice, odnosno koji nisu vjernici, a istodobno i povredu slobode misli, savjesti i vjere zajamčenu Konvencijom o pravima djeteta, uputili smo preporuku dječjem vrtiću za prestankom diskriminatornog postupanja prema djeci, odnosno za otklanjanje postupanja koja bi se provodila izvan odobrenoga programa vjerskog odgoja djece i koja bi bila protivna volji roditelja. U predškolskim ustanovama vjerski odgoj moguće je provoditi u skladu s ugovorom između crkve, odnosno vjerske zajednice i Vlade RH sklopljenog na temelju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, ako je ministarstvo nadležno za obrazovanje na taj program dalo suglasnost i ako su roditelji to zatražili, odnosno dali prethodnu suglasnost za provedbu programa. Program s vjerskim sadržajem, kao i drugi programi, trebaju biti isključivo dobrovoljni izbor roditelja, a njihova suglasnost ne smije se iznuđivati ni na koji način, niti povezivati s pitanjem dostupnosti predškolskoga odgoja. Molitve, kao i poučavanje o vjerskim sadržajima koje bi se prakticiralo izvan odobrenoga programa vjerskoga odgoja djece, nemaju karakter vjerskoga odgoja u predškolskoj ustanovi. Stoga, smatramo da nema zakonske osnove, niti pedagoškoga opravdanja, da odgojitelj u vrtiću inicira izgovaranje molitve ili zahvale vjerskoga sadržaja ili poučava djecu o vjerskim sadržajima i da u to uključuje svu djecu u situaciji kada ne postoji suglasnost svih roditelja. S obzirom na važnost ove problematike i podizanja razine svijesti sudionika odgojno-obrazovnog sustava o pojavnosti i mogućim oblicima diskriminacije, uputili smo ministarstvu nadležnom za obrazovanje preporuku da upozore sve predškolske ustanove na potrebu poštivanja Zakona o suzbijanju diskriminacije i propisa o provedbi vjerskoga odgoja u predškolskim ustanovama.

U dva slučaja obratili su nam se roditelji pozivajući se na diskriminaciju svoje djece temeljem njihova zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta. U njima nije a priori odbačena sumnja na diskriminaciju. Tijekom postupka otklonili smo sumnju na diskriminaciju te stranke nisu dalje zahtijevale postupanje po ZSD-u, ali su tražile zaštitu prava svoje djece i redovno postupanje Ureda pravobranitelja za djecu. Ipak ti slučajevi ukazuju na postojanje problema u odgojno-obrazovnom sustavu kada je riječ o djeci s teškoćama mentalnog zdravlja odnosno djeci s teškoćama u razvoju i problemima u ponašanju. Iako podaci MZOS-a pokazuju da je najveći broj djece s teškoćama u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja, iz brojnih pritužbi uočavamo problem njihova nejednakog tretmana unutar sustava. Posljedica je to izostanka razumne prilagodbe prostora, opreme, sadržaja i pristupa, potrebama djece s teškoćama. Prisutna je nedovoljna senzibiliziranost odgojno-obrazovnih djelatnika i neprepoznavanje da neka njihova ponašanja mogu biti ne samo etično i stručno neprihvatljiva i kažnjiva, nego i da mogu predstavljati diskriminatorno ponašanje te da sukladno tomu mogu biti i kažnjiva.

Jednaka dostupnost predškolskog odgoja i obrazovanja, ma koliko bila nužna djeci s teškoćama, često je upitna i ta su djeca zbog nedostatka razumne prilagodbe prostora, kadrovskih kapaciteta te nedovoljne educiranosti odgojitelja, stavljena u nepovoljniji položaj u odnosu na svoje vršnjake.

Rasa ili etnička pripadnost, boja kože i/ili nacionalno podrijetlo također su osnove na području odgoja i obrazovanja koje su potencijalno i stvarno uzrok diskriminatornih postupanja. Posebno se ova tvrdnja, u skladu s našim višegodišnjim praćenjem područja zaštite prava djece romske nacionalne manjine, može primijeniti na ovu manjinsku skupinu.

Iako dostupni podaci iz 3. i 4. Periodičnog izvješća Republike Hrvatske po Konvenciji o pravima djeteta govore o sve većem broju uključenosti romske djece u odgojno-obrazovni sustav, obrazovna segregacija te djece u osnovnoškolskom sustavu jedan je od problema. U Međimurju, posebice u nekim školama koje se nalaze u blizini većih romskih naselja, gdje su ponekad Romi i većinsko stanovništvo, postoje problemi formiranja razreda, posebno pri upisu u osnovnu školu. To je bio i jedan od temelja tužbe Oršuš protiv Hrvatske. Iako je Europski sud za ljudska prava istaknuo napore koje Hrvatska ulaže u obrazovanje romske djece, kao i činjenicu da nije bilo diskriminacijske namjere, većina sudaca je, nadilazeći činjenice

konkretnog slučaja i uzimajući u obzir kontekst specifičnog položaja romskog stanovništva u Međimurju, utvrdila indirektnu diskriminaciju podnositelja u vrijeme dok su polazili osnovnu školu, jer nije bilo adekvatnih jamstava koja bi osigurala razumni odnos razmjernosti između sredstava koja su bila korištena i legitimnog cilja kojem se težilo. Povreda je utvrđena zbog nedostatka jasne pravne osnove za stavljanje djece koja nisu znala hrvatski jezik u posebne razrede te zbog nedostatka transparentnosti i jasnih kriterija praćenja i premještanja djece iz romskih u miješane razrede. U okviru akcijskog plana izvršenja presude Velikog vijeća Europskog suda za ljudska prava, Republika Hrvatska radi na uklanjanju zakonodavnih i sustavnih prepreka odgojno-obrazovnoj integraciji romske djece. Ipak, smatramo da se nedovoljno sredstava i napora u okviru Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma ulaže prema većinskoj zajednici, kako bi se dodatno senzibilizirala za prava romske nacionalne manjine te kako bi pripadnici većinske nacionalnosti bili u stanju prepoznati i boriti se protiv stereotipa i predrasuda kao i smanjiti praksu diskriminatornih ponašanja. Da za takvim mjerama sigurno postoji potreba govori i dio obrazloženja presude Europskog suda za ljudska prava koji navodi da je pri donošenju presude u obzir uzeta i činjenica da su se roditelji druge djece protivili uključivanju romske djece u miješane razrede. Vjerujemo da je uključivanje romske djece u redovne, integrirane skupine u programima predškolskog odgoja i naobrazbe, najbolji put i najučinkovitija mjera koja će pridonijeti sprječavanju negativne prakse segregacije u osnovnim školama radi nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika. Ta mjera zasigurno će pomoći u poboljšanju obrazovnih postignuća romske djece, čija su "loša postignuća" opravdanje roditeljima djece pripadnika većinske zajednice da traže odvojene razrede, navodeći da su njihova djeca zakinuta u postizanju svojih punih potencijala i obrazovnih mogućnosti, s obzirom da nastavnici prilagođavaju ritam i program nastave onima slabijih postignuća, kako bi mogli pratiti nastavu.

Preporuke:

- 21. Vladi RH i Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta: poduzimanje mjera za uvođenje alternativnog izbornog predmeta za učenike koji ne pohađaju vjeronauk u okviru odgojno-obrazovnog procesa, radi usklađivanja obrazovnog standarda u osnovnom obrazovanju, s obzirom da je Programom Vlade RH za mandat 2011.-2015. naglašena važnost pune slobode svjetonazora pojedinca, religijskog određenja i pripadnosti i, zbog širine uvida i razumijevanja, potreba uvođenja "religijske kulture" u škole.**
- 22. Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta: kroz sustavne edukacije odgojno-obrazovnih djelatnika u okviru programa AZOO i AZSO uvesti i edukaciju o tome što je diskriminacija te o postojanju i primjeni antidiskriminacijskog zakonodavstva.**
- 23. Jedinicama lokalne i regionalne samouprave: osigurati sustavno financiranje pomoćnika u nastavi za djecu s teškoćama, kako bi ona bila u mogućnosti, na ravnopravnoj osnovi s drugom djecom, sudjelovati u odgojno-obrazovnom procesu.**
- 24. Vladi RH i jedinicama lokalne i regionalne samouprave: povećati ulaganje sredstava u infrastrukturu, zapošljavanje i edukaciju djelatnika radi poboljšanja položaja djece s teškoćama u predškolskom odgoju i obrazovanju, te koordinirane aktivnosti radi povećanja kapaciteta i prilagodbe sustava predškolskog odgoja i obrazovanja.**
- 25. Vladi RH: pri izradi novog Nacionalnog programa za Rome više pažnje i aktivnosti usmjeriti na većinsku zajednicu kako bi pripadnici romske nacionalne manjine ostvarili veći stupanj socijalne uključenosti i kako bi se spriječile pojave diskriminacije romske djece.**

- 26. Vladi RH i jedinicama lokalne i regionalne samouprave: osigurati dostatna sredstva kako bi se osiguralo sufinanciranje i provođenje integriranog modela predškolskog odgoja i obrazovanja romske djece, najmanje dvije godine prije upisa u osnovnu školu.**

4. NEKA PODRUČJA ŽIVOTA

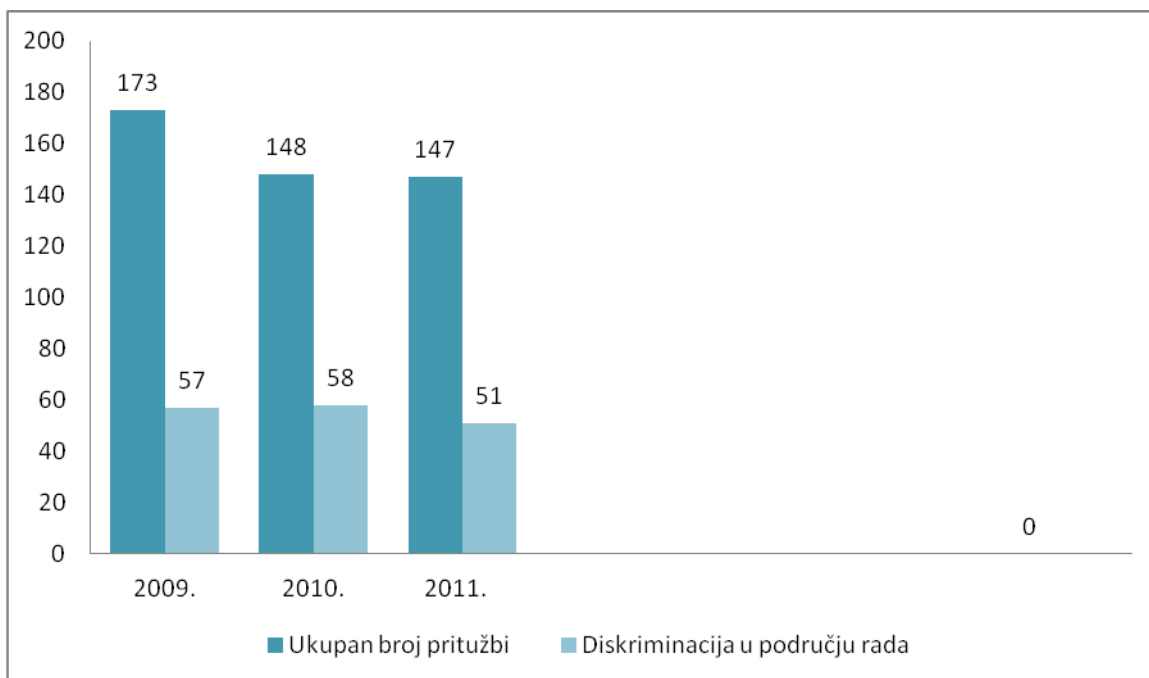
Za razliku od dosadašnjih izvješća, u ovom se Izvješću posebno izdvaja više područja života u kojima dolazi do diskriminacije po različitim osnovama. Tako se prikazuje diskriminacija na području rada i zapošljavanja kao u pritužbama i sudskim postupcima najzastupljenije područje, ali i diskriminacija na području zdravstva i pristupa dobrima i uslugama, kao područjima primjene Zakona o suzbijanju diskriminacije. Nadalje, posebno se pristupa diskriminatornom govoru u javnom prostoru, kao posebnom društvenom problemu.

4.1. RAD I ZAPOŠLJAVANJE

Pojava diskriminacije na području rada i zapošljavanja bez sumnje je najprisutnija u usporedbi s učestalosti pojavljivanja diskriminacije u drugim područjima u kojima Zakon o suzbijanju diskriminacije štiti jednako postupanje.

Najveći broj pritužbi u vezi diskriminacije, upućenih pučkom pravobranitelju u 2009. godini, odnosio se na diskriminaciju na području rada i zapošljavanja (32,55%), što se ponovilo i u 2010. godini s još većim brojem pritužbi iz područja rada i zapošljavanja u odnosu na pritužbe iz drugih područja, odnosno pritužbe na diskriminaciju u području rada i zapošljavanja činile su čak 39,58% svih pritužbi. U 2011. godini su pritužbe iz područja rada i zapošljavanja također bile najbrojnije i činile 34,69% svih pritužbi.

Odnos broja pritužbi na diskriminaciju u odnosu na pritužbe na diskriminaciju u području rada i radnih uvjeta, mogućnosti obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristupa svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije.



Od ukupno zaprimljenih pritužbi na diskriminaciju u području rada i zapošljavanja od početka primjene ZSD-a kojih je bilo 166, 69% se odnosilo na područje rada, a 31% na područje zapošljavanja. Kada je riječ o diskriminaciji kod zapošljavanja važno je istaknuti kako je upravo kontekst donošenja odluka u vezi zapošljavanja taj u kojem se najbolje može uočiti utjecaj stereotipa i predrasuda. Mnoga su istraživanja pokazala kako se kod odabira kandidata/kinja poslodavci nesvjesno oslanjaju na stereotipe te kako dojam o kandidatima/knjama temelje na širim kategorijama (na vlastitom stavu o grupi kojoj osoba pripada) prije nego što uopće počnu razmatrati individualne kvalifikacije, a taj početni dojam u daljnjem procesu također utječe na percepciju individualnih kvalifikacija kandidata. Dio istraživanja "Raširenost i obilježja diskriminacije na hrvatskom tržištu rada: Anketa među nezaposlenima i anketa među poslodavcima" o kojem je pučki pravobranitelj izvijestio i u prošlogodišnjem Izvješću također potvrđuje prisutnost svjesnih i nesvjesnih stereotipa i pokazuje kako se oni manifestiraju u konkretnim razgovorima za posao u kontekstu hrvatskog tržišta rada. 80% poslodavaca, obuhvaćenih ovim istraživanjem, tvrdilo je kako u njihovoj tvrtki pripadnici/e svih društvenih skupina imaju jednake šanse te su kod nekih sličnih tvrdnji pokazivali visok stupanj senzibiliziranosti za razlike među radnicima. No, istovremeno je 19% njih smatralo kako zapošljavanje osoba s invaliditetom predstavlja veći trošak nego korist te kako starije osobe nisu sposobne usvojiti nova znanja i vještine, a čak 30% kako zapošljavanje osobe homoseksualne orijentacije unosi nelagodu među ostale zaposlenike. Nadalje, Istraživanje je pokazalo prilično veliku zastupljenost iskustava diskriminacije među nezaposlenim osobama pa je čak 38% ispitanika koji su u godini prije istraživanja bili na razgovorima za posao (2009. godine) smatralo kako posao nisu dobili zbog neke karakteristike koja je zakonom zabranjena osnova diskriminacije, a više od polovine ih je navelo da im je to jasno rečeno ili pokazano. Drugim riječima, svaki treći ispitanik među onima koji su sudjelovali na razgovorima za posao tvrdio je kako nije dobio posao zbog toga što pripada određenoj grupi. Ovi podaci upućuju na postojanje diskriminatornih praksi pri zapošljavanju u kojima pri donošenju odluke o odabiru zaposlenika značajnu ulogu imaju stereotipni stavovi poslodavaca.

Na razgovorima za posao kandidati su najčešće bili suočeni sa stavovima i izjavama kako ne odgovaraju zbog svoje dobi, te kako je to iskustvo češće kod osoba koje imaju više od 40

godina. Najčešća neprimjerena pitanja na razgovorima za posao su ona o bračnom statusu (doživjela ih je 1/3 nezaposlenih), o broju djece, planiranju obitelji (1/4 nezaposlenih). te o zdravstvenom stanju koje ne utječe na obavljanje posla (1/5 nezaposlenih). Gotovo polovini žena (45,3%) je na razgovorima za posao postavljeno pitanje o bračnom statusu, a trećini i pitanje o broju djece/namjerama rađanja/planiranju obitelji. Više od trećine nezaposlenih osoba s invaliditetom navelo je kako su im postavljana pitanja o zdravstvenome stanju koje ne utječe u značajnoj mjeri na obavljanje posla (36,6%), dok među nezaposlenim osobama manjinskih narodnosti njih oko petina navodi iskustvo pitanja o nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti (19,2%), a nešto više od desetine i pitanja o religijskoj pripadnosti (13,3%). Drugim riječima neprimjerena pitanja koja su ispitanici/e doživjeli na razgovorima za posao kao i učestalost takvih iskustava govore u prilog činjenici da se kod velikog broja poslodavaca u Hrvatskoj kriterij za odabir zaposlenika/ca temelji na informacijama o kandidatima koje nemaju veze s njihovom stručnošću niti kvalifikacijama već postojećim stereotipnim stavom i predrasudama poslodavaca o grupi kojoj kandidat/kinja pripada.

O učestalosti postavljanja neprimjerenih pitanja vezanih uz bračno stanje te planiranje obitelji kandidatkinjama za posao u 2011. godini, pučkog je pravobranitelja izvijestio i Savez samostalnih sindikata Hrvatske, koji također ističe kako pretpostavljene obveze žena, koje poslodavci pokušavaju saznati ovim i sličnim pitanjima negativno utječu na njihovu odluku o zapošljavanju.

Rezultati spomenutog istraživanja ukazuju na potrebu kampanje prema poslodavcima radi osvješćivanja ove pojave i ukazivanja na neprihvatljivost diskriminatornog postupanja. Istovremeno, pokretanje odgovarajućih postupaka protiv poslodavaca koji diskriminiraju ključno je u sprječavanje daljnjih pojava diskriminacije. Neosporno je kako je u nekim područjima zaista moguć efikasniji pristup prijavljivanju diskriminacije koji se ne mora oslanjati na prijave pojedinih fizičkih osoba, čiji posao i egzistencija bi time bili bitno ugroženi. S obzirom na činjenicu kako Hrvatski zavod za zapošljavanje ima neposredni pristup nezaposlenim osobama i povezuje ih s poslodavcima te posjeduje povratne informacije o tome da li je razgovor za posao rezultirao zapošljavanjem, zaposlenici/e Zavoda mogu imati značajnu ulogu u suzbijanju diskriminacije kada se radi o području zapošljavanja.

U Zavodu za zapošljavanje također od 2010. godine postoji "*Help desk*" za poslodavce, koji poslodavcima nudi savjetovanje o konkretnim slučajevima diskriminacije na tržištu rada, a koji zaposlenicima Zavoda omogućuje uvid i u perspektivu poslodavaca u vezi diskriminacije na tržištu rada. U slučajevima uočene diskriminacije Zavod za zapošljavanje, kao tijelo koje ima obvezu prijaviti sumnju na diskriminaciju pučkom pravobranitelju, trebao bi pučkom pravobranitelju prosljeđivati informaciju o poslodavcu kod kojeg postoji sumnja na diskriminaciju.

Premda je iz rada pučkog pravobranitelja na pritužbama vidljivo kako je učestalost prijavljivanja diskriminacije na području rada veća nego na području zapošljavanja, na količinu prijave diskriminacije na radu zasigurno je imala učinke i gospodarska situacija u Republici Hrvatskoj. Kao što je u svojem prošlogodišnjem Izvešću pučki pravobranitelj već istaknuo. zbog loše gospodarske situacije i velikog broja nezaposlenih (u prosincu 2011. godine bilo je ukupno 315.438 prijavljenih na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje), zaposlenici se nalaze u strahu da neće moći pronaći drugi posao kada ga jednom izgube zbog čega podnose diskriminaciju, smatrajući je manjim zlom od gubitka posla i nisu je skloni prijaviti. Strah od gubitka posla bez odgovarajuće sudske odštete navodi i Savez samostalnih sindikata Hrvatske kao razlog iz kojeg često izostaju konkretne radnje kojima bi se diskriminacija spriječila ili zaustavila.

S druge pak strane velik broj nezaposlenih dovodi poslodavce u poziciju još veće moći nad radnicima, a promicanje raznolikosti u radnoj sredini i stvaranje jednakih šansi nalaze se na marginama interesa poslodavaca. Premda je ponekad riječ o neinformiranosti poslodavaca o zakonskim propisima koji zabranjuju diskriminaciju ili propisuju druge obveze koje imaju svrhu zaštititi radnike, ponekad se radi o percepciji poslodavaca kako u kontekstu ekonomske krize i smanjenih mogućnosti zarade nije potrebno obraćati pozornost na te aspekte poslovanja već na očuvanje radnih mjesta te tako ekonomska kriza služi kao opravdanje za nepoštivanje prava radnika.

Zbog nepoštivanja odredbi o obvezi poslodavaca koji zapošljavaju više od 20 radnika na donošenje i objavu pravilnika o radu kojim se osim plaća i organizacije rada uređuje postupak i mjere za zaštitu dostojanstva radnika te mjere zaštite od diskriminacije (Zakon o radu (NN 149/09 i 61/11) inspekcija rada je protiv poslodavaca tijekom protekle godine pokrenula ukupno 112 prekršajnih postupaka.

Zbog povreda odredbi istog Zakona kojima je propisano kako su poslodavci s više od 20 radnika dužni imenovati osobu koja je osim njih ovlaštena primati i rješavati pritužbe vezane za zaštitu dostojanstva radnika te posebno paziti na tajnost podataka u ovim postupcima, inspektorat je pokrenuo 30 prekršajnih postupaka.

Na probleme s imenovanjem povjerenika i određivanjem načina provođenja postupaka za zaštitu dostojanstva radnika ukazivano je i ranije, posebno od strane pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. S obzirom na pritužbe koje je razmatrala zaključila je da postojeći institut zaštite dostojanstva radnika praktično ili ne funkcionira ili funkcionira s dvojbim rezultatom jer je dojam da se štiti poslodavca od moguće tužbe, a ne žrtvu od uznemiravanja.

Savez samostalnih sindikata Hrvatske kao i Nezavisni hrvatski sindikati izvijestili su pučkog pravobranitelja o ograničavanju Ustavom zajamčenog prava uključivanja u sindikat, te o diskriminaciji temeljem članstva u sindikatu. Naime, česta je pojava, kako navode sindikati, uvjetovanje sklapanja ugovora o radu od strane poslodavaca zabranom učlanjivanja u sindikat pa i prijetnjama o otkazivanju ugovora o radu ako se radnik učlani u sindikat te stvarnim otkazima u slučajevima učlanjenja u sindikat (koje poslodavci nastoje prikriti drugim "objektivnim poslovnim" razlozima).

Kao dokaz u prilog tomu da je članstvo u sindikatu kriterij temeljem kojeg poslodavci diskriminiraju radnike, sindikati navode zahtjeve radnika za članstvom u sindikatu bez da se sindikalna članarina obračunava izravno iz njihove plaće kako je propisano Zakonom o radu, baš kako poslodavci ne bi saznali da su njihovi zaposlenici članovi sindikata. Nadalje, kod nekih je poslodavaca uskraćena i mogućnost sindikalnog organiziranja pri čemu poslodavci kao sredstvo prisile koriste potpisivanje ugovora o radu na određeno vrijeme koji ljude obeshrabruje u odluci da organiziraju sindikat ili da se u njega učlane.

Pučki je pravobranitelj u 2011. godini, između ostalih, također zaprimio i postupao po pritužbama na diskriminaciju temeljem članstva u sindikatu, od kojih se jedna ovdje iznosi kao primjer.

PRIMJER:

(5) Predmet P.P.-28-09-1442/10: Diskriminacija na osnovi članstva u sindikatu.

Povodom pritužbi Sindikata radnika trgovine Hrvatske i Zajednice Sindikata V.-P. županije, u kojima se ukazivalo da je nekolicini radnica, zaposlenih kod poslodavca K. d.o.o. iz K., prestao radni odnos kod toga poslodavca na osnovi diskriminacije zbog članstva u sindikatu, na način da su odlukama o prestanku radnog odnosa (uključivo i odluci o sporazumnom prestanku

radnog odnosa s jednom radnicom) prethodila upozorenja poslodavca i učestale kontrole rada radnica-članova sindikata (sindikalne podružnice H.), pučki pravobranitelj je proveo ispitni postupak.

U ispitnom postupku pribavljena je, između ostalog, dokumentacija Državnog inspektorata o rezultatima inspeksijskog nadzora na okolnosti moguće povrede prekršajno sankcioniranih odredbi Zakona o radu (u daljnjem tekstu: ZOR), a osobito vezano za moguće povrede odredbi čl. 244. st.1. ZOR-a (zabrana nadzora nad utemeljenjem i djelovanjem sindikata od strane poslodavca).

Državni inspektorat je pučkom pravobranitelju dostavio i presliku optužnog prijedloga nadležne inspektorice rada za radne odnose Državnog inspektorata, podnesen protiv poslodavca i odgovorne osobe poslodavca, zbog osnovane sumnje na počinjenje prekršaja iz čl. 244. st.1. ZOR-a.

U optužnom prijedlogu se navodi da su okrivljeni ciljano vršili kontrolu nad radom radnice J. O., povjerenice sindikalne podružnice H. (nakon učlanjenja u sindikat) te kontrolu nad radom radnica članica te sindikalne podružnice (D. L. i M. R.), a sve s ciljem da dođe do prestanka njihovog ugovora o radu, što se i dogodilo, odnosno spomenutim radnicama prestao je radni odnos kod poslodavca.

Pučki pravobranitelj je u spis pribavio i pisana očitovanja odgovornih osoba poslodavca. Svi su u potpunosti negirali navode o postojanju diskriminacije prema radnicima na osnovi članstva u sindikatu, a osobito su negirali da je bilo kojem radniku kod toga poslodavca, radni odnos prestao zbog članstva u sindikatu.

Pučki pravobranitelj je pozorno razmotrio u spis dostavljenu tužbu radnice Đ. D., (također članice sindikata), radi utvrđenja nedopuštenosti otkaza ugovora o radu zbog diskriminacije na osnovi članstva u sindikatu (tužba je podnesena Općinskom sudu u V. 11.1.2011. godine).

Prema evidenciji predmeta pučkog pravobranitelja, tužba te radnice je jedina tužba podnesena protiv poslodavca radi utvrđenja nedopuštenosti otkaza ugovora o radu zbog diskriminacije na osnovi članstva u sindikatu.

Nakon provedenog ispitnog postupka pučki pravobranitelj je smatrao da ima osnove sumnjati na diskriminaciju radnica na osnovi članstva u sindikatu, o čemu je obavijestio podnositelje pritužbe.

Preporuka:

27. U svrhu suzbijanja diskriminacije u području zapošljavanja, potrebno je informirati zaposlenike Hrvatskog zavoda za zapošljavanje o dužnosti prijavljivanja diskriminatornog postupanja pučkom pravobranitelju ili posebnim pravobraniteljima, uz pristanak osobe za koju postoji sumnja da je žrtva diskriminacije, odnosno prijaviti poslodavce za koje postoji sumnja da prilikom zapošljavanja koriste diskriminatorne kriterije ili su odbili kandidate po nekoj od zakonom zabranjenih osnova diskriminacije, sukladno čl. 10. st. 1. ZSD-a.

4.2. ZDRAVSTVO

Kada govorimo o diskriminaciji u području zdravstva mora se spomenuti pitanje osoba koje u zdravstvenu ustanovu dolaze u pratnji radi lošeg zdravstvenog stanja, invaliditeta, nepoznavanja jezika ili nekog drugog razloga. Vrlo često takvim se osobama zdravstveni

radnici, unatoč njihovoj punoj poslovnoj sposobnosti, ne obraćaju direktno već o njihovom zdravstvenom stanju, mogućnostima liječenja i drugim važnim činjenicama razgovaraju sa osobom u pratnji.

Poseban problem vezan uz diskriminaciju u području zdravstvene zaštite predstavlja i zaštita osobnih podataka koja je vezana uz funkcioniranje samog zdravstvenog sustava ali i medija (na pr. slučaj djevojčica koje su postale javne osobe i sinonim za infekciju HIV-om: njihove fotografije bile su zamućene, no javnost je znala njihova imena, grad u kojem žive i školu koju pohađaju).

O povredi prava pacijenata na povjerljivost podataka i otkrivanja dijagnoze bolesti putem obrazaca izvješća o bolovanju pučki pravobranitelj ukazuje već nekoliko godina. S obzirom da se šifre bolesti prema međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MBK) sukladno odredbama Pravilnika o pravima, uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja upisuju u obrazac izvješća o bolovanju, poslodavac ima uvid u dijagnozu bolesti njegovih zaposlenika za što nema potrebe niti opravdanog razloga. Također, MKB je javni dokument pa su tako i dijagnoza bolesti dostupna širokom krugu osoba koje ne sudjeluju u pacijentovu liječenju. Osim HIV pozitivnih osoba zlouporabi su posebno izložene i osobe koje boluju od psihičkih bolesti ali i trudnice, tako da nije rijetka praksa nekih liječnika primarne prakse da se upisuju "druge, prihvatljive šifre". Stoga je još 2007. godine pučki pravobranitelj preporučio Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje usklađivanje pravilnika sa Zakona o pravima pacijenata .

Od stupanja na snagu ZSD zaprimili smo jednu pritužbu na diskriminaciju temeljem HIV pozitivnog statusa čije rješavanje je primjer uspješnog interdisciplinarnog rada stručnjaka, institucija i civilnog društva u borbi protiv ovog vida diskriminacije. Izvor diskriminacije bio je sam propis na što je ukazano nadležnom ministarstvu. Ovoj ocjeni značajno je doprinijelo i da je Hrvatska udruga za borbu protiv HIV-a i virusnog hepatitisa - HUHIV, uz podršku UN Tematske skupine za HIV pokrenula inicijativu za izmjene i dopune propisa o kojem je bila riječ. Propis je napokon izmijenjen 2011. godine, a detaljnije o predmetu može se naći u Izvješću za 2009. i 2010. godinu.

Kada govorimo o diskriminaciju u području zdravstva, posebno osjetljivu skupinu čine Romi. Prema podacima preuzetim iz Hrvatskog časopisa za javno zdravstvo, zdravstveno stanje Roma je lošije od ukupnog prosjeka za Republiku Hrvatsku te veliki dio romske populacije nije zdravstveno osiguran i ne ostvaruje zdravstvenu zaštitu. Problem predstavlja da velik broj Roma nema reguliran status (dobivanje Domovnice ili stalnog boravka), a što je preduvjet za ostvarivanje prava u području zdravstvene zaštite. Što se pak tiče privremenog boravka, isti iziskuje osobno plaćanje zdravstvene zaštite te uz činjenicu velike nezaposlenosti i ekstremnog siromaštva romske populacije vodi do njihovog isključivanja iz sustava zdravstvene zaštite. Stoga je začuđujuće da Hrvatski zavod za javno zdravstvo u Izvješću o provedbi zajedničkog memoranduma o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske u 2009. godini ističe da ne postoji potreba za poboljšanjem pristupa i kvalitete zdravstvenih usluga za romsku djecu jer im je zdravstvena zaštita jednako dostupna kao i drugoj djeci u RH. S druge strane, u Antropološkoj i epidemiološkoj međuresornoj studiji Roma Bajaša u Republici Hrvatskoj Instituta za antropološka istraživanja u Zagrebu, utvrđeno je da je čak i domicilna romska populacija u Međimurju i Baranji s reguliranim statusom hrvatskog državljanstva u niskom postotku uživa zdravstveno osiguranje (40% u Baranji i 67% u Međimurju).

Na potrebu osvještavanja i edukacije zdravstvenih djelatnika o diskriminaciji upućuje i istraživanje o diskriminaciji seksualnih i rodnih manjina kojeg su tijekom 2010. proveli

studenti Medicinskog fakulteta⁴² kako bi ukazali na postojanje diskriminatornog postupanja liječnika prema pacijentima homoseksualne orijentacije kojemu su uzrok negativne predrasude i stereotipi prema toj populaciji. U istraživanju je sudjelovala 331 osoba homoseksualne i biseksualne orijentacije, a postavljana su im pitanja o vlastitim iskustvima kod posjeta liječniku te stavovima i percepciji ponašanja liječnika prema njima. Pri tom je utvrđeno kako čak 59,1% ispitanika smatra da su osobe homoseksualne orijentacije diskriminirane od strane liječnika. Naime, trećina ispitanika imala je neugodna iskustva kod posjeta liječniku zbog svoje seksualne orijentacije, a više od polovice ih je doživjelo neljubazan pristup dok je kod 7,8% bilo odbijeno pružanje medicinske pomoći.

Preporuka:

28. Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje preporuča se žurno usklađivanje Pravilnika o pravima, uvjetima i načinu ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja sa Zakonom o pravima pacijenata na način da se šifre bolesti ne upisuju u obrazac izvješća o bolovanju.

4.3. PRISTUP DOBRIMA I USLUGAMA, UKLJUČUJUĆI STANOVANJE

Postoje različiti način na koje pružatelji usluga mogu vršiti diskriminaciju. To su: odbijanje dobavljanja roba ili pružanja usluga, usluživanje na nižoj razini od standarda te dobavljanje roba ili usluga pod lošijim uvjetima. Ovisno o okolnostima, takvo postupanje može predstavljati izravnu ili neizravnu diskriminaciju.

Zabrana diskriminacije u području pristupa dobrima i uslugama odnosi se na usluge koje pruža država, ali i na druga dobra i usluge koje se pružaju na tržištu.

Jedno od pitanja koje se vezano za diskriminaciju sve češće postavlja jest isticanje različitih cijena za isto dobro ili uslugu za različite skupine potrošača. Jedan od primjera takvog postupanja, a na koje je reagirala i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, predstavlja određivanje različitih cijena za aranžman dočeka Nove godine za žene i muškarce.

Odbijanje pak usluge pojedincu ili skupini isključivo zbog neke karakteristike navedene ZSD-om školski je primjer diskriminatornog postupanja. Sudska zaštita od diskriminacije sukladno ZSD-u može se ostvariti u građanskim ili prekršajnim postupcima, pod određenim pretpostavkama i ovisno o obliku diskriminacije.

Tijekom 2011. pučki je pravobranitelj zaprimio 7 pritužbi koje se odnose na diskriminaciju u području pristupa dobrima i uslugama, uključujući i stanovanje.

PRIMJER:

(6) Predmet P.P.-27-03-1208/11-2: Uznemiravanje po osnovi etničke pripadnosti u pristupu dobrima i uslugama.

Policijski službenici Policijske postaje Slatina, Policijske uprave virovitičko-podravske, obratili su se pučkom pravobranitelju tražeći mišljenje koje bi im pomoglo u obradi predmeta u kojem se pojavila sumnja na diskriminatorno postupanje vlasnika ugostiteljskog objekta XX prema grupi gostiju. Radilo se o nekoliko incidenata u kojima je spomenuti vlasnik objekta,

⁴² Grabovac, Igor, Marija Abramović i Gordana Komlenović. (2010). "Ispitivanje diskriminacije homoseksualnih pacijenata"

inače Hrvat podrijetlom iz Bosne i Hercegovine, odbio uslužiti goste također Hrvate - Janjevce, pri čemu je došlo do vrijeđanja, izbacivanja iz lokala i fizičkog obračuna.

Ovdje se postavilo pitanje diskriminacijske osnove u konkretnom slučaju, jer, iako su učesnici događaja redom hrvatskog podrijetla, međusobno se doživljavaju različitim. Naime, Janjevci su regionalna hrvatska manjina na Kosovu, a u novije doba pojam se odnosi na iseljene u Republici Hrvatskoj od kojih većina živi u Novom Janjevu - bivše Kistanje, Zagrebačkoj četvrti Dubrava te u Slavoniji, u Voćinu.

Stoga je pučki pravobranitelj dostavio svoje mišljenje i izrazio stav da se ovdje osnovano sumnja u diskriminatorno postupanje. Naime, Janjevci čine posebnu društvenu grupu koja se od okoline razlikuje po nekoliko ključnih sastavnica grupnog identiteta: specifičnoj povijesno geografskoj povezanosti, mjestu podrijetla, jeziku, imenima, izraženom osjećaju zajedništva i pripadnosti grupi. Kako je glavna odrednica pripadnosti određenoj etničkoj grupi kontinuirano življenje u sklopu šire društvene i političke zajednice u okviru koje se njezini članovi opažaju drugačijima, a i drugi ih tako doživljavaju, osnova nejednakog postupanja je etnička pripadnost.

U postupanju povodom sumnje na diskriminaciju, osim o postojanju diskriminacijske osnove na što je policiji posebno ukazano, trebalo je voditi računa o tome jesu li incidenti, svaki za sebe te svi zajedno, uvjetovani pripadnošću određenoj etničkoj skupini i/ili se radi o nekim drugim okolnostima npr. alkoholiziranosti učesnika, financijskim razlozima, neraščišćenim osobnim odnosima i sl.

Nakon što je provela postupak policija je protiv vlasnika objekta podnijela optužni prijedlog radi prekršaja uznemiravanja po osnovi etničke pripadnosti zapriječenog čl. 25. ZSD. Prekršajni sud u Virovitici prijedlog je usvojio obrazlažući da se u konkretnom radi o povredi dostojanstva te vlasnika objekta proglasio krivim osudivši ga na novčanu kaznu u iznosu od 13.000 HRK.

S gledišta europskog antidiskriminacijskog prava, građanskopravne sankcije su iz više razloga najpoželjnija vrsta sankcija. Prvo, jedino se njima omogućava kompenzacija žrtvi diskriminacije; drugo, jedino se u građanskom postupku ostavlja isključivo žrtvi diskriminacije da izabere želi li pokrenuti postupak, a treće je da se u takvom postupku ne traži postojanje namjere kao uvjeta za postojanje diskriminacije.⁴³ Iznimno je važno pravilo o prebacivanju tereta dokaza u parničnom postupku po kojem kako bi se olakšao položaj žrtvi diskriminacije, tuženi dokazuje da diskriminacije nije bilo.

No, i prekršajne sankcije imaju svoju društvenu ulogu jer šalju poruku osude određenog tipa ponašanja, djeluju preventivno, a ne smije se zanemariti niti činjenica da žrtva nije izložena troškovima sudskih postupaka. Žrtve uznemiravanja ili drugih prekršaja povezanih s diskriminacijom naknadu štete mogu ostvarivati u posebnoj parnici.

Stoga je opisani slučaj, iako se ne radi o pravomoćnoj odluci (spis je povodom žalbe u postupku na Visokom prekršajnom sudu), primjer dobre prakse u međusobnoj komunikaciji i postupanju tijela nadležnih za suzbijanje diskriminacije

Nadalje, jedan od primjera diskriminacije vidljiv je kod poslovanja banaka i osiguravajućih društva koji u svojem poslovanju propisuju uporabu kriterija kao što su dob, spol ili invaliditet pri procjenama rizika kojima se uvjetuje dostupnost njihovih usluga. Kao i prema europskom, tako se niti prema našem zakonodavstvu ne smatra diskriminacijom stavljanje u nepovoljniji

⁴³ Podrobnije u Vodiču uz Zakon o suzbijanju diskriminacije, A. Grgić, Ž. Potočnjak, S. Rodin, G. Selanec, T. Šimonović Einwalter, A. Uzelac,

položaj na temelju dobi i spola pri ugovaranju premija, osigurnina i drugih uvjeta u osiguravanju, a u skladu sa relevantnim i točnim statističkim podacima i pravilima aktuarske matematike. Međutim, navedeno pravilo ne upućuje da se u takvim slučajevima ne radi o diskriminaciji, već samo isključuje sankcioniranje onoga tko tako postupa. Danas zasigurno postoje indicije, ali i konkretne presude da takva ograničenja nisu uvijek opravdana legitimnom svrhom već su postavljena u cilju povećanja dobiti financijskih institucija. Temeljem presude Europskog suda pravde u predmetu *Association Belge des Consommateurs Test-Achats and Others* od 21. prosinca 2012. nezakonito je razlikovanje premija i visine isplate osiguranja prema spolu.

Nadalje, i propuštanje razumne prilagodbe vrlo je često oblik diskriminacije osoba s invaliditetom upravo u području dostupnosti dobara i usluga. U svojim terenskim posjetima u okviru projekta "Jačanje uloge pučkog pravobranitelja kao središnjeg tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije" pučki je pravobranitelj u više gradova upozoren da su upravo zbog problema nepristupačnosti osobe s invaliditetom i teško pokretne osobe onemogućene u korištenju dobara i usluga.

Stanovanje se, kao zasebna kategorija, ističe kao jedno od pod-područja u okviru dostupnosti dobara i usluga kao područja u kojima je zabranjena diskriminacija.

PRIMJER:

(7) Predmet P.P.- 28-08-1707/11: Diskriminacija na osnovu rase ili etničke pripadnosti ili boje kože u području pristupa dobrima i uslugama i pružanju istih te stanovanja.

Pučki je pravobranitelj kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije, reagirao na članak objavljen u "Jutarnjem listu" od 19. studenoga 2011. godine kojim se ukazuje na rezultate novinarskog istraživanja. U cilju prikupljanja podataka, autorica članka se zajedno sa još dvije ženske osobe javljala na oglase za najam stana s time da se jedna predstavljala kao Hrvatica, jedna kao Romkinja i jedna kao Muslimanka. Javljajući se na oglase razgovarale su sa stotinjak fizičkih osoba – potencijalnih stanodavaca od kojih su svi htjeli iznajmiti stan osobi koja se predstavljala kao Hrvatica dok drugim dvjema djevojkama koje su se predstavljale kao Romkinja i Muslimanka većina potencijalnih stanodavaca nije željela iznajmiti stan. Kako je u članku navedeno, s ponudom da preko njih iznajmi poslovni prostor, novinarka je kontaktirala i pet agencija za posredovanje u prometu nekretninama. Kao uvjet za iznajmljivanje tražila je da joj se šalju klijenti koji su etnički Hrvati. Zabrinjavajuće je da su čak četiri od pet agencija za nekretnine pristale na navedeni diskriminirajući kriterij.

Opisani rezultati ukazuju da je u Republici Hrvatskoj diskriminacija vrlo raširena. Opisano postupanje ukazuje da vlasnici i zaposlenici u agencijama za posredovanje u prometu nekretnina nisu svjesni da je diskriminacija zakonom zabranjena te da opisano postupanje predstavlja izravnu diskriminaciju. Stoga je pučki pravobranitelj kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije odlučio reagirati te smo se neposredno obratili agencijama koje su u članku spomenute, ali i svim agencijama okupljenim u Udruženju poslovanja nekretninama pri Hrvatskoj gospodarskoj komori. Navedenim je poslovnim subjektima poslana obavijest i upozorenje da je isključivanje određene osobe ili skupine osoba kao potencijalnih korisnika usluga izravna diskriminacija koja je zakonom zabranjeno ponašanje. Vlasnici agencija i njihovi zaposlenici upozoreni su da diskriminacija povlači za sobom moralnu, građansko-pravnu, kazneno-pravnu ili prekršajnu odgovornost ukazujući na njihovu obvezu da u obavljanju svog svakodnevnog posla vode računa o posljedicama koje njihove poslovne odluke mogu izazvati te o zaštiti temeljnih vrednota pravnog poretka Republike Hrvatske kao što su jednakost i poštivanje prava čovjeka i vladavina prava. Ponuđena je i suradnja u cilju

zadovoljavanja obveza koje proizlaze iz antidiskriminacijskog zakonodavstva i u području pristupa dobrima i uslugama.

Navedeno novinarsko istraživanje otvara i pitanje korištenja takozvanog testiranja situacije ("situation testing") kao dozvoljenog dokaza o postojanju diskriminacije koji bi se koristio u sudskim postupcima. Iako postoje teoretska previranja struke da li rezultati testiranju mogu služiti kao dokazno sredstvo u sudskom postupku o ovom pitanju još ne postoji sudska praksa, te je istu tek potrebno uspostaviti.

4.4.DISKRIMINATORNI GOVOR U JAVNOM PROSTORU

Za razliku od poglavlja u kojima smo se bavili područjem rada i zapošljavanja, zdravstva ili pružanja usluga, u ovom poglavlju nije riječ o području primjene Zakona o suzbijanju diskriminacije iz čl. 8. Zakona, već smo pokušali obuhvatiti diskriminatorni govor u javnom prostoru kao fenomen. Posebna pažnja se obraća ovakvom govoru na Internetu, na sportskim natjecanjima, ali i u javnom govoru političara te homofobnom govoru i incidentima vezanim za splitsku Povorku ponosa (Split Pride) kao događaja koji je obilježio 2011. godinu u smislu pojave diskriminatornog govora u javnom prostoru, ali i mržnje i nasilja koje slijedi iz takvog govora.

Tijekom 2011. godine pučki je pravobranitelj zaprimio veći broj pritužbi koje su se odnosile na diskriminatorni govor i govor mržnje te na objavljivanje neprimjerenih sadržaja na internetskim forumima i na društvenim mrežama. Navedeno područje javnog prostora predstavlja tzv. sivu zonu koja zakonski nije regulirana. Zakon o elektroničkim medijima definira pojam elektroničkog medija i određuje koje su osobe odgovorne za sadržaje objavljene na elektroničkim medijima. Međutim, navedeni formati ne uklapaju se u definicije postavljene Zakonom te se njegove odredbe ne mogu primjenjivati na javno iznošenje stavova kroz, vrlo često, anonimne internetske forume ili društvene mreže.

Poseban su problem, prema navodima Ministarstva unutarnjih poslova, serveri putem kojih se diskriminatorni sadržaji objavljuju, a koji se ne nalaze u Republici Hrvatskoj. Zbog korištenja takvih servera i nacionalnog zakonodavstva zemalja u kojima se oni nalaze, ponekad je nemoguće utvrditi identitet osobe koja je prezentirala neprimjerene sadržaje.

S druge strane, omogućena anonimnost aktera takvih platformi predstavlja pogodan teren za iznošenje stavova koji se često ne bi javno prezentirali pod punim imenom i prezimenom.

PRIMJER:

(8) Predmet P.P.-28-11-1194/11: Uznemiravanje temeljem rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, odnosno nacionalne pripadnosti te vjere.

Pučki pravobranitelj zaprimio je pritužbu u kojoj se upućuje na rasizam na internetskom forumu "Forum.hr" na kojem su plasirani sadržaji koji doprinose širenju vjerske i nacionalne mržnje.

Kao središnje tijelo nadležno za suzbijanje diskriminacije, ocijenili smo da javno iznošenje takvih i sličnih stavova zasigurno uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje za etničku skupinu Roma. Kao takvo, iznošenje citiranih stavova nedvojbeno ulazi u

definiciju pojma uznemiravanja i predstavlja jedan od oblika diskriminacije na koje se primjenjuju odredbe Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Pučki je pravobranitelj svjestan činjenice da je sloboda izražavanja jedan od temelja demokratskog društva i jedan od glavnih preduvjeta kako za društveni napredak tako i za razvoj svakog čovjeka. Međutim, reagirali smo na iznošenje uznemiravajućih stavova te poduzeli potrebne radnje radi utvrđivanja i eventualnog sankcioniranja počinitelja.

Zakon o elektroničkim medijima ("Narodne novine", broj 153/09) odnosi se samo na elektroničke publikacije koje su urednički oblikovane i za koje je propisana urednička odgovornost. Na njih se primjenjuje i odredba čl. 12. Zakona o elektroničkim medijima koja brani poticanje, pogodovanje poticanju i širenje mržnje ili diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, te antisemitizam i ksenofobiju, ideje fašističkih, nacionalističkih, komunističkih i drugih totalitarnih režima. Nadalje, u njima nije dopušteno objavljivati priloge koji vrijeđaju dostojanstvo čovjeka.

Međutim, Zakon o elektroničkim medijima ne odnosi se na internetske forume i društvene mreže. Navedeno područje predstavlja tzv. sivu zonu, te iako svaki forum postavlja interna pravila koja propisuju kako i pod kojim uvjetima se na forumima može sudjelovati, dopuštenost pojedinih postova ovisi o osobnoj procjeni administratora.

S druge strane, Republika Hrvatska potpisnica je Dodatnog protokola uz Konvenciju o kibernetičkom kriminalu o inkriminiranju djela rasističke i ksenofobne naravi počinjenih pomoću računalnih sustava koji, sukladno odredbi članka 141. Ustava Republike Hrvatske čini dio unutarnjeg pravnog poretka, a po pravnoj je snazi iznad zakona. Protokolom je postavljena definicija rasističkog i ksenofobnog materijala kojim se smatra svaki pisani materijal, slika ili bilo kakav drugi prikaz ideja ili teorija koje zagovaraju, promiču ili potiču mržnju, diskriminaciju ili nasilje bilo prema pojedincu ili skupini pojedinaca, a temelje se na rasi, boji kože, podrijetlu ili nacionalnom ili etničkom podrijetlu te vjeri.

Pozivajući se na odredbe navedenog Dodatnog protokola, pučki je pravobranitelj uputio preporuku administratoru Forum.hr u kojoj ga i upozorava da je izražavanje stavova prezentiranih na forumu, a kojih dio je i u ovom Izvješću citiran sigurno zagovaranje diskriminacije čija javna objava uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, a njihova bi realizacija nesumnjivo dovela do težih kršenja brojnih ljudskih prava Roma u Republici Hrvatskoj. Administratoru je skrenuta pozornost na njegovu ulogu, ali i odgovornost da pronade ravnotežu između slobode izražavanja i onemogućavanja vrijeđanja i diskriminacije putem računalnih sustava te da onemogući javno prezentiranje sadržaja koji bi mogli predstavljati rasistički ili ksenofobni materijal.

Uz pomoć Ministarstva unutarnjih poslova pronađen je i autor spornog teksta koji je upozoren da javno objavljivanje bilo kakvih stavova (a Internet zasigurno predstavlja javni medij) implicira i osobnu odgovornost, ali s obzirom na vrlo mladu dob autora i odgojni učinak obavljenog obavijesnog razgovora s predstavnicima Ministarstva, odlučeno je da nećemo iskoristiti mogućnost pokretanja sudskog postupka.

Opisani slučaj samo je jedna od pritužbi koje je pučki pravobranitelj zaprimio tijekom trogodišnjeg razdoblja primjene Zakona o suzbijanju diskriminacije, a koje se odnose na

objavljivanje neprimjerenih sadržaja na Internetu. Poseban problem predstavljaju situacije kada se server preko kojeg se objavljuju takvi tekstovi nalaze izvan Republike Hrvatske.

U jednom sličnom primjeru, na popularnoj društvenoj mreži Facebook pojavili su se tekstovi "Iselimo Cigane iz Pule...iz Hrvatske" i "Vodnjan bez Cigana", koje su administratori brzo otklonili. Policija je provela izvide i utvrdila identitet osobe koja je osmislila i otvorila stranicu "Iselimo Cigane ...", no, da bi se otkrila osoba koja je postavila stranicu, trebalo je pribaviti informacije o logovima pristupa za postavljanje sporne stranice koja je u vlasništvu kompanije Facebook Inc. iz Kalifornije. Zakoni Sjedinjenih američkih država za davanje obavijesti o korisnicima IP adresa i e-pošte koje su otvorene preko Internet servisa sa sjedištem na području SAD, zahtijevaju sudski poziv ili nalog, što konkretno znači da pribavljanje gore navedenih informacija potpada pod međunarodnu pravnu pomoć pa uključuje rad pravosudnih tijela i ministarstava pravosuđa obiju država.

S druge strane, nereguliranost ovog područja ostavlja prostora zlouporabi elektroničkog prostora u nedozvoljene svrhe. Stoga ističemo potrebu zakonskog uređenja navedenog područja uz poštivanje odnosa između pojedinih temeljnih ljudskih prava.

Tri najveća švedska dnevna lista odlučila su stati na kraj anonimnim rasističkim i mrzilačkim komentarima. U tabloidu Expressen onemogućit će komentiranje tekstova tek s odgodom, kad pregledaju komentar. Ustaljena je praksa da administrator uklanja "čisti" govor mržnje i vrijeđanja nakon što je takvo reagiranje čitatelja već objavljeno. Dnevnicu Aftonbladet i Dagens Nyheter trenutačno skroz zatvaraju mogućnost komentiranja na webu i to će trajati dok ne postave sistem registriranja čitatelja putem Facebook-a ili e-maila, prije nego što upute reagiranje. Restrikcije su plod rasprava koje su se rasplamsale u Skandinaviji osobito nakon što je Anders Behring Breivik ubio 77 ljudi u Oslu i na norveškom otoku Utøyi. Breivikov manifest objavljen je na Internetu, a masovni ubojica često je slao ksenofobične argumente na portale i na forume.

Na najčitanijim hrvatskim portalima u posljednje vrijeme uglavnom je potrebna registracija prije komentiranja. Dakako, moguće se lažno prijaviti, uostalom i dalje dominiraju različiti nadimci koji vrlo često međusobno vode svakodnevno slične rasprave koje i nemaju veze s poticajnom temom.

Na Net.hr-u već neko vrijeme nije moguće pisati komentare bez prethodne registracije preko Facebooka, Twitera ili Googla. Prema izjavi glavne urednice Net.hr-a, smanjio se broj onih koji zovu na linč, a na tom je portalu još i ranije onemogućeno komentiranje tekstova o Srbima, homoseksualcima, a bilo ih je čak i o bolesnoj djeci, no, ističe da im nedostaje administratora koji bi takve sadržaje na vrijeme uklonili.

I za komentiranje na T-portalu valja se registrirati, a glavna urednica portala kaže kako se preko registracije može doći do korisnika, čak i kada je anonimna. No, ona nije za ukidanje anonimnosti, budući da Internet ima ovakav značaj i zbog anonimnih mišljenja, zbog toga što omogućuje da se izraze i stavovi onih koji se ne usude što god reći javno, pod pravim imenom i prezimenom. Treba imati registrirane korisnike, administratore koji "čiste" mrzilačke komentare i mogućnost kažnjavanja u najdrastičnijim slučajevima.

Novinar Index.hr-a stao je u obranu anonimnosti, navodeći da bi masovno uvođenje potpisanih komentara, pa čak i blogova, dovelo do još jednog kontroliranog medija i stanja u kojem se zbog vojske, tzv. trolova, gubi i gomila blogova onih koji će pod pseudonimom, a zbog straha od odmazde, iznositi i neke činjenice koje mainstream mediji iz ovog ili onog razloga odbijaju

objaviti. Index.hr na mjestu za komentare registriranih korisnika ističe: "Komentari na forumu objavljuju se u realnom vremenu i Index.hr ne može se smatrati odgovornim za izrečeno. Zabranjeno je vrijeđanje, psovanje i klevetanje. Upisi s takvim sadržajem bit će brisani, a njihovi autori prijavljeni nadležnim službama".

Tijekom protekle godine pažnju javnosti pobudio je primjerice blog kastavskog župnika F. J. "Beogradski poučak" kao i članak naslova "Koliko mi je poznato, do sada niti jedan novinar u Hrvatskoj nije osudio perverzije lezbijki i homoseksualaca u Španjolskoj" kojima neposredno nakon održavanja Gay Pride-a u Beogradu praćenog fizičkim napadima na sudionike i neredima, osobe iste spolne orijentacije naziva bolesnima, perverznima, nastranima, besramnim jadnicima i sl., zbog čega je osuđen zbog govora mržnje na kaznu zatvora u trajanju 3 mjeseca, uvjetno na 1 godinu, ali presuda nije pravomoćna.

I u posebnom parničnom postupku pokrenutom po udružnoj tužbi tužitelja Lezbijske organizacije Rijeka LORI, Udruge Zagreb Pride, Udruge Domino i Centra za mirovne studije protiv župnika njegovo pisanje na blogu ocijenjeno kao diskriminacija. Naloženo mu je uklanjanje spornih tekstova i zabrana objavljivanja tekstova kojima na bilo koji način vrijeđa i diskriminira osobe iste spolne orijentacije te mu je naloženo i da o svom trošku objavi tekst presude u dnevnim novinama "Novom listu" i "Jutarnjem listu".

Uz Internet, kao područje na kojem se često sreće diskriminatorni govor ističemo i sport i sportska natjecanja. Još u studenome 2010. godine pučki pravobranitelj upozorio je kako verbalne osude i isprike više nisu dovoljna reakcija na homofobne izjave predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza i izvršnog dopredsjednika NK "D." kao i na opetovane rasističke ispade na nogometnim utakmicama pozvavši Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Hrvatski olimpijski odbor i Hrvatski nogometni savez (dalje - HNS) na poduzimanje zakonom i vlastitim pravilima predviđenih pravnih i drugih mjera za sprečavanje i sankcioniranje diskriminatornih izjava i postupanja. Tom je prigodom i ne po prvi puta, upozoreno da navedena tijela i udruge ne obavljaju u dovoljnoj mjeri svoje ovlasti i dužnosti nadzora nad provođenjem Zakona u športu i poštovanjem načela i odredaba propisanih njihovim aktima i pravilima, pa u tom smislu snose i odgovornost za stanje u športu, posebno u nogometu.

No, tijekom protekle godine svjedočili smo kako ne samo da se situacija nije popravila, već upravo suprotno, rasizam i razni drugi oblici mržnje bujaju na tribinama i prate nogometni milje općenito, zbog čega je pučki pravobranitelj iskoristio svoje ovlasti iz čl. 21. ZSD te se u žalbenom postupku na strani i po pozivu tužitelja Lezbijske organizacije Rijeka LORI, Udruge Zagreb Pride, Udruge Domino i Centra za mirovne studije umiješao u parnicu protiv predsjednika Hrvatskog nogometnog saveza pokrenutu radi njegovih homofobnih i diskriminatornih izjava objavljenih u "Večernjem listu" od 7. studenoga 2010.

Žalbeni postupak je još u tijeku pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske.

Diskriminatorni govor, pa i govor mržnje, osobito rasizam, često se susreću i tijekom samih sportskih natjecanja. I tijekom 2011. godine došlo je ozbiljnih rasističkih incidenata. Primjerice, tijekom utakmice kvalifikacija za Europsko nogometno prvenstvo protiv Gruzije odigrane u Splitu 3. lipnja 2011. na tribini se pojavila "svastika", a navijači su tijelima oblikovali slovo "U".

Primjer:

(9) Predmet P.P.- 27-06-1273/11

Nakon utakmice Hrvatska – Izrael, održane 6.9.2011. godine u Zagrebu, sa tribina stadiona u Maksimiru se tijekom utakmice moglo čuti skandiranje "Igrajte, ustaše!" i "Za dom-spremni", pjesma "Jure i Boban". Uslijedila je reakcija pučkog pravobranitelja, kao središnjeg nacionalnog tijela nadležnog za suzbijanje diskriminacije, koji je ovom događaju pristupio s ciljem istovremenog djelovanja prema javnosti i prema odgovornima za održavanje ovakvih događaja na primjeren način.

Pučki je pravobranitelj reagirao javnim priopćenjem i pokrenuo postupak u skladu sa svojom nadležnošću, obraćajući se Hrvatskom nogometnom savezu (dalje HNS), Ravnateljstvu policije i Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta.

Razvidno je da predstoji još dug put u borbi protiv rasizma i neprimjerenog ponašanja na sportskim natjecanjima, posebice kad je riječ o nogometu. Pritom svaki od dionika mora preuzeti svoj dio odgovornosti. Potrebno je doista primjenjivati Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima, Pravilnik o sigurnosti na nogometnim utakmicama te novi Akcijski plan Hrvatskog nogometnog saveza za sprječavanje nereda na nogometnim utakmicama i time poslati poruku da se takvo ponašanje više neće tolerirati, a istovremeno podizati svijest u sveopćem pučanstvu da u sportu i navijanju nema mjesta diskriminaciji.



Pozitivan primjer sportskog natjecanja koje promovira poštivanje i uvažavanje različitosti te ulaže znatan trud i sredstva u borbi protiv diskriminacije je regionalni info centar za mlade "UMKI" iz Rijeke, koji je kroz organizaciju Futsal lige Rijeka, od prvog malonogometnog turnira 1999. godine napredovao do natjecanja sa preko 50 ekipa i više od 1200 korisnika godišnje, čiji je cilj propagiranje zdravog života i malog nogometa prema FIFA pravilima za mali nogomet. Iako su jedna od najmlađih organizacija, posljednjih šest godina su jedini u Hrvatskoj dobitnici nagrade Europske unije i organizacije FARE (nogometom protiv rasizma) za promicanje sporta u borbi za jednaka prava svih ljudi i protiv diskriminacije. Njihovi napori rezultirali su priznanjima i od strane Vijeća Europe kao izabrani primjer dobre prakse u provođenju kampanje "Svi različiti - svi jednaki" na konferenciji u Malmo-u 2007. godine, te imenovanjem nacionalnih koordinatora od strane UEFA-e za provedbu programa rada sa navijačima na završnici Europskog prvenstva UEFA EURO 08 u Austriji i Švicarskoj.

Tijekom 2011. pučki pravobranitelj je u više navrata reagirao i na javno poticanje na diskriminaciju, što je zabranjeno Zakonom o suzbijanju diskriminacije i Zakonom o ravnopravnosti spolova, a ovom prilikom iznosimo dva primjera koji se odnose na homofobni govor političara u javnosti te homofobne ispade na splitskoj Povorci ponosa.

PRIMJERI:

- Izjava A.K., saborskog zastupnika i visokog dužnosnika jedne političke stranke na predizbornom skupu održanom 27. 11. 2011. g. "ne želimo da nam homoseksualci hodaju po Poljani", ocijenjena je neprihvatljivom kao primjer izražavanja netrpeljivosti i diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije. Pučki pravobranitelj je u svom javnom priopćenju naglasio da takva izjava ne samo da je kršenje temeljnih vrijednosti Izbornog etičkog kodeksa nego je i javno poticanje na diskriminaciju, stoga posebno zabrinjava činjenica da ispad netrpeljivosti i poticanja na neravnopravnost nije ni ovog

puta naišao na trenutačnu osudu i ograđivanje sudionika ovog stranačkog skupa niti je takva osuda uslijedila naknadno, iako je predizborna kampanja bila u punom jeku. Ovom prilikom ponovno je istaknuto da predizborna kampanja ne smije biti izgovor za ovakve ispadne kao i da se poziv na diskriminaciju i ograničavanje temeljnih ustavnih prava s obzirom na seksualnu orijentaciju ne može pravdati slobodom govora i mišljenja.

- 2011. godine po prvi put je u Republici Hrvatskoj Povorka ponosa (Gay Pride) održana izvan Zagreba, u Splitu, te su sudionici Povorka bili izloženi govoru mržnje i mržnjom motiviranom nasilju te naknadnim homofobnim izjavama u medijima koje ovo nasilje odobravaju, uslijed čega je pučki pravobranitelj izdao javno priopćenje u kojem je osudio nasilje i govor mržnje.
Upozoreno je i na činjenicu da se dosada nije u dovoljnoj mjeri reagiralo na ovakve izjave i nasilne incidente, što istomišljenicima šalje poruku da njihovo ponašanje neće biti sankcionirano, uz upozorenje ukoliko se govor mržnje ne sankcionira, posljedica je da se ovakav govor iznosi javno i bez straha od progona te popraćen nasiljem.
Pučki pravobranitelj je u priopćenju postavio i pitanje do koje je mjere nasilje do kojeg je došlo u lipnju u Splitu, ne samo povcima, već i bacanjem kamenja, ali i bacanjem topovskog udara i suzavca posljedica dosadašnjeg nedovoljnog sankcioniranja govora mržnje i nasilja u javnosti te je ujedno pozvao policiju da što prije obavijesti javnost o mjerama koje je poduzela te o mjerama koje će poduzeti, a s obzirom da je najavljeno da je policija formirala poseban tim za istraživanje Split Pride-a.

Preporuke:

- 29. Potrebno je izmijeniti Zakon o elektroničkim medijima, budući da se Zakon odnosi samo na elektroničke publikacije koje su urednički oblikovane i za koje je propisana urednička odgovornost, te se njegove odredbe ne mogu primjenjivati na javno iznošenje stavova kroz anonimne internetske forume ili društvene mreže.**
- 30. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Hrvatski olimpijski odbor i Hrvatski nogometni savez trebaju poduzimati zakonom i vlastitim pravilima predviđene pravne i druge mjere za sprečavanje i sankcioniranje diskriminatornih izjava i postupanja na sportskim natjecanjima budući to sada ne čine u dovoljnoj mjeri.**
- 31. Potrebno je dosljedno primjenjivati Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima, Pravilnik o sigurnosti na nogometnim utakmicama, te novi Akcijski plan Hrvatskog nogometnog saveza za sprječavanje nereda na nogometnim utakmicama i time poslati poruku da se takvo ponašanje više neće tolerirati, a istovremeno podizati svijest u sveopćem pučanstvu da u sportu i navijanju nema mjesta diskriminaciji.**

5. PUČKI PRAVOBRANITELJ - DODATNE AKTIVNOSTI

5.1. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Sukladno obvezama koje proizlaze iz odredbe članka 15. ZSD-a i uz uvažavanje sve veće uloge organizacija civilnog društva u području zaštite i promicanja ljudskih prava pučki je pravobranitelj i tijekom 2011. nastavio i proširio suradnju s organizacijama civilnog društva.

Predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja prisustvovali su dvodnevnoj regionalnoj konferenciji o suzbijanju diskriminacije koja je održana u organizaciji udruge B.a.B.e. - budi aktivna, budi emancipirana i Centra za mirovne studije u Kući ljudskih prava u siječnju 2011. godine. Na konferenciji je predstavljeno antidiskriminacijsko zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, Srbije i Hrvatske te se raspravljalo o suradnji pučkog pravobranitelja i organizacija civilnog društva, institutu udružne tužbe te o vođenju postupka za zaštitu od diskriminacije pred Europskim sudom za ljudska prava.

U cilju stvaranja mreže nevladinih udruga na terenu s kojima bismo redovito razmjenjivali informacije te surađivali u osmišljavanju strategija suzbijanja diskriminacije ali i u rješavanju konkretnih slučajeva diskriminacije, tijekom 2011. su, u nastavku provedbe projekta jačanja kapaciteta pučkog pravobranitelja kao središnjeg tijela za suzbijanje diskriminacije, koji se provodi uz potporu UN-ove Agencije za razvoj, predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja posjetili Splitsko-dalmatinsku županiju te Brodsko-posavsku županiju. Osim neposrednog rada sa strankama te susreta s predstavnicima lokalne i regionalne samouprave te s predstavnicima županijskih koordinacija za ljudska prava, tijekom boravka na terenu organizirane su konzultacije i okrugli stolovi s predstavnicima organizacija civilnog društva i socijalnih partnera. Sastanci su bili usmjereni na jačanje suradnje pučkog pravobranitelja sa socijalnim partnerima i organizacijama civilnog društva. Predstavnici ureda pučkog pravobranitelja izložili su očekivanja vezano uz suradnju u provedbi članka 15. Zakona, a sudionici su pozvani razmisliti o mogućnostima njenog unaprjeđenja i poboljšanja te izložiti svoje prijedloge. Kao jedan od izazova istaknuta je međusobna suradnja samih udruga i njihova koordinacija.

Predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja sudjelovali su na okruglom stolu Hrvatske udruge za borbu protiv HIV-a i virusnog hepatitisa – HUHIV koji je organiziran pod naslovom "Stigma nije dobar sudac". Tema okruglog stola bili su problemi s kojima se susreću HIV pozitivne osobe te mogućnosti njihove sudske zaštite od diskriminacije. Kao poseban izazov istaknute su poteškoće čuvanja osobnih podataka i privatnosti u sudskim ali i drugim postupcima, u e-zdravstvenom sustavu i medijima. Nadalje, predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja sudjelovali su i na konferenciji pod nazivom "Hrvatska iskustva u borbi protiv AIDS-a; na putu prema nula diskriminacije" koja je organizirana povodom obilježavanja Svjetskog dana borbe protiv HIV/AIDS-a. Jedna od tema navedene konferencije bila je također zaštita osobnih podataka te s time povezana zaštita od diskriminacije.

Nadalje, savjetnici pučkog pravobranitelja sudjelovali su na edukacijama Centra za mirovne studije, Domino – Queer Zagreb i Zagreb Pride-a u suradnji s Pravosudnom akademijom, a koje su organizirane za edukaciju županijskih i općinskih državnih odvjetnika, savjetnika pučkog pravobranitelja i posebnih pravobranitelja o diskriminaciji i zločinu iz mržnje prema LGBT osobama. Edukacije su organizirane u sklopu EU projekta PROGRESS pod nazivom "Zajedno protiv diskriminacije LGBTIQ osoba". Organizirane su kao dva odvojena seminara

na kojima su predstavljene teme i izlaganja o diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba, a razmijenjena su i praktična iskustva u području zaštite od diskriminacije kako ciljane skupine tako i općenito.

Pučki se pravobranitelj tijekom 2011. godine umiješao u dva sudska postupka koja su pokrenuta na inicijativu organizacija civilnog društva te je u suradnji s njima sudjelovao u postupcima. U jednom se predmetu radi o udružnoj tužbi iz čl. 24. ZSD-a, a u drugom o tužbi iz članka 17. ZSD-a, a oba su postupka još u tijeku.

Sukladno odredbi članka 15. ZSD, organizacije civilnog društva, vjerske zajednice, socijalni partneri i Savjet za nacionalne manjine pozvani su, kao i prethodnih godina, sudjelovati u izradi Izvješća o pojavama diskriminacije te dostaviti svoje priloge o pojavama diskriminacije uočenih u okvirima i područjima njihovog rada i djelovanja. Osim individualiziranih dopisa poslanih na adrese šezdesetak subjekata, na web stranicama Pučkog pravobranitelja objavljen je i otvoren poziv na suradnju na izradi Izvješća kroz dostavu podataka o zapažanjima i iskustvima koja se odnose na pojave diskriminacije u područjima i po osnovama koje pojedini subjekt kroz svoj rad pokriva. Zaprimiteljna zapažanja u očitovanjima organizacija civilnog društva integrirana su po pojedinim poglavljima ovog Izvješća, ovisno o osnovi i području na koje se odnose. Očitovanja su dostavile udruge Protagora, SDF, Dodir, Svitanje, GONG, Regionalni info centar za mlade, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek, Cenzura Plus, Centar za LGBT ravnopravnost, Hrvatska kršćanska koalicija, Matica umirovljenika Hrvatske, Nezavisni hrvatski sindikati, Savez samostalnih sindikata Hrvatske, Nezavisni hrvatski sindikati i Ured za socijalno partnerstvo.

Neka od zaprimljenih očitovanja podsjećaju na predmete koji su tijekom godine dostavljeni i pučkom pravobranitelju na nadležno postupanje, zatim problemsku analizu određenih pojavnih oblika diskriminacija, dok neka prezentiraju aktivnosti udruge u području suzbijanja diskriminacije.

Zbog podjele nadležnosti između pučkog i posebnih pravobraniteljica u ovom ćemo dijelu izvješća ukratko prezentirati zaprimljena očitovanja organizacija civilnog društva, a koja se odnose na djelokrug rada pojedinih posebnih pravobranitelja.

Centar za LGBT ravnopravnost u svojem je očitovanju istaknuo da je diskriminacija po osnovama spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja najčešće osnove diskriminacije u RH. Udruga navodi da su zabilježeni slučajevi izbacivanja LGBT osoba iz stanova (obiteljskih i unajmljenih) i javnih prostora (kafića). Malen je broj prijavi diskriminacije LGBT osoba na radu, što se tumači činjenicom da LGBT osobe u pravilu taj svoju spolnu orijentaciju ili rodni identitet svojim poslodavcima. Osim toga, Centar navodi i primjere javno izrečenog govora mržnje i poticanja na diskriminaciju od strane javnih osoba iz politike i crkve.

U očitovanju Hrvatske udruge gluho-slijepih osoba "Dodir", ističe se potpuni izostanak institucionalne podrške gluho-slijepim osobama što ih, s obzirom na oštećenja, potpuno ograničava. Govori se prvenstveno o komunikacijskoj podršci (prevoditelj) i podrške u kretanju. Postupak za utvrđivanje opće nesposobnosti za rad, ističe Udruga, se za gluho-slijepe osobe pokreće automatizmom čime su one isključene iz tržišta rada. Ističe se da ne postoji pristup redovnom sustavu obrazovanja za gluho-slijepu djecu niti sustav podrške koji takvu djecu integrira u redovni sustav školovanja.

5.2. MEĐUNARODNA SURADNJA

Aktivnosti pučkog pravobranitelja u području suzbijanja diskriminacije nastavljene su i tijekom 2011. godine i na međunarodnoj razini.

U sklopu aktivnosti EQUINET-a (Europske mreže tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti) u području prikupljanja i analize podataka o sustavima suzbijanja diskriminacije u pojedinim zemljama, tijekom 2011. pučki je pravobranitelj sudjelovao u prikupljanju sljedećih skupina podataka: "Utjecaj na tumačenje zakona kroz parničenje", "Ovlasti i praksa tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti", "Upitnik o diskriminaciji temeljem dobi" te "Upitnik za prikupljanje podataka za 2009., 2010. i 2011."

U ožujku 2011. godine Ured pučkog pravobranitelja je organizirao dvodnevnu radionicu za djelatnike/ce iz vlastitog ureda kao i ureda posebnih pravobraniteljica. Radionica je održana uz financijsku i organizacijsku potporu Europske unije kroz program tehničke pomoći TAIEX. Svrha radionice bila je proširiti znanje djelatnika/ca pravobraniteljskih institucija na području suzbijanju diskriminacije s naglaskom na vježbu praktičnog rada i implementaciju praktičnih znanja. Predavači na radionici bili su praktičari iz različitih tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti u državama članicama EU koji su se osvrnuli na primjenu antidiskriminacijskih propisa u vlastitim državama te istaknuli specifičnosti upotrebe antidiskriminacijskog zakonodavstva.

Zamjenik pučkog pravobranitelja nadležan za poslove suzbijanja diskriminacije sudjelovao je na seminaru u Strasbourgu koji je organizirala Agencije Europske Unije za temeljna prava (FRA) u suradnji s Europskim sudom za ljudska prava. Tema seminara bila je praksa Europskog suda za ljudska prava i Europskog suda pravde u području antidiskriminacije. Predavanja su se odnosila na zakonodavni okvir zaštite, odnos europskog i nacionalnih zakonodavstva. Na seminaru je predstavljen priručnik s odabranom sudskom praksom u području zaštite od diskriminacije oba europska suda, a tijekom seminara bili su analizirani interesantni sudski slučajevi.

U Bruxellesu je u studenom 2011. godine održana Godišnja skupština EQUINET-a za 2011. godinu, na kojoj je podnesen izvještaj Izvršnog odbora o rezultatima i postignućima EQUINET-a tijekom 2011. godine, usvojen je Program za 2012. godinu, te su u članstvo primljena četiri nova tijela. Izabran je novi Izvršni odbor EQUINET-a, a kao članica Izvršnog odbora je na dvogodišnji mandat izabrana savjetnica pučkog pravobranitelja - koordinatorica za područje suzbijanja diskriminacije.

U Bruxellesu je u studenom 2011. godine u organizaciji EQUINET-a održan Sastanak na visokoj razini između čelnika tijela za promicanje jednakosti i predstavnika europskih institucija pod radnim nazivom "Ostvarivanje potencijala tijela za promicanje jednakosti."

Potaknut uspjehom prošlog sastanka na visokoj razini, održanog u ožujku 2009. godine u Bruxellesu, EQUINET je organizirao ovaj drugi po redu sastanak za čelnike tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti. Cilj sastanka je bio pružiti mogućnost čelnicima nezavisnih tijela da međusobno razmjenjuju iskustva te da se sastanu i raspravljaju sa predstavnicima ključnih europskih institucija na ovom području. Sastanku su uz čelnike nezavisnih tijela i Izvršni odbor i Tajništvo EQUINET-a nazočili i predstavnici Europske komisije, predstavnici Vijeća Europe, predstavnici Europske skupine nacionalnih institucija za ljudska prava te drugi značajni dionici kao što su predstavnici Agencije za temeljna prava EU (ATP/FRA), Europskog instituta za ravnopravnost spolova (EIGE), Europske komisije protiv

rasizma Vijeća Europe (ECRI) te Europskog ombudsmana. Sastanku su kao predstavnici Ureda pučkog pravobranitelja nazočili zamjenik pučkog pravobranitelja i koordinatorica za područje suzbijanja diskriminacije. Tijekom sastanka predstavljen je nacrt EQUINET-ove publikacije "Tijela za promicanje jednakosti i nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava: povezivanjem do povećavanja učinka."

U organizaciji Agencije za temeljna prava Europske unije (dalje Agencija) u Bruxellesu je, u studenom 2011. godine, održan sastanak predstavnika Agencije sa predstavnicima nezavisnih tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti te Izvršnim odborom i Tajništvom EQUINET-a. Pristupilo se strukturiranim raspravama o tematskim projektima koje provodi Agencija, a koji su od interesa za nezavisna tijela te za EQUINET kao mrežu. Okupljeni su podijeljeni u manje skupine raspravljali o četiri tematska projekta koje Agencija provodi ili planira provesti, pa tako o: 1) standardima za tijela za suzbijanje diskriminacije i promicanje jednakosti; 2) Agencijinom upitniku o Romima; 3) Agencijinom LGBT upitniku; 4) bazi podataka sudske prakse i prikupljanju podataka/neprijavlivanju diskriminacije. U diskusijama je naglasak bio na mogućim načinima suradnje i na koristi koju nezavisna tijela mogu imati od ovih projekata. U drugom dijelu sastanka predstavljena je nova studija Agencije "Studija o pristupu pravdi: Sociološka studija o slučajevima diskriminacije u EU." Jedan dio sastanka odnosio se na načine suradnje u borbi protiv diskriminacije temeljem dobi, a uzimajući u obzir da je 2012. godina proglašena Europskom godinom aktivnog starenja. U tom je svjetlu predstavljena publikacija EQUINET-a o dobnoj diskriminaciji te rad Agencije na dobnoj diskriminaciji (u vidu Studije o višestrukoj diskriminaciji na području zdravstva te putem prikupljanja podataka o dobnoj diskriminaciji od 27 država članica EU za godišnje izvješće Agencije za 2011. godinu).

U listopadu 2011. Agencija za temeljna ljudska prava EU pozvala je osobe zadužene za odnose s javnošću iz Nacionalnih tijela za zaštitu ljudskih prava, Nacionalnih tijela za promicanje jednakosti i Europske mreže tijela za promicanje jednakosti kako bi zajedno razvili buduću suradnju na području promidžbenih i komunikacijskih aktivnosti za dobrobit nositelja prava u Europskoj uniji. Bio je to prvi takav sastanak. Tijekom sastanka razmijenjena su iskustva, te je raspravljano o razradi konkretnih ideja i načinima daljnje suradnje.



SADRŽAJ

UVOD	2
1. UVODNO O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE I PROMICANJU JEDNAKOSTI	4
1.1. OD PREDRASUDA I STEREOTIPA DO DISKRIMINACIJE	4
1.2. DISKRIMINACIJA KAO PRAVNI POJAM.....	5
1.3. IZVORI ANTIDISKRIMINACIJSKOG PRAVA - ZAKON O SUZBIJANJU DISKRIMINACIJE.....	6
1.4. NADLEŽNOST PUČKOG PRAVOBRANITELJA I DRUGIH PRAVOBRANITELJSKIH INSTITUCIJA.....	9
2. POJAVE DISKRIMINACIJE U 2011. – STATISTIČKI PODACI	10
2.1. PUČKI PRAVOBRANITELJ – PREGLED STATISTIČKIH PODATAKA	10
2.2. POSTUPANJE PUČKOG PRAVOBRANITELJA I POSEBNIH PRAVOBRANITELJICA PO PRITUŽBAMA NA DISKRIMINACIJU (OBJEDINJENI PODACI SVIH PRAVOBRANITELJA).....	15
Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.....	16
Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom.....	19
Pravobraniteljica za djecu	20
OBJEDINJENI STATISTIČKI PODACI SVIH PRAVOBRANITELJA ZA 2011. GODINU	21
2.3. PRAVOSUDNI PREDMETI VEZANI UZ DISKRIMINACIJU	24
2.4. KAZNENA DJELA U VEZI SA DISKRIMINACIJOM	28
3. NEKI VIDOVI DISKRIMINACIJE	31
3.1. DISKRIMINACIJA TEMELJEM RASE ILI ETNIČKE PRIPADNOSTI ILI BOJE KOŽE TE NACIONALNOG PODRIJETLA	31
3.2. DISKRIMINACIJA TEMELJEM DOBI.....	38
3.3. DISKRIMINACIJA TEMELJEM VJERE.....	41

3.4. DISKRIMINACIJA TEMELJEM IMOVNOG STANJA	46
3.5. DISKRIMINACIJA TEMELJEM ZDRAVSTVENOG STANJA	48
3.6. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLA (PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA).....	52
Zapošljavanje i rad	52
Trudnoća i materinstvo.....	52
Obrazovanje	53
Mediji	54
3.7. DISKRIMINACIJA TEMELJEM SPOLNE ORIJENTACIJE (PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA)	54
3.8. INVALIDITET (PRAVOBRANITELJICA ZA OSOBE S INVALIDITETOM).....	55
3.9. DJECA KAO POSEBNA SKUPINA (PRAVOBRANITELJICA ZA DJECU)	57
4. NEKA PODRUČJA ŽIVOTA	60
4.1. RAD I ZAPOŠLJAVANJE	60
4.2. ZDRAVSTVO.....	64
4.3. PRISTUP DOBRIMA I USLUGAMA, UKLJUČUJUĆI STANOVANJE	66
4.4.DISKRIMINATORNI GOVOR U JAVNOM PROSTORU	69
5. PUČKI PRAVOBRANITELJ - DODATNE AKTIVNOSTI	75
5.1. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA.....	75
5.2. MEĐUNARODNA SURADNJA	77